

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

На правах рукопису

ШВЕЦЬ ДМИТРО ВОЛОДИМИРОВИЧ

УДК 378:351.745.5

**ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ МВС УКРАЇНИ
ДО ОХОРОНИ І ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ
В ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Дисертація
на здобуття наукового ступеня кандидата
педагогічних наук

Науковий керівник:
Тогочинський Олексій Михайлович,
кандидат педагогічних наук, доцент

Київ – 2016

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	4
ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ МВС УКРАЇНИ ДО ОХОРОНИ І ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ.....	13
1.1. Підготовка майбутніх офіцерів МВС України до охорони і забезпечення громадського порядку як предмет наукових досліджень.....	13
1.2. Сутність, зміст, структура і функції готовності майбутніх офіцерів МВС України до охорони і забезпечення громадського порядку.....	28
Висновки до розділу 1.....	48
РОЗДІЛ 2 НАУКОВО-МЕТОДИЧНЕ ОБГРУНТУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ І МОДЕЛЮВАННЯ ПРОЦЕСУ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ МВС УКРАЇНИ ДО ОХОРОНИ І ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ.....	50
2.1. Загальна методика дослідження.....	50
2.2. Критерії, показники та характеристика рівнів сформованості в майбутніх офіцерів МВС України готовності до охорони і забезпечення громадського порядку.....	61
2.3. Стан сформованості в майбутніх офіцерів МВС України готовності до охорони і забезпечення громадського порядку.....	78
2.4. Обґрунтування педагогічних умов формування в майбутніх офіцерів МВС України готовності до охорони і забезпечення громадського порядку.....	95
2.5. Моделювання процесу підготовки майбутніх офіцерів МВС України до охорони і забезпечення громадського порядку.....	130
Висновки до розділу 2.....	146
РОЗДІЛ 3 ОРГАНІЗАЦІЯ І РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДНО- ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ РОБОТИ З ВПРОВАДЖЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ МВС УКРАЇНИ ДО ОХОРОНИ І ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ.....	149
3.1. Етапи і методика формувального етапу експерименту.....	149
3.2. Аналіз результатів впровадження педагогічних умов формування в майбутніх офіцерів МВС України готовності до охорони і забезпечення громадського порядку.....	168
Висновки до розділу 3.....	178
ВИСНОВКИ.....	180
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	183
ДОДАТКИ.....	211

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ВВНЗ	— вищий військовий навчальний заклад
ВНЗ	— вищий навчальний заклад
ЕГ	— експериментальна група
ЗСУ	— Збройні сили України
КГ	— контрольна група
МВС	— Міністерство внутрішніх справ
НАВС	— Національна академія внутрішніх справ
ОВС	— органи внутрішніх справ
ТЗН	— технічні засоби навчання

ВСТУП

Актуальність теми. Реформування та оптимізація роботи Міністерства внутрішніх справ України (МВС) передбачають перетворення цього правоохоронного органу на такий, що має відповідати вимогам українського суспільства та європейським демократичним стандартам.

Відповідно до сучасного законодавства України, головними завданнями МВС є забезпечення нормативно-правового регулювання у правоохоронній сфері; визначення пріоритетних напрямів розвитку органів внутрішніх справ; інформування та надання роз'яснень щодо здійснення державної політики у сфері правоохоронної діяльності; забезпечення соціального діалогу. Офіцери МВС мають бути готовими виконувати завдання щодо профілактики правопорушень, охорони та забезпечення громадського порядку, боротьби зі злочинністю, розшуку й затримання правопорушників, охорони важливих державних об'єктів, припинення групових і масових порушень громадського порядку в населених пунктах. Службова діяльність працівників МВС здійснюється в складних та екстремальних умовах і вимагає від них високого рівня професійних знань, практичної готовності до професійних дій, стійкості, сформованості спеціальних здібностей, якостей та властивостей. Від рівня професіоналізму і компетентності правоохоронців, їх здатності та готовності виконувати поставлені завдання в різних ситуаціях службово-професійної діяльності безпосередньо залежить стан законності в державі, громадський порядок та захищеність громадян.

Необхідність підвищення рівня підготовленості офіцерів МВС України до охорони і забезпечення громадського порядку обумовлена також входженням України в європейський простір. У цьому контексті концепція реформування системи відомчої освіти передбачає посилене формування практичної складової професійної готовності правоохоронців, надання їм ґрунтовних теоретичних знань і практичних навичок, необхідних для успішної соціальної взаємодії при виконанні оперативно-службових завдань, засвоєння ними цінностей демократичного суспільства та готовності захищати ці цінності.

Психолого-педагогічному аналізу різних аспектів підготовки офіцерів МВС до правоохоронної діяльності присвячено праці В. Васильєва, О. Діденка, В. Зеленого, Д. Кобзіна, М. Козяра, М. Костицького, О. Назарова, В. Медведєва, І. Платонова, М. Прадівляного, В. Примака, О. Тімченка, О. Телічкіна, О. Тогочинського, В. Толубка, Г. Юхновця, С. Яковенка та ін. У цих роботах окреслено окремі напрями удосконалення навчально-виховного процесу та фахової підготовки майбутніх офіцерів МВС, формування в них професійних знань, умінь, навичок та якостей, готовності до професійної діяльності.

Проте в дослідженнях цих учених, а також інших науковців проблема підготовки майбутніх офіцерів МВС до охорони і забезпечення громадського порядку ще не стала предметом спеціального наукового вивчення та аналізу.

Саме тому важливим завданням на сьогодні є пошук шляхів покращення підготовки майбутніх правоохоронців до охорони та забезпечення громадського порядку. Про актуальність цієї теми свідчать і суперечності між необхідністю входження офіцерів МВС у сучасний економічний, культурний та інформаційний простір життєдіяльності суспільства, з одного боку, та недостатньою адаптованістю системи освіти до нових змін у суспільному житті – з іншого; зростаючими особистісно-професійними вимогами до моральних, професійних та психологічних якостей майбутніх правоохоронців та набутими у процесі навчання знаннями й професійними вміннями, яких недостатньо для роботи в конкретних умовах; необхідністю формування готовності майбутнього офіцера до охорони та забезпечення громадського порядку на основі ефективних психолого-педагогічних технологій.

Таким чином, необхідність удосконалення підготовки майбутніх офіцерів МВС до охорони і забезпечення громадського порядку, теоретична і практична значущість проблеми, її недостатня розробленість, а також наявні суперечності визначили вибір теми дослідження: «Підготовка майбутніх офіцерів МВС України до охорони і забезпечення громадського порядку в процесі фахової підготовки».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження є складовою частиною наукових досліджень МВС, зокрема відповідає Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2010–2014 роки, затвердженого наказом МВС України від 29 липня 2010 р. № 347 та включено до плану науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт Національної академії внутрішніх справ на 2012 р. (п. 150).

Тему дисертаційного дослідження затверджено у вченій раді Національної академії внутрішніх справ (протокол № 9 від 29 травня 2012 р.) та узгоджено у Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних та психологічних наук в Україні (протокол № 7 від 25 вересня 2012 р.).

Мета і задачі дослідження. *Мета* роботи полягає в підвищенні результативності фахової підготовки у ВНЗ МВС через упровадження педагогічних умов формування готовності майбутніх офіцерів до охорони і забезпечення громадського порядку.

Відповідно до поставленої мети дослідження визначено такі *задачі*:

1. З'ясувати сутність, структуру, зміст і функції готовності майбутніх офіцерів МВС до охорони і забезпечення громадського порядку.
2. Визначити критерії, показники та охарактеризувати рівні сформованості готовності майбутніх офіцерів МВС до охорони і забезпечення громадського порядку.
3. Визначити та обґрунтувати педагогічні умови формування готовності майбутніх офіцерів МВС до охорони і забезпечення громадського порядку та розробити модель цього процесу.
4. Експериментально перевірити педагогічні умови та модель формування готовності майбутніх офіцерів МВС до охорони і забезпечення

громадського порядку.

5. Обґрунтувати методичні рекомендації науково-педагогічному складу щодо формування у майбутніх офіцерів МВС у процесі фахової підготовки готовності до охорони і забезпечення громадського порядку.

Об'єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх офіцерів у ВНЗ МВС.

Предмет дослідження – педагогічні умови формування готовності майбутніх офіцерів МВС до охорони і забезпечення громадського порядку.

Гіпотезою дослідження є припущення про те, що формування в майбутніх офіцерів МВС готовності до охорони і забезпечення громадського порядку буде більш результативним за умов:

- активізації та розвитку їх мотивації до освітньої діяльності;
- забезпечення професійної спрямованості практичної складової підготовки майбутніх офіцерів у ВНЗ МВС;
- оптимізації змісту, форм і методів формування готовності майбутніх офіцерів МВС до охорони і забезпечення громадського порядку в процесі фахової підготовки;
- використання особистісно орієнтованого підходу при викладанні спеціальних дисциплін.

Методи дослідження. Для розв'язання визначених задач застосовано широкий комплекс методів дослідження: *теоретичні* – ретроспективний і порівняльний аналіз наукової літератури та навчально-методичної документації, синтез, узагальнення і систематизація даних – для з'ясування сутності, особливостей змісту і структури готовності майбутніх офіцерів МВС до охорони та забезпечення громадського порядку, уточнення критеріїв, визначення показників і характеристики рівнів її сформованості, обґрунтування педагогічних умов формування зазначеної готовності; моделювання; *емпіричні* – тестування, анкетування, метод експертних оцінок, спостереження, інтерв'ювання, педагогічний експеримент – для визначення стану сформованості в майбутніх офіцерів МВС готовності до охорони і забезпечення громадського порядку й перевірки результативності обґрунтованих педагогічних умов; *математичної статистики*, зокрема критерій Фішера – для кількісного і якісного аналізу результатів дослідження й оцінювання достовірності експериментальних даних та критерій Колмогорова-Смірнова – для співставлення емпіричних розподілів.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що:
вперше:

- визначено, обґрунтовано та експериментально перевірено педагогічні умови формування в майбутніх офіцерів МВС готовності до охорони і забезпечення громадського порядку (активізація та розвиток мотивації майбутніх офіцерів до освітньої діяльності; забезпечення професійної спрямованості практичної складової підготовки майбутніх офіцерів у ВНЗ МВС; оптимізація змісту, форм і методів формування в майбутніх офіцерів готовності до охорони і забезпечення громадського порядку; орієнтація викладача на особистісно орієнтований при викладанні спеціальних дисциплін

);

- *розроблено та впроваджено модель формування в майбутніх офіцерів МВС готовності до охорони і забезпечення громадського порядку, що складається з концептуального (містить мету, завдання, основні закономірності, функції та принципи формування в майбутніх офіцерів готовності до охорони та забезпечення громадського порядку), змістовно-процесуального (описує педагогічні умови, етапи та методичне забезпечення процесу фахової підготовки офіцерів МВС до охорони й забезпечення громадського порядку) та діагностично-результативного (розкриває зміст структурних елементів готовності до охорони та забезпечення громадського порядку, описує критерії, показники та рівні оцінювання її сформованості в майбутніх офіцерів, відображає методику діагностики відповідної якості) блоків;*

- *розроблено поняття «готовність майбутніх офіцерів МВС до охорони і забезпечення громадського порядку» як комплексне утворення, що охоплює мотиваційну, когнітивну, діяльнісну та рефлексивну складові, ґрунтується на теоретичних і практичних знаннях про особливості охорони і забезпечення громадського порядку, здатності майбутнього офіцера МВС усвідомлювати значимість майбутньої професійної діяльності з охорони і забезпечення громадського порядку, виявляється та удосконалюється при виконанні відповідних службово-професійних функцій;*

- *визначено структуру готовності майбутніх офіцерів МВС до охорони і забезпечення громадського порядку, що містить мотиваційний (інтерес та внутрішня мотивація до професії правоохоронця, охорони і забезпечення громадського порядку, бажання і потреба в саморозвитку), когнітивний (система загальних та спеціальних знань про особливості охорони і забезпечення громадського порядку, ерудованість), діяльнісний (практична готовність до професійних дій, охорони і забезпечення громадського порядку, набуття професійного досвіду) та рефлексивний (сформованість вольових професійних якостей, необхідних для охорони і забезпечення громадського порядку, самоаналіз та коригування своїх дій) компоненти; уточнено критерії (мотиваційний, когнітивний, діяльнісний та особистісно-рефлексивний), визначено їхні показники й охарактеризовано рівні (низький, середній та високий) сформованості в майбутніх офіцерів МВС готовності до охорони і забезпечення громадського порядку;*

удосконалено:

- *методику формування готовності майбутніх офіцерів МВС до охорони і забезпечення громадського порядку у процесі фахової підготовки; набули подальшого розвитку:*

- *практичні положення професійної підготовки майбутніх офіцерів МВС до охорони і забезпечення громадського порядку.*

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у включенні в змістові блоки робочих програм навчальних дисциплін «Загальна тактика» та «Оперативно-розшукова діяльність» тих видів занять, які передбачають поглиблене формування у майбутніх офіцерів МВС умінь і

навичок з охорони та забезпечення громадського порядку; впровадженні у навчально-виховний процес апробованих у дослідженні дидактичних матеріалів з метою розвитку та корекції компонентів готовності до охорони й забезпечення громадського порядку в майбутніх офіцерів; розробленні методичних рекомендацій науково-педагогічному складу щодо формування в майбутніх офіцерів МВС готовності до охорони та забезпечення громадського порядку, а також діагностичних методик для моніторингу готовності майбутніх офіцерів до охорони і забезпечення громадського порядку.

Результати дисертаційного дослідження впроваджено в навчально-виховний процес та науково-дослідну діяльність Національної академії внутрішніх справ (акт впровадження від 25 грудня 2014 р.), Державного науково-дослідного інституту Міністерства внутрішніх справ України (акт впровадження від 27 січня 2015 р.), Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ (акт впровадження від 5 лютого 2015 р.), Одеського державного університету внутрішніх справ (акт впровадження від 9 лютого 2015 р.).

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні, експериментальні та прикладні результати проведеного дослідження обговорено на кафедрі педагогіки та психології професійної освіти Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету та доповнено на наукових конференціях різного рівня, а саме:

міжнародних: II міжнародній науково-практичній конференції «Воздействие социальной среды на воспитание и формирование личности: классические и инновационные подходы к изучению проблематики» (м.

Донецьк, 5–7 березня 2013 р.), міжнародних науково-практичних конференціях «Сучасна наука – пенітенціарній практиці» (м. Київ, 24 жовтня 2013 р.) та «Пріоритетні напрямки розвитку сучасних педагогічних та психологічних наук» (м. Одеса, 19–20 вересня 2014 р.);

всеукраїнських: VI всеукраїнській науково-практичній конференції «Освітньо-наукове забезпечення діяльності правоохоронних органів і військових формувань України» (м. Хмельницький, 15 листопада 2013 р.), VII всеукраїнській науково-практичній конференції «Освітньо-наукове забезпечення діяльності правоохоронних органів і військових формувань» (м. Хмельницький, 21 листопада 2014 р.);

звітних: науково-теоретичній конференції «Сучасні інновації в педагогіці вищої школи» (м. Київ, 29 листопада 2013 р.);

науково-практичному семінарі: «Актуальні питання психологічного забезпечення навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах» (м. Київ, 2013 р.).

Структура та обсяг дисертації. Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (229 найменувань, із них п'ять – іноземною мовою) і трьох додатків. Основний зміст дисертації викладено на 183 сторінках. Робота містить шість таблиць і чотири рисунки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ МВС УКРАЇНИ ДО ОХОРОНИ І ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ

1.1. Підготовка майбутніх офіцерів МВС України до охорони і забезпечення громадського порядку як предмет наукових досліджень

Одним з головних питань для МВС України у наш час є реформування, оптимізація роботи міністерства за всіма напрямками задля підвищення ефективності його роботи, перетворення на правоохоронний орган, який відповідає рівню розвитку суспільства та потребам сьогодення. Особливу увагу керівництва МВС зосереджено на практичному спрямуванні підготовки правоохоронців.

З огляду на це в рамках концепції реформування системи відомчої освіти чільне місце відведено саме практичній підготовці вже не міліціонерів-юристів, а поліцейських-правоохоронців. Майбутні офіцери МВС України, які проходять підготовку у ВНЗ органів внутрішніх справ (ОВС), повинні забезпечувати виконання основних завдань – профілактику правопорушень, охорону громадського порядку, боротьбу зі злочинністю ін.

Інтеграція України в європейський простір також впливає на освітні процеси у ВНЗ системи МВС. Неодмінною є орієнтація на положення Болонської декларації та стандарти підготовки майбутніх офіцерів європейських правоохоронних органів, відповідно до яких у процесі професійної підготовки необхідно сформулювати у майбутніх фахівців компетенції, що відповідають викликам нового століття. У Національній доктрині розвитку освіти зазначено, що необхідним є постійне підвищення якості освіти, оновлення її змісту та форм організації навчально-виховного процесу; запровадження освітніх інновацій, інформаційних технологій; створення ринку освітніх послуг та його науково-методичного забезпечення. На переконання М. Євтуха та І. Волощук, якісна вища освіта є сукупністю професійних знань та вмінь, завдяки яким кожний індивід може максимально реалізувати свій інтелектуально-творчий потенціал, ефективно пристосуватися до швидкоплинних змін на ринку праці, оптимально використовувати накопичений освітній капітал в умовах кардинальних світоглядних змін [66, с. 70].

Питання удосконалення професійної підготовки правоохоронців неодноразово було предметом уваги на наукових конференціях, семінарах, у наукових дослідженнях з цієї проблематики [54; 69; 74; 98; 126; 129; 182; 190; 217; 222]. Серед першочергових стратегічних завдань МВС України автори називають розробку принципово нової кадрової політики, що вимагає радикального переосмислення усталених підходів до підготовки кадрів для ОВС, досягнення якісно нових стандартів освітньої та кадрової роботи, які відповідали б вимогам сьогодення, органічно входили до загальнодержавної

системи вищої освіти. Йдеться про такі напрями роботи МВС України:

- забезпечення органів внутрішніх справ високопрофесійними кадрами, здатними ефективно впливати у тісній співпраці з іншими правоохоронними органами та широкими верствами населення (і за їх активної підтримки) на стан криміногенної ситуації в державі та окремих її регіонах, вести продуктивну профілактику та протидію злочинності;

- викорінення хабарництва, корупції, поборів, наркоманії, пияцтва, випадків порушення дисципліни та законності в органах і підрозділах внутрішніх справ [33, с. 16–17].

Серед найважливіших функцій правоохоронної діяльності, яку здійснюють офіцери МВС України, є охорона і забезпечення громадського порядку, охорона особливо важливих державних об'єктів, розшук і затримання правопорушників, особливо небезпечних та озброєних злочинців, припинення групових і масових порушень громадського порядку в населених пунктах тощо. Як зазначає В. Галуцько, охорона громадського порядку – це проведення державними органами, органами місцевого самоврядування в тісній взаємодії з громадськістю заходів щодо забезпечення недоторканості громадян, захисту їх прав і законних інтересів, права власності, створення належних умов для роботи приватних, колективних, державних, підприємств, установ та організацій [43]. При цьому складовою частиною охорони громадського порядку є гарантування громадської безпеки, зокрема нагляд за дотриманням правил дорожнього руху, протипожежних правил, правил техніки безпеки на підприємствах, будівництві, в науково-дослідницьких закладах, санітарних правил, правил безпеки при виконанні небезпечних робіт, вимог поводження із зброєю, боєприпасами, вибуховими, сильнодіючими отруйними речовинами тощо. Виключною ознакою громадської безпеки є мета, що обумовлює її зміст та характер, – охорона життя і здоров'я громадян та їх майна [215, с. 304].

Службова діяльність співробітників МВС відбувається не просто в складних, а переважно в екстремальних умовах і вимагає від них високого рівня розвитку психологічної готовності, стійкості, сформованості спеціальних здібностей, якостей та властивостей. Офіцери МВС України, працівники органів внутрішніх справ (спецпідрозділи, патрульно-постові наряди тощо) виконують службові завдання, що пов'язані з ризиком для життя, із застосуванням зброї, що як об'єктивно, так і суб'єктивно є джерелом психічної напруженості та вимагає від особистості правоохоронця достатньо високого рівня розвитку мотиваційної, когнітивної й емоційно-вольової сфер.

Відповідно до Положення з організації професійної підготовки осіб рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ України підготовка майбутніх офіцерів у вищих навчальних закладах передбачає:

- підготовку кваліфікованих фахівців правоохоронної діяльності, здатних на належному рівні забезпечувати охорону громадського порядку, проводити заходи щодо боротьби зі злочинністю та захисту законних прав, свобод людини і громадянина, передбачених Конституцією України;

вивчення нормативно-правових актів, які регламентують діяльність ОВС , та їх практичне застосування в процесі оперативно-службової діяльності; набуття працівниками знань і спеціальних навичок, необхідних для успішного виконання оперативно-службових завдань, та постійне їх вдосконалення;

удосконалення навичок керівного складу ОВС з організації управління та навчання підлеглих, упровадження в практику оперативно-службової діяльності досягнень науки та техніки, передових форм та методів роботи, основ наукової організації праці;

розвиток у працівників ОВС особистих моральних якостей, почуття відповідальності за власні дії, прагнення до постійного вдосконалення свого професійного та загальнокультурного рівня тощо [161].

Такий ґрунтовний підхід є цілком виправданим з огляду на ту важливу роль, яку відіграють правоохоронні органи у системі державних інституцій. Керівники відповідних підрозділів ОВС розробляють внутрішні й зовнішні адміністративно-розпорядчі акти, які впливають як на окремих громадян, так і на об'єднання, громади; виконують дії, спрямовані на забезпечення і охорону прав і свобод громадян; запобігають поширенню деструктивної поведінки у суспільстві тощо. Такі дії відповідають завданням державної політики у сфері охорони і захисту громадського порядку та формують авторитет і повагу до правоохоронних структур.

Однак дослідники звертають увагу на окремі проблеми у процесі фахової підготовки майбутніх офіцерів МВС, вказуючи на недосконалість професійно-психологічного відбору та соціально-правового вивчення кандидатів на службу в ОВС та до вступу на навчання у ВНЗ МВС України; відведення недостатньо часу у робочих планах на практичну підготовку майбутніх працівників ОВС, зокрема на комплексне формування та розвиток у них професійно-психологічної готовності, здатності та спроможності ефективно, продуктивно, компетентно та кваліфіковано виконувати професійні й соціальні функції на основі набутих знань, умінь, навичок та практичного досвіду [40, с. 9].

На переконання В. Сухоноса, в процесі професійної підготовки майбутніх фахівців у ВНЗ необхідно формувати таку систему цінностей, яка б чітко відповідала вимогам професії. Як зазначає автор, це має бути розуміння абсолютного пріоритету прав і свобод людини та громадянина в усіх без винятку сферах діяльності, нетерпимість до корупційних проявів, готовність відстоювати законність та справедливість, намагання уникати конфлікту інтересів у професійній діяльності тощо. На цей аспект необхідно звертати увагу як при відборі кандидатів на навчання, так і безпосередньо в навчальному процесі. При відборі кандидатів на навчання корисним було б запровадження обов'язкової підготовки під час вступних випробувань невеличкого есе на тему особистого ставлення кандидата до проблем законності, боротьби з корупцією, злочинністю тощо [193, с. 16–17].

Для вирішення практичних завдань підготовки майбутніх офіцерів важливе значення має всебічне теоретичне дослідження особливостей та

змісту їх професійної діяльності, розкриття її структури та виявлення взаємозв'язків між її внутрішніми компонентами. Аналізуючи зміст професійної діяльності майбутніх офіцерів МВС, ми дійшли висновку, що вона відрізняється від будь-якої діяльності специфікою своїх завдань, умовами, засобами, труднощами регламентованої діяльності, психологічним змістом. До «специфічних умов служби офіцера можна віднести: своєрідність цілей та результатів (керівництво підлеглими, підвищення готовності підрозділу, навчання і виховання підлеглих); особливий характер об'єкта діяльності (люди, техніка); регламентованість (статути, настанови, інструкції, накази, розпорядження); особливі засоби діяльності (зброя, мовні засоби, радіоелектронні пристрої, зокрема датчики, індикатори, сигналізатори, пристрої комутації); інтенсивність функціонування психіки та висока інтелектуальна напруга при виконанні професійних завдань» [91, с. 90–91].

Для визначення сутності та особливостей професійної підготовки майбутніх офіцерів МВС важливе значення має аналіз функцій професійної діяльності. Детальне вивчення наукових праць (В. Вдовюк, Є. Кузьмін, І. Волков, Ю. Ємельянов, В. Уліч, В. Ягупов) дозволило з'ясувати, що на сьогодні склалося багато підходів до визначення функцій професійної діяльності офіцерів правоохоронних органів. Їх узагальнення та систематизація дало можливість виділити основні функції професійної діяльності офіцера МВС: гностичну, прогностичну, проектувальну, конструктивну, комунікативну, оперативно-організаційну та організаційно-психологічну. Зазначені функції є найбільш загальними та основними, що можна обґрунтувати тим, що:

по-перше, ці функції найточніше виражають головну мету діяльності правоохоронних підрозділів;

по-друге, вони характерні для будь-яких видів діяльності, незалежно від належності офіцера до тієї чи іншої посади або спеціалізації;

по-третє, ці функції є інтегрованими, всі інші функції входять до них як підфункції [53].

Досліджуючи функції як істотний фактор удосконалення навчально-виховного процесу у ВНЗ, І. Почекалін вважає, що основними у професійній підготовці офіцера можна виділити такі функції: світоглядну, когнітивну, комунікативну, рефлексії. *Світоглядна функція* сприяє формуванню певного бачення професійної дійсності, стосується визначення мети і сенсу професійної діяльності. *Когнітивна функція* полягає у формуванні професійної свідомості офіцера, системи знань з різних дисциплін про співвідношення особи і держави, тобто формує достатній рівень професійної компетентності. Відповідно до *комунікативної функції* спільна участь офіцерів у професійному процесі сприяє їх спілкуванню, отже, і взаєморозумінню. *Функція рефлексії* допомагає орієнтуватися в професійному житті, оцінювати професійні події, при цьому усвідомлювати ступінь впливу своєї діяльності на професійні процеси [156, с. 76].

Для дослідження сучасних наукових підходів проблеми підготовки майбутніх офіцерів органів МВС до виконання визначених функцій

правоохоронної діяльності ми провели аналіз дисертаційних робіт та інших психолого-педагогічних досліджень, у яких розроблено теоретичні та прикладні аспекти професійної підготовки курсантів у вищих військових навчальних закладах, зокрема щодо охорони та забезпечення громадського порядку.

На сьогодні дослідники пропонують різні шляхи удосконалення професійної підготовки майбутніх офіцерів: формування професійної компетентності у курсантів через набуття ними необхідних знань, умінь і навичок, необхідних при виконанні службових завдань; формування у курсантів особистісної позиції та ставлення до системи загальнолюдських і професійних цінностей; формування особистісних якостей, зокрема ініціативності, відповідальності, дисциплінованості; формування культури професійного спілкування у майбутніх офіцерів; формування психологічної готовності до виконання обов'язків тощо.

Разом з тим більшість дослідників визначають спільну рису професійної підготовки майбутніх правоохоронців – це активна діяльнісна позиція суб'єктів навчання [12; 49; 34; 35]. Головна мета викладачів вищих навчальних закладів на всіх етапах підготовки майбутніх офіцерів до забезпечення виконання правоохоронних функцій – активно допомагати у формуванні необхідних знань, умінь і навичок, сприяти залученню у всі сфери суспільного життя і діяльності навчального колективу.

Коли йдеться про роль і місце вищих навчальних закладів системи МВС України у підготовці до забезпечення громадської безпеки і громадського порядку, найчастіше вчені ведуть мову про такі вимоги до майбутніх фахівців, як належний рівень правових знань і спеціальної підготовки, здатність до налагодження відносин співпраці з колегами та громадянами, особиста дисциплінованість і почуття відповідальності за доручену справу, поєднання глибоких знань із практичними навичками і вміннями. Велике значення для виконання функцій з охорони і забезпечення громадського порядку має також психологічна підготовка курсантів [24; 126; 127; 183].

Результати аналізу наукових джерел [188; 189; 103] дозволяють стверджувати, що професійна підготовка до виконання службово-професійних завдань є системою взаємопов'язаних заходів, спрямованих на формування у співробітників психологічних якостей, які б забезпечили їх психологічну готовність до активних та ефективних дій і психічну стійкість при виконанні завдань із охорони і забезпечення громадського порядку. Результати вивчення нормативно-правових документів, що регламентують професійну підготовку курсантів у ВНЗ МВС України, проведених емпіричних досліджень, вивчення передового досвіду виконання оперативно-службових завдань з охорони громадського порядку [160; 162; 165–168] дозволили встановити, що змістом професійної підготовки є: мобілізація особового складу на виконання конкретних завдань, формування свідомого ставлення до них, прогнозування динаміки морально-психологічного стану військовослужбовців, збереження його стійкості та керованості; досягнення високої бойової активності особового складу, його спроможності витримувати значні нервово-психічні

навантаження і зберігати боєздатність в умовах дії психотравмуючих факторів ; прогнозування, профілактика та нейтралізація негативного інформаційно-психологічного впливу на особовий склад; організація комплексного захисту психологічних особливостей військовослужбовців; виховання у військовослужбовців твердої впевненості в надійності та ефективності техніки та спеціальних засобів, почуття відповідальності за їх стан; неухильне дотримання заходів безпеки при виконанні службово-професійних завдань.

Відповідно до завдань нашого дослідження ми з'ясували сутність поняття «готовності» у психолого-педагогічній літературі. Зокрема слід зазначити, що С. Кубіцький визначив поняття «професійна готовність» як спрямованість особистості, зокрема потреб, переконань, поглядів, ставлень, мотивів, почуттів, вольових й інтелектуальних якостей, знань, умінь, установок на певну поведінку в незвичайних умовах. Така готовність формується в процесі здобуття освіти у навчальному закладі. Вона є результатом всебічного розвитку особистості з урахуванням вимог, що зумовлюються особливостями фаху. На думку дослідника, саме готовність забезпечує регуляцію, сталість, ефективність діяльності та необхідна людині для успішного виконання своїх обов'язків, правильного використання знань, досвіду, особистих якостей, збереження самоконтролю і перебудови своєї діяльності за умов непередбачених перешкод [92, с. 17]. Відповідно можна дійти висновку, що підготовка фахівців у ВНЗ дозволяє сформувати достатній рівень готовності до виконання професійних завдань, що охоплює психічну готовність, стійкі компоненти професійної готовності, необхідний рівень педагогічної культури, військово-професійну компетентність, навички саморегуляції та самоосвіти, уміння мобілізувати свій досвід на вирішення професійних завдань у складних ситуаціях.

Загалом готовність до діяльності у психолого-педагогічних дослідженнях розглядають як:

- активний стан особистості, що необхідний для діяльності;
- результат діяльності;
- професійно важливу якість і стійку характеристику особистості;
- передумову цілеспрямованої діяльності, її регуляції, стійкості, ефективності [186, с. 64].

У контексті нашого дослідження проблеми формування готовності до охорони та забезпечення громадського порядку важливим є висновок про те, що вищий рівень її сформованості допомагає молодому фахівцеві якісно виконувати свої професійні обов'язки, уміло застосовувати знання, використовувати досвід, перебудовувати професійні дії відповідно до складних ситуацій. Готовність майбутнього фахівця до професійної діяльності Л. Султанова трактує як інтегральний прояв ряду властивостей особистості зі спрямованістю на певний вид діяльності. Стан готовності є складною організацією, побудованою за принципом трансформації та взаємодії компонентів, критеріїв у структурні рівні. Основними критеріями готовності є: ступінь розвитку мотивації, ступінь оволодіння системою знань, сформованість низки гностичних, проектувальних та організаційних умінь [

192, с. 339]. Готовність є істотною передумовою цілеспрямованості й ефективності діяльності.

Відомі психологи М. Дьяченко та Л. Кандилович, які досліджували психологічні проблеми готовності, використовують поняття «налаштування». На їхню думку, готовність – це «налаштування особистості на певну поведінку, установка на активні дії, на успішні дії у певний момент, які зумовлені мотивами й психічними особливостями особистості» [59]. Цим дослідники пояснюють стан особистості, яка налаштована на виконання поставлених завдань, її рішучість, настанову, її почуття впевненості чи невпевненості у досягненні результату, можливість контролювати свої емоції, думки, мову тощо.

Дослідники доводять, що зміст і структура готовності визначаються вимогами конкретного виду діяльності, до психологічних процесів, стану, досвіду і якостей особистості. При цьому ведуть мову про те, що готовність може бути тривалою або тимчасовою. Продовжуючи дослідження психології праці, спорту, інженерної та військової психології, М. Дьяченко і Л.

Кандилович виокремлюють постійну (загальну або тривалу) готовність і тимчасову, ситуативну готовність (або стан готовності). Постійна – це заздалегідь набуті установки, знання, навички, уміння, досвід, якості, мотиви діяльності. На основі постійної готовності виникає готовність до виконання тих або інших поточних завдань діяльності. Тимчасовий стан готовності – це актуалізація, пристосування всіх сил, створення психологічних умов для успішних дій. Такий стан може включати деякі елементи постійної, загальної готовності. Тимчасова (ситуативна) готовність – це динамічний цілісний стан особистості, внутрішня спрямованість на певну поведінку, змобілізованість усіх сил на активні та дії. Її виникнення і формування визначаються розумінням завдань, усвідомленням відповідальності, бажанням досягти успіху, встановити порядок майбутньої роботи. Постійна (загальна) і тимчасова (ситуативна) психологічна готовність – це цілісне утворення, яке включає такі компоненти: а) мотиваційний (потреба успішно виконати поставлене завдання, інтерес до діяльності, прагнення досягти успіху і показати себе з кращої сторони); б) пізнавальний (розуміння обов'язків, завдання, оцінки його значущості, знання засобів досягнення цілей, уявлення про ймовірні зміни умов); в) емоційний (почуття відповідальності, впевненість в успіху, відчуття натхнення); г) вольовий (управління собою і мобілізація сил, зосередження на завданні [60, с. 97]. У свою чергу тривала готовність включає: позитивне ставлення до професійної діяльності; адекватні вимоги до діяльності; стійкі характеристики сприйняття, мислення, емоційно-вольових процесів; необхідні в цій сфері діяльності знання, уміння та навички. Ситуативна ж готовність, як довели М. Дьяченко і Л. Кандилович, формується і виявляється під впливом конкретної ситуації.

На основі дослідження вимог до професійної підготовки та професійної діяльності підготовки фахівців для пожежної охорони О. Бикова сформулювала поняття «готовність» в аспекті професійної діяльності як психолого-педагогічну таксономію необхідного і достатнього комплексу

професійно важливих якостей і властивостей особистості [21, с. 10].

А. Мойсеєнко виділив такі основні підходи до характеристики психологічної готовності:

- суттєва передумова цілеспрямованої діяльності, її регуляції, стійкості та ефективності, яка допомагає фахівцю успішно виконувати свої обов'язки, правильно використовувати знання, досвід, особистісні якості, зберігати самоконтроль і перебудовувати свій спосіб дій при виникненні непередбачених перешкод (С. Максименко, О. Пелех);

- стійка характеристика особистості, яка виражається в готовності до професійної діяльності, психічний стан особистості, який виявляється в здібності приймати самостійні рішення при вирішенні складних професійних завдань, оцінці своїх можливостей в їх співвідношенні з майбутніми труднощами і необхідністю досягнення певних результатів, передачі своїх знань іншим (Т. Іванов);

- відносно стійкий стан, що визначається базовими (характерологічними) і програмованими (мотиваційними та інтелектуальними) властивостями особистості й проявляється в активно-позитивному ставленні до професії та у сформованій професійній самосвідомості (Е. Кораблін);

- сформована спрямованість на професійну діяльність, настанова на роботу, інтерес до предмета діяльності, потреба в самоосвіті в цій галузі, розвинуте професійне мислення (В. Сластьонін);

- цілеспрямований вияв особистості, який охоплює систему професійних знань, навичок, умінь, потреб, мотивів, психологічних якостей, настанов і станів особистості, який дозволяє успішно включатися в професійну діяльність і виконувати її оптимальним чином (П. Горностай);

- потреба в діяльності, усвідомлення необхідності відповідності особистісних якостей вимогам діяльності, висока мотивація до спеціальності (О. Мороз);

- поєднання багатьох і дуже різноманітних взаємопов'язаних рис, а не окрема якість людини, не окрема риса особистості (А. Смірнов) [119, с. 232].

Уточнюючи передумови та напрями формування психологічної готовності військовослужбовців, В. Молотай у своєму дослідженні визначив структуру і компоненти психологічної готовності, фактори і психологічні умови забезпечення її високого рівня та на основі вивчення змісту й особливостей психологічної готовності військовослужбовців внутрішніх військ МВС України до виконання завдань з охорони громадського порядку розробив методику формування психологічної готовності до успішних службово-бойових дій [120, с. 6]. На його думку, психологічна готовність військовослужбовця внутрішніх військ МВС України до службово-бойової діяльності з охорони громадського порядку – це системний взаємозв'язок його властивостей і станів особистості, свідомості та діяльності, що визначає часові, динамічні й ресурсно-продуктивні характеристики бойової та службово-бойової активності [120, с. 176].

Учений А. Ліненко розуміє готовність фахівців до педагогічної діяльності як особливу якість особистості, що характеризує вибірку,

прогнозуючу активність на стадії її підготовки і включенні до діяльності. Автор зробив висновок, що готовність формується в результаті набутого певного досвіду людини, який охоплює позитивне ставлення до діяльності, усвідомлення мотивів і потреб у певній діяльності, об'єктивацію її предмета і способів взаємодії з ним. Компонентами готовності автор називає ставлення до діяльності або настанову (для ситуативної готовності), мотиви, знання про предмет і способи діяльності, навички та вміння їх використовувати [99].

Дослідник Д. Лісовий при характеристиці підготовки фахівця до професійної діяльності використовує поняття «підготовленість». Він вважає, що психологічна підготовленість – це сукупність сформованих і розвинених професійних й психологічних характеристик, що відповідають особливостям службової діяльності та є необхідною внутрішньою умовою її успішності. Це насамперед загальна психологічна культура, професійно розвинені психологічні якості, уміння та навички, професійно-психологічна стійкість [102, с. 39]. На перший погляд, можна говорити про тотожність понять «готовність» та «підготовленість» в аспекті їх взаємозалежності й взаємообумовленості. Однак слід зазначити, що сам процес підготовки передбачає попереднє формування необхідних особистісних якостей від найнижчого до вищого рівня підготовки фахівця, за результатами якого відбувається формування стійкої якості – готовності до виконання професійних завдань.

На основі узагальнення вчень вітчизняних дослідників, О. Пасько виділив такі підходи до визначення сутності та змісту поняття «готовність»:

особистісний, в межах якого здійснюється вивчення якостей й властивостей особистості; у цьому випадку готовність до професійної діяльності можна розглядати як результат професійної підготовки і навчання, як прояв індивідуально-особистісних особливостей та процес формування морально-психологічних якостей особистості, що визначають ставлення до професійної діяльності, забезпечують її успішність;

функціональний, який визначає готовність як тимчасовий ситуативний стан налаштування людини на діяльність, актуалізацію особистісних якостей та властивостей і можливостей для успішних дій у певних умовах, як вміння якісно мобілізувати необхідні фізичні й психічні ресурси для діяльності, стан концентрації можливостей людини, що досягають найвищого ступеня і виявляються до, під час та після завершення діяльності;

системний підхід, основою якого є розуміння професійної готовності через пізнання людиною своїх внутрішніх можливостей і їх використання для досягнення бажаного результату в її професійній діяльності, залучення людини в активні творчі взаємозв'язки і взаємодії як суб'єкта діяльності та спілкування;

особистісно-діяльнісний підхід, який визначає готовність як цілісний прояв усіх сторін особистості, що дає можливість ефективно виконувати свої функції [140, с. 51–52].

Таким чином, поняття готовність до професійної діяльності дослідники визначають по-різному, беручи до уваги мету такої діяльності, її зміст,

потреби, настанови, принципи та специфіку відповідної професії. Для визначення сутності готовності майбутніх фахівців правоохоронних органів до охорони та забезпечення громадського порядку важливе значення має урахування особливостей їхньої діяльності. Факторами, що впливають на стан психологічної готовності, слід назвати такі: небезпека для життя; непевність обстановки, що виникає внаслідок широкої варіативності прийомів і способів протидії і змушує фахівця бути готовим до гнучкої зміни алгоритму оперативно-службової діяльності; обмеженість дій фахівців службовими нормами; особистісне сприйняття відповідності службових завдань і соціальної необхідності; дефіцит часу на вибір і виконання успішних дій відповідно до обстановки; регламентованість застосування засобів і способів у службовій діяльності, що пов'язана з правовою відповідальністю.

З урахуванням цього та на основі аналізу педагогічної літератури готовність майбутніх офіцерів МВС до охорони та забезпечення громадського порядку можна трактувати як сукупність мотиваційних, ціннісних, пізнавальних, креативних емоційних і вольових якостей особистості, загальний психологічний та фізіологічний стан, що забезпечує спрямованість особистості на успішне виконання професійних дій.

У результаті науково-пошукової роботи також встановлено, що на сьогодні проблема підготовки майбутніх офіцерів МВС України до охорони і забезпечення громадського порядку не була предметом окремого дисертаційного дослідження. Певний інтерес представляють праці О.

Євсюкова [65], В. Зеленого [69], В. Клячка [79], М. Козяра [83], С. Левченка [98], І. Марчука [109], І. Михайличенка [117], В. Молотая [120], у яких визначено шляхи удосконалення навчально-виховного процесу та професійної підготовки майбутніх офіцерів МВС України, формування у них професійних знань, умінь, навичок, якостей, готовності до професійної діяльності та окремих компонентів професійної компетентності.

Серед основних шляхів, використання яких у навчально-виховному процесі сприятиме результативній підготовці майбутніх офіцерів МВС України до охорони і забезпечення громадського порядку, дослідники вказують на побудову навчального процесу на засадах компетентнісного підходу; забезпечення професійної спрямованості підготовки курсантів на основі моделювання предметного і соціального змісту майбутньої професійної діяльності; підготовку майбутніх офіцерів на основі принципів діалогічності, дискусійності розбору конкретних практичних ситуацій; використання діагностики і моніторингу процесу професійного становлення майбутніх фахівців [35; 85; 132].

З урахуванням цього можна стверджувати, що удосконалення системи освіти майбутніх правоохоронців «можливе лише за умови переходу від універсальної підготовки до спеціалізованої, за якої навчальні заклади МВС зможуть випускати фахівців, здатних забезпечити захист прав і законних інтересів громадян, ефективно боротися зі злочинністю» [86, с. 10].

На підставі аналізу висновків дослідників з цієї проблематики ми можемо констатувати, що більшість науковців розглядають формування

готовності до професійної діяльності як процес, якому притаманні свої особливості та який визначається певними закономірностями. Дослідники підкреслюють той факт, що готовність свідчить про можливості та спрямованість фахівця професійно діяти на високому рівні. Вона є ключовою умовою швидкої адаптації до професійної діяльності та подальшого професійного становлення, самореалізації і самовдосконалення особистості.

Таким чином, поняття готовності до професійної діяльності дослідники визначають по-різному, беручи до уваги мету такої діяльності, її зміст, потреби, настанови, принципи та особливості. Незважаючи на різноплановість такого особистісного утворення, аналіз спектру досліджень з цього питання дає можливість виділити її основні компоненти.

1.2. Сутність, зміст, структура і функції готовності майбутніх офіцерів МВС України до охорони і забезпечення громадського порядку

Результати аналізу психолого-педагогічної літератури та наукових досліджень з проблеми формування готовності фахівців до професійної діяльності дозволяють засвідчують, що цій проблемі приділяється значна увага. Зокрема питання професійної підготовки майбутніх фахівців та підвищення ефективності процесу навчання є предметом наукових пошуків Б. Ананьєва [4], Ю. Бабанського [8; 9], А. Вербицького [34], М. Дьяченка [59], О. Левенець [95], І. Лернера [101], О. Пехоти [136], Т. Шамової [202]. Загальні питання професійної підготовки правоохоронців розглядають О. Бандурка [12], С. Воробйова [41], О. Горохівський [47], О. Діденко [56], А. Кучеренко [93], І. Марчук [108], І. Машталір [110], С. Шевцов [213] та ін. Формування професійно-моральних якостей майбутніх офіцерів досліджують В. Барковський [17], Т. Гороховська [48], О. Несімко [128], А. Окіпняк [134], В. Пліско [148], А. Пожидаєв [152], С. Полторак [154], І. Радомський [172], С. Кубіцький [92], Є. Левицький [96], Ю. Орел-Халік [135], О. Тогочинський [196], Г. Яворська [219] та ін.

Нами проаналізовано основні результати досліджень вчених з питань формування готовності майбутніх фахівців до виконання завдань професійної діяльності у навчально-виховному процесі ВНЗ, зокрема дослідження щодо формування готовності виконувати завдання з охорони та забезпечення правопорядку працівниками правоохоронних органів.

У цьому контексті слід насамперед вказати на дослідження С.

Воробйової. Вивчаючи проблеми формування професійної готовності курсантів ВНЗ МВС України до ефективної професійної діяльності, С.

Воробйова визначає, що професійну готовність слід розглядати не тільки як процес і результат, але і як початкову й основну умову ефективної реалізації можливостей кожної особистості. Це системний взаємозв'язок особистісних якостей і професійного досвіду фахівця, що формується відповідно до вимог майбутньої діяльності [41, с. 97]. Дослідниця вважає, що професійна готовність проявляється в діяльності й не може обмежуватись тільки певним

рівнем здобутих знань, умінь та навичок. Йдеться про те, що для того щоб бути кваліфікованим фахівцем, недостатньо лише одержати ґрунтовну теоретичну та практичну підготовку, потрібно уміти використовувати набуті знання на практиці, самостійно підвищувати рівень свого професіоналізму, володіти високим рівнем загальної культури та бути готовим виконувати визначені завдання.

На думку О. Євсюкова, процес професійної підготовки курсантів у ВНЗ підпорядковується певним правилам та має свої закономірності й особливості, зокрема це військово-професійна спрямованість; органічна єдність теоретичної й практичної підготовки, а також обумовленість цілей і завдань військової служби соціальним замовленням суспільства і закріплення їх у законах, військових статутах і наказах; поєднання в завданнях різних складових, котрі визначають поліфункціональність військової праці та інтегративний характер її результатів; відповідність індивідуальних якостей і дій військовослужбовця цілям, завданням і функціям діяльності; екстремальність умов виконання професійних обов'язків; колективний характер військової служби і безпосередня взаємодія військовослужбовців у процесі діяльності та спілкування [65, с. 74].

У контексті дослідження питання про структуру готовності майбутнього фахівця цікавою є також позиція Н. Кавуненко. На переконання автора, готовність випускника ВНЗ до професійної діяльності складається з таких блоків, як професійна орієнтація (готовність до професійного навчання), безпосередній процес опанування знаннями і вміннями відповідної професії (професійна готовність), адекватні змісту діяльності якості особистості (особистісна готовність), що забезпечують професійну адаптацію після завершення навчання [76].

Формуванню професійної готовності офіцерів органів внутрішніх справ до практичної діяльності присвячено дослідження О. Паська. Дослідник обґрунтував особистісно-соціально-діяльнісну компетентнісну модель працівника ОВС, що є основою розгляду готовності працівника саме крізь призму трьох типів компетентностей – особистісного, соціального та діяльнісного. Відповідно до цієї моделі дослідник визначає три складові готовності:

- особистісний компонент – готовність адекватно визначати свої можливості, за необхідності їх розвивати та вдосконалювати; бути повноцінним членом держави, який повинен вміти забезпечувати свій фізичний, духовний та культурний розвиток. Оскільки працівник ОВС є учасником суспільних відносин, він повинен бути взірцем щодо власних життєвих позицій, ставлення до держави, культури тощо;

- соціальний компонент – готовність працівника МВС взаємодіяти із соціумом і тими мікро- та макрогрупами, в яких він перебуває повсякденно, тобто йдеться про взаємовідносини із навколишніми, вміння орієнтуватись у колі сучасних правовідносин, знаходити правомірні психологічні прийоми спілкування для отримання необхідної інформації;

-діяльнісний компонент – готовність до засвоєння та виконання провідного виду діяльності [141]. Ми погоджуємось із дослідником, що усі три компоненти терміна «готовність» повною мірою розкривають його значення та важливість для самовдосконалення особистості у соціумі відповідно до обраного типу професії.

Суттєвий внесок у дослідження готовності до діяльності зробив С. Максименко, який визначає її як стан мобілізації психологічних і психофізіологічних систем людини, що забезпечують виконання певної діяльності. Дослідник виділяє такі аспекти готовності до діяльності:

- операційний, який передбачає володіння певним набором способів дії, знань, умінь та навичок, а також можливості набуття нового досвіду в межах певної діяльності;
- мотиваційний, що визначає систему спонукальних якостей щодо певної діяльності (мотиви пізнання, самореалізації тощо);
- соціально-психологічний, який зумовлює рівень зрілості комунікативної сфери особистості, вміння виконувати колективну розподілену діяльність, підтримувати відносини в колективі, уникати деструктивних конфліктів тощо;
- психофізіологічний, сутність якого полягає в готовності систем організму діяти в цьому напрямі [73, с. 113].

Цікавим у контексті нашого дослідження є також наукова робота А. Балендра, присвячена пошуку умов формування готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до вирішення конфліктних ситуацій. У роботі визначено, що ця готовність є необхідною складовою професійної готовності та забезпечує ефективність виконання оперативно-службових завдань. Автор з'ясував, що готовність майбутніх офіцерів-прикордонників до вирішення конфліктних ситуацій є інтегрованим утворенням, яке охоплює сукупність конфліктологічних знань, умінь і навичок професійної діяльності, а також необхідних особистісних якостей, які дозволяють попереджати міжособистісні зіткнення в різних ситуаціях оперативно-службової діяльності та належним чином організовувати діяльність підлеглих [10, с. 5]. На думку вченого, структура конфліктологічної готовності офіцера-прикордонника визначається єдністю мотиваційно-вольового (сукупність мотивів, адекватних цілям і завданням службової діяльності офіцера-прикордонника. Це система його особистісних емоційно-вольових характеристик, необхідних для попередження міжособистісних зіткнень у різних ситуаціях оперативно-службової діяльності), пізнавально-операційного (система знань, необхідних для вирішення конфліктних ситуацій у колективі, а також – комплекс умінь і навичок, які забезпечують успішність вирішення конфліктних ситуацій у діяльності з охорони кордону) і прогностично-творчого (сукупність умінь офіцера-прикордонника, що дозволяють здійснювати контроль за розвитком особистості й колективу в ситуації конфлікту, і комунікативних навичок, які дають змогу вести переговори для вирішення конфліктних ситуацій серед підлеглих) компонентів [10, с. 6–7].

Л. Карамушка розглядає готовність як комплекс мотивів, знань, умінь та навичок, особистісних якостей, що є передумовою будь-якої цілеспрямованої

діяльності, її регуляції, стійкості та ефективності. Автор визначає готовність як складне, багатоаспектне особистісне утворення, що охоплює функціонально пов'язані між собою та такі взаємообумовлені компоненти, як мотиваційний, когнітивний, операційний та особистісний [77, с. 41].

В аспекті пошуку ефективних шляхів формування готовності майбутніх офіцерів до дій із охорони та забезпечення громадського порядку корисними є наукові пошуки В. Полюка. При розробці математичної моделі формування професійної готовності майбутніх офіцерів до діяльності в особливих умовах дослідник виокремив два суттєвих компоненти: військово-спеціальну компетентність та психологічну готовність. Зокрема військово-спеціальну компетентність він розглядає як вид професійної компетентності, як «...інтегральну характеристику офіцера-прикордонника, його визначальну здатність і готовність виконувати посадові обов'язки щодо охорони державного кордону та вирішувати професійні завдання військово-спеціального характеру, які виникають у реальних ситуаціях професійної діяльності, з використанням відповідних знань, умінь, навичок, професійного і життєвого досвіду, цінностей та культури». Психологічну готовність дослідник розглядає як психологічний стан офіцера, що характеризує його здатність вирішувати професійні завдання з урахуванням особливих умов його діяльності [155, с. 187].

У результаті аналізу основних підходів до визначення рівнів готовності до професійної діяльності М. Шерман визначив можливим і доцільним окреслити наступні складові готовності майбутніх співробітників ОВС до виконання службових завдань щодо забезпечення громадського порядку:

- пізнавальна (знання методики аналізу та вирішення стандартних та нестандартних ситуацій при проведенні заходів щодо забезпечення громадського порядку);
- процесуальна (гностичні, комунікативні, організаторські та конструктивні уміння працівника МВС);
- мотиваційно-ціннісна (готовність до самопожертви при виконанні оперативно-службових завдань, використання діалогового стилю спілкування з персоналом та населенням, прагнення до постійного ситуативного аналізу діяльності, постійна турбота про підлеглих);
- особистісна (особистісні моральні якості працівника ОВС, впевненість у своїх можливостях керувати підпорядкованим підрозділом в будь-яких умовах обстановки, професійна та фізична підготовка) [215, с. 304–305].

Досліджуючи процес формування готовності працівників правоохоронних органів до діяльності в умовах екстремальних ситуацій, В. Пліско доводить, що ефективності процесу формування готовності співробітників до діяльності можна досягти при урахуванні кількісних інтегральних показників усієї системи навчання; ролі зворотного зв'язку при навчанні спеціальних дій; спрямованості навчального процесу на досягнення кінцевого результату; обґрунтованості якостей спеціаліста до дій в екстремальних умовах; мобільності навчання з використанням моделей формування дій та професійних якостей. Автор запропонував нову структуру

програмних вимог щодо формування готовності працівників правоохоронних органів до діяльності в екстремальних умовах, що охоплює: 1) систему знань, умінь щодо управління оперативно-розумовою діяльністю співробітника з використанням інфраструктури екстремальності; 2) систему знань, умінь з управління психологічним станом; 3) навички тактико-підготовчих дій відносно засобів нападу, прогнозування наслідків ситуації та динаміки її розвитку; 3) формування спеціальних поведінково-рухових навичок [148].

Великого значення у структурі готовності дослідники надають знанням. Зокрема О. Тогочинський стверджує, що саме з рівнем і обсягом доступних суб'єктові професійних знань, можливістю їхнього засвоєння, переробки, поширення та продукування потрібно співвідносити стан і рівень розвитку готовності до діяльності. Знання є операційною складовою готовності та залежать від професійних функцій спеціаліста [197, с. 45].

На основі теоретичного вивчення поглядів науковців, а також особистого досвіду можна зробити висновок, що зовнішнім проявом готовності майбутніх офіцерів до виконання професійних завдань є необхідні професійні знання, сформовані інтелектуальні оперативно-розумові якості, адаптація до зовнішніх несприятливих факторів, високий рівень резервних можливостей, сформованість умінь критичного аналізу ситуацій [148; 207; 211 ; 219]. Готовність майбутнього офіцера МВС до професійної діяльності як особистісне утворення формується в процесі професійної підготовки та є результатом взаємодії курсантів із суб'єктами навчальної діяльності. З урахуванням цього можна констатувати, що процес формування готовності до охорони і забезпечення громадського порядку передбачає досягнення певного рівня розвитку особистості майбутнього офіцера, зокрема системного формування у нього знань, умінь та професійно значущих якостей правоохоронця.

Відповідно до логіки дослідження проблеми формування готовності майбутніх офіцерів до професійної діяльності враховано базові теоретичні дослідження готовності фахівців до майбутньої діяльності, розроблені В. Сластьоніним, А. Марковою та ін.

Слід зазначити, що при дослідженні проблеми професійної готовності особистості до діяльності В. Сластьонін розглядає готовність як здатність до ефективної професійної діяльності. На думку вченого, здібності – це такі психологічні особливості особистості, від яких залежить успішність набуття знань, умінь, навичок, але які не можна зводити до наявності цих знань, умінь, навиків [185, с. 158–159]. У структурі готовності В. Сластьонін визначив такі її структурні компоненти:

- психологічна готовність, тобто сформована спрямованість на діяльність, установка на роботу (мотиваційний, вольовий і оцінний компоненти);
- науково-теоретична готовність (орієнтаційний або когнітивний (пізнавальний), тобто наявність необхідного обсягу педагогічних, психологічних, соціальних знань, що необхідні для компетентної діяльності;
- практична готовність (операційний або поведінковий компонент, тобто сформовані на необхідному рівні професійні уміння і навички;

-психофізіологічна готовність, тобто наявність відповідних передумов для оволодіння педагогічною діяльністю, сформованість професійно значимих особистісних якостей;

-фізична готовність, тобто відповідність стану здоров'я та фізичного розвитку вимогам педагогічної діяльності й професійної працездатності.

Дослідник робить висновок, що стійка єдність і високий рівень сформованості зазначених компонентів є внутрішньою ознакою професійної готовності [186, с. 51].

На думку А. Маркової, професійна готовність включає наступні складові: професійні психологічні та педагогічні знання, професійні педагогічні вміння, професійні психологічні позиції і установки, особистісні особливості, що забезпечують оволодіння професійними знаннями та вміннями [107].

На думку науковців-психологів М. Дьяченка і Л. Кандиловича, готовність визначає потенційні можливості особистості діяти на досить високому рівні професійної компетентності, створюючи передумови для швидкої адаптації до професійної сфери, професійного становлення і подальшого самовдосконалення. Дослідники вважають, що готовність як професійна важлива якість і стійка характеристика особистості містить у своїй структурі такі компоненти:

-мотиваційний (позитивне ставлення до професії, інтерес до неї та інші стійкі професійні мотиви);

-орієнтаційний (уявлення та знання про особливості й умови професійної діяльності, її вимоги до особистості);

-операційний (володіння способами і прийомами професійної діяльності, необхідними знаннями, уміннями, навичками, процесами аналізу, узагальнення та ін.);

-вольовий (самоконтроль, уміння управляти діями, з яких складається виконання обов'язків);

-оцінний (самооцінка своєї професійної підготовленості, відповідності процесу виконання професійних завдань оптимальним зразкам) [41, с. 97].

Таким чином, можна дійти висновку, що більшість дослідників вказують на важливість у структурі готовності особистості до активної діяльності позитивної мотивації, яка визначає позитивне ставлення до продуктивної професійної діяльності, необхідного об'єму загальнонаукових і спеціальних знань, що визначають рівень сформованості професійних умінь і навичок. Окрім цього, дослідники виокремлюють як підсистему в структурі готовності комплекс професійно-значущих якостей особистості, що включають професійні здібності, характер, темперамент і характеристику психічних процесів. Разом з тим вважаємо, що, окрім цього, слід звернути увагу на необхідність оцінного або рефлексивного компонента готовності, за допомогою якого відбувається оцінювання фахівцем успішності або нерезультативності своєї діяльності, усвідомлення необхідності коригування подальших дій та побудови моделей поведінки, адекватних конкретним професійним ситуаціям.

Ефективність процесу професійної підготовки майбутніх офіцерів є передумовою формування готовності до успішного виконання визначених цілей та завдань. Зміст підготовки полягає у набутті певного рівня знань, поєднаних із накопиченням професійного та життєвого досвіду, уміннями виявляти та вирішувати проблеми, визначати пріоритетні цілі діяльності, займатись саморозвитком та самовдосконаленням, що дозволяє майбутньому фахівцю визначити особливості своєї професійної діяльності.

Отже, врахування напрацювань психолого-педагогічної науки дозволило нам визначити сутність і структуру готовності майбутніх офіцерів до професійної діяльності з охорони і забезпечення громадського порядку спираючись на вимоги до рівня підготовки майбутнього офіцера. Оскільки сутність підготовки майбутніх офіцерів у ВНЗ полягає в оволодінні ними необхідних компетенцій, далі нами проаналізовано зміст нормативних та керівних документів, що містять вимоги до професійних якостей майбутніх офіцерів та визначають необхідний об'єм знань, умінь, навичок, що їх мають набути випускники після завершення навчання.

Базовими документами, що визначають правові засади діяльності та вимоги до майбутніх офіцерів МВС, є відповідні закони України. Відповідно до них основними завданнями цієї правоохоронної структури є:

- гарантування особистої безпеки громадян, захист їх прав і свобод, законних інтересів;
- запобігання правопорушенням та їх припинення;
- охорона і забезпечення громадського порядку;
- виявлення кримінальних правопорушень; участь у розкритті кримінальних правопорушень та розшуку осіб, які їх вчинили, у порядку, передбаченому кримінальним процесуальним законодавством;
- забезпечення безпеки дорожнього руху;
- захист власності від злочинних та кримінально протиправних посягань;
- виконання адміністративних стягнень; участь у наданні соціальної та правової допомоги громадянам,
- сприяння у межах своєї компетенції державним органам, підприємствам, установам і організаціям у виконанні покладених на них законом обов'язків.

Відповідно до визначених завдань майбутні офіцери мають такі обов'язки:

- 1) гарантувати безпеку громадян і громадський порядок;
- 2) виявляти, запобігати і припиняти кримінальні правопорушення, вживати з цією метою оперативно-розшукових та профілактичних заходів, передбачених чинним законодавством;
- 3) приймати і реєструвати заяви й повідомлення про кримінальні та адміністративні правопорушення, своєчасно приймати щодо них рішення;
- 4) брати участь у розкритті кримінальних правопорушень;
- 5) виявляти та припиняти адміністративні правопорушення, здійснювати провадження у справах про адміністративні правопорушення, розгляд яких законом покладено на органи внутрішніх справ;

6) виявляти причини й умови, що сприяють вчиненню правопорушень, вживати в межах своєї компетенції заходів щодо їх усунення; брати участь у правовому вихованні населення;

7) проводити профілактичну роботу серед осіб, схильних до вчинення кримінальних правопорушень, здійснювати адміністративний нагляд за особами, щодо яких його встановлено, а також контроль за засудженими до кримінальних покарань, не пов'язаних з позбавленням волі;

8) виконувати в межах своєї компетенції кримінальні покарання та адміністративні стягнення;

9) розшукувати осіб у випадках, передбачених законодавством та міжнародними договорами України;

10) проводити криміналістичні дослідження за матеріалами оперативно-розшукової діяльності, забезпечувати у встановленому порядку участь спеціалістів криміналістичної служби у слідчих діях;

11) виконувати у передбачених законодавством випадках і в межах своєї компетенції постанови прокурора, слідчого, рішення слідчого судді, суду тощо.

Для визначення функцій, типових завдань діяльності та умінь, якими повинен володіти майбутній офіцер-правоохоронець, ми проаналізували вимоги до випускників факультету підготовки кадрів громадської безпеки Національної академії внутрішніх справ освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавра за напрямом підготовки «правоохоронна діяльність». За результатами аналізу встановлено, що базовими функціями, які визначають зміст майбутньої професійної діяльності офіцерів, є

профілактична, яка дозволяє виявити причини та умови вчинення злочинів та адміністративних правопорушень, а також вживати заходів щодо їх попередження;

захисна функція, що визначає комплекс дій, безпосередньо спрямованих на захист життя, здоров'я та інших прав, свобод та законних інтересів фізичних та юридичних осіб і відновлення вже порушених прав та свобод;

охоронна функція, яка спрямована на охорону громадського порядку та забезпечення громадської безпеки;

оперативно-розшукова, що реалізується в контексті проведення гласної і негласної оперативно розшукової діяльності;

виконавська, яка передбачає формування навичок ведення діловодства, ведення обліку та зберігання документальної інформації, уміння працювати з різними носіями інформації.

Сучасні наукові розробки дозволяють з впевненістю констатувати, що одним з ключових компонентів готовності майбутніх офіцерів МВС до забезпечення громадського порядку є професійні уміння. Як зазначає С.

Полторак, військово-професійні уміння командира підрозділу внутрішніх військ – це сформовані на основі засвоєних знань, навичок і практичного досвіду способи виконання складних комплексних дій відповідно до функцій управління підрозділом. Вони є вихідними елементами цілісної системи професійної діяльності та фахової компетентності командира підрозділу. На

думку вченого, у структурі військово-професійних умінь командира підрозділу можна виділити: знання теоретичних основ військової діяльності (термінів, понять, законів, теорій), способів виконання дій, їхнього змісту і послідовності (тактик, стратегій, правил, прийомів, алгоритмів), призначення необхідного обладнання (техніки, зброї, спорядження, апаратури, приладів тощо); навички його використання; практичний досвід виконання стандартних дій; елементи творчого підходу (вирішення проблем, відкриття оригінальних способів діяльності, застосування засвоєних умінь в нестандартних умовах тощо) [154, с. 36–37].

На основі структурно-функціонального підходу С. Полторак виділив такі групи військово-професійних умінь:

- організаційно-управлінські уміння, що виявляються у здатності планувати, приймати рішення, впорядкувати, регулювати роботу офіцерів, прапорщиків і сержантів, контролювати та надавати їм необхідну допомогу; обирати найбільш доцільну позицію і стиль спілкування з підлеглими у тій чи іншій конкретній ситуації; попереджати і розв'язувати міжособистісні конфлікти в підрозділі; визначати оптимальну соціально-психологічну дистанцію у взаємодії з підлеглими і командирами, забезпечувати необхідний рівень персоналізованості й статусної регламентованості спілкування; впливати на підлеглих, виявляти впевненість у собі, поєднувати вимогливість з наданням свободи для вияву особовим складом ініціативи та самостійності; налагоджувати відносини взаємної поваги і довіри, бути доброзичливим і тактовним у відносинах з підлеглими;

- військово-педагогічні, до яких належать уміння систематизувати інформацію про цілі виховання, дані діагностичних досліджень курсантів і військового колективу, аналізувати виховні ситуації та оцінювати виховні фактори; визначати систему виховних завдань, конкретизувати і прогнозувати результати виховання; моделювати майбутні суб'єкт-суб'єктні виховні відносини, визначати провідну ідею та основні види діяльності, їх виховну спрямованість, забезпечувати взаємозв'язок між окремими ланками виховного процесу; планувати зміст виховної діяльності, її послідовність, проводити розподіл роботи в просторі й часі; розробляти виховну діяльність на рівні форм і методів педагогічної взаємодії; виявляти й аналізувати результати виховання, коригувати виховні впливи, оцінювати ефективність своєї педагогічної діяльності;

- військово-спеціальні уміння, тобто уміння організовувати військовослужбовців, організовувати діяльність підрозділу, підтримувати його постійну бойову і морально-психологічну готовність, управляти підрозділами як у звичайних, так і в екстремальних умовах; забезпечувати умови безпеки діяльності військовослужбовців; підтримувати статутний порядок, дисципліну та високий рівень матеріально-технічної забезпеченості підрозділу; уміння працювати з сучасними видами озброєння і техніки; забезпечувати особовий склад належними видами постачання [154, с. 12].

Для визначення умінь, що входять до складу цього утворення, ми провели аналіз змісту умінь, що їх повинен набути випускник ВНЗ. Отже,

майбутній офіцер повинен уміти:

- аналізувати стан законності на відповідній території;
- аналізувати оперативну обстановку на території;
- аналізувати матеріали за результатами проведених оперативно-розшукових заходів та робити висновки;
- аналізувати рівень організації профілактичних заходів на відповідній території;
- встановлювати причини та умови вчинення злочинів та правопорушень на відповідній території;
- аналізувати причини та види скоєних правопорушень та злочинів, розробляти і вживати заходів щодо їх профілактики;
- аналізувати причини та умови, що спричиняють учиненню злочинів загальнокримінальної спрямованості, уживати оперативно-профілактичних заходів щодо їх усунення;
- аналізувати причини та умови, що спричиняють учинення злочинів у громадських місцях, уживати оперативно-профілактичних заходів щодо їх усунення;
- виявляти осіб, схильних до вчинення адміністративних правопорушень та злочинів;
- виявляти конфліктні відносини на відповідній території та вживати заходів щодо їх вирішення;
- виявляти осіб, які можуть бути втягнуті у протиправну діяльність;
- планувати та безпосередньо вживати профілактичних заходів;
- планувати, організовувати та проводити серед населення профілактичні заходи, спрямовані на зниження рівня злочинності та скоєння адміністративних правопорушень, попередження та розкриття злочинів, скоєних в громадських місцях;
- застосовувати за необхідності для захисту фізичних та юридичних осіб прийоми рукопашного бою, спеціальні засоби та вогнепальну зброю відповідно до вимог законодавства та нормативно-правових актів МВС;
- дотримуватись заходів особистої безпеки при затриманні правопорушників та осіб, які вчинили злочини;
- дотримуватись заходів особистої безпеки при виконанні службових обов'язків: несення служби в слідчо-оперативних групах та оформлення матеріалів оперативно-розшукової діяльності; затримання злочинців; несення служби з охорони громадського порядку та оформлення матеріалів адміністративних правопорушень;
- застосовувати норми Конституції України, кримінального, кримінально-процесуального, адміністративного та іншого законодавства з метою захисту прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб;
- забезпечувати захист життя, прав, свобод, власності, законних інтересів громадян, суспільства та держави від злочинних посягань;
- брати участь в роботі слідчо-оперативних груп;
- володіти прийомами, методами та тактикою дій при виконанні обов'язків з охорони громадського порядку;

- забезпечувати охорону громадського порядку на залізничному, водному, повітряному транспорті, в курортній зоні, дачній місцевості та місцях масового відпочинку громадян;

- забезпечувати у межах компетенції охорону громадського порядку на відповідній території, відповідно до завдань, покладених на оперативні підрозділи та підрозділи громадської безпеки МВС України;

- брати участь в охороні громадського порядку в екстремальних ситуаціях (під час епідемій, епізоотій, техногенних та природних катастроф тощо);

- здійснювати у межах компетенції невідкладні заходи щодо недопущення злочинів та випадків мародерства при виникненні стихійного лиха, аварій та катастроф, оголошенні окремих місцевостей зонами надзвичайної екологічної ситуації, інших надзвичайних подій;

- вживати у межах компетенції невідкладних заходів щодо охорони громадського порядку при виникненні стихійного лиха, аварій та катастроф, оголошення окремих місцевостей зонами надзвичайної екологічної ситуації, інших надзвичайних подій, а також для евакуації громадян, техніки, підприємств, установ та організацій;

- брати участь в охороні громадського порядку при проведенні масових заходів;

- забезпечувати у межах компетенції належний рівень оперативно-розшукової діяльності та організації охорони громадського порядку у місцях проведення спортивних та інших масових заходів;

- застосовувати адміністративно-правові засоби забезпечення правоохоронними органами прав і свобод громадян у сфері громадського порядку;

- знати підстави та порядок застосування окремих заходів, спрямованих на забезпечення громадського порядку і громадської безпеки за надзвичайних обставин;

- обмежувати у межах компетенції, забороняти та вносити оперативні зміни в організацію роботи організацій, підприємств та установ у випадках затримання злочинців, проведення в установленому порядку масових та протокольних заходів або при виникненні загрози безпеці громадян, під час стихійного лиха, оголошення окремих місцевостей зонами надзвичайної екологічної ситуації, аварій, катастроф, інших надзвичайних подій;

- використовуючи основи психологічних знань, уміти професійно спілкуватися з громадянами;

- брати участь у діяльності груп бойового порядку при ліквідації масових безладів;

- виявляти підстави виникнення масових безладів;

- затримувати осіб, підозрюваних у вчиненні злочину чи правопорушення;

- здійснювати перевірку документів у громадян, у передбачених законодавством випадках затримувати осіб, підозрюваних у вчиненні злочину чи правопорушення;

- володіти формами, методами та засобами оперативно-розшукової діяльності;

- на підставі технологічної документації, використовуючи чинну нормативно-правову базу, здійснювати обробку вхідних документів та відправлення вихідної кореспонденції з дотриманням установленого порядку;
- розглядати звернення, скарги, пропозиції громадян з питань охорони прав, свобод і законних інтересів громадян, установ і організацій, зміцнення законності [163; 164; 165].

На основі цього ми виділили функції готовності майбутніх офіцерів до охорони і забезпечення громадського порядку:

1) гностично-інформаційна – відображає пізнавальну спрямованість особистості правоохоронця та пов'язана зі створенням необхідного інформаційного простору, що обумовлює розвиток необхідних соціальних відносин. Вона виявляється у набутті комплексу професійних знань, засвоєнні системи професійних умінь, оволодінні творчими способами вирішення завдань та дає можливість обміну набутою інформацією і знаннями;

2) ціннісно-конструктивна – розкриває зміст знань і уявлення про особливості майбутньої професійної діяльності та забезпечує засвоєння цих знань, визначає вимоги до професії правоохоронця. Ця функція проявляється в усвідомленні майбутнім офіцером сутності та соціальної значущості професії правоохоронця, в наявності стійкого інтересу до майбутньої професійної діяльності, у розумінні відповідальності за результати своєї праці, формує уявлення про професійні завдання та способи прийняття рішень;

3) діяльнісно-інтегративна функція необхідна для узагальнення набутих знань та передбачає організацію виконання завдань практичного спрямування. Вона, на нашу думку, виявляється в уміннях використовувати загальнонаукові методи пізнання при набутті професійних знань, здатності володіти системним мисленням та розвиненими аналітичними здібностями, уміннями самостійно приймати рішення за умов невизначеності;

4) формувально-розвивальна – полягає в активному впливі на процес розвитку та саморозвитку у майбутніх фахівців професійно важливих компетенцій. Вона реалізується в уміннях майбутніх офіцерів використовувати знання при вирішенні професійних завдань, у формуванні здібностей до саморозвитку, самовдосконалення та саморегуляції;

5) аналітико-прогностична – полягає в узагальненні та аналізі результатів професійної діяльності, забезпечує коригування власних дій, прогнозування мотиваційних та інтелектуальних чинників, попередження та усунення негативних наслідків діяльності, визначення дієвих шляхів професійного становлення як фахівця. Зазначена функція проявляється у здатності до прогностичної діяльності в професійній сфері, готовності брати на себе відповідальність в складних ситуаціях, самостійно, творчо й ефективно приймати рішення.

Зазначені функції взаємозалежні та взаємообумовлені, тому з метою забезпечення впливу кожної із них на процес формування готовності до охорони і забезпечення громадського порядку ми вважали за доцільне розробити комплексну систему способів та засобів впливу на цей процес.

На основі проведеного аналізу наукових праць з проблеми дослідження, змісту керівних документів, у яких містяться вимоги до професійних якостей майбутніх офіцерів МВС, а також освітньо-кваліфікаційних характеристик готовність до охорони і забезпечення громадського порядку ми розглядали як комплексне утворення, що охоплює мотиваційну, когнітивну, діяльнісну та рефлексивну сфери майбутнього офіцера МВС, базується на ґрунтовних теоретичних і практичних знаннях про особливості охорони і забезпечення громадського порядку, проявляється у здатності усвідомлювати значимість майбутньої професійної діяльності з охорони і забезпечення громадського порядку, розкривається та удосконалюється при виконанні відповідних службово-професійних функцій.

Беручи до уваги результати проведеного теоретичного аналізу психолого-педагогічної літератури щодо змісту поняття готовності до професійної діяльності, нами було конкретизовано структуру готовності майбутніх офіцерів до охорони та забезпечення громадського порядку, яка дозволила нам визначити критерії та показники її сформованості. Така структура складається з мотиваційного, когнітивного, діяльнісного і рефлексивного компонентів.

Мотиваційний компонент стосується мотиваційної сфери майбутніх офіцерів, позитивного ставлення до охорони та забезпечення громадського порядку, наявності глибоких і стійких професійно-значущих мотивів професійної діяльності з охорони і забезпечення громадського порядку, високого ступеня відповідальності за виконання оперативно-службових завдань, потреби у професійному саморозвитку і самовдосконаленні, прагнення досягнути високого рівня професійної компетентності, свідомого ставлення до необхідності формування вольових якостей.

Когнітивний компонент поєднує систему загальнонаукових і військово-професійних знань, необхідних для ефективності професійної діяльності майбутніх офіцерів з охорони і забезпечення громадського порядку. Цей компонент є результатом пізнавальної діяльності особистості. Його характеризують об'єм знань (ширина, глибина, системність), сформованість умінь і навичок, стиль мислення майбутнього офіцера щодо охорони і забезпечення громадського порядку.

Діяльнісний компонент охоплює систему умінь та навичок, що визначають стратегію поведінки майбутніх офіцерів в правоохоронній сфері, при охороні і забезпеченні громадського порядку. Цей компонент проявляється в ситуації прийняття найоптимальніших рішень в складних умовах вибору варіантів поведінки на основі системного використання здобутих фундаментальних знань.

Рефлексивний компонент проявляється в уміннях контролювати свою діяльність та оцінювати результативність своєї поведінки при охороні і забезпеченні громадського порядку; визначати рівень особистісного розвитку та власних досягнень; проявляється через сформованість таких особистісних якостей, як ініціативність, впевненість у своїх діях, наполегливість, врівноваженість, рішучість, креативність у прийнятті рішень, відповідальність

, дисциплінованість, самокритичність, здатність до самоконтролю та саморегуляції.

Отже, мотиваційний, когнітивний, діяльнісний і рефлексивний компоненти репрезентують структуру готовності майбутніх офіцерів МВС до охорони та забезпечення громадського порядку. Така готовність є комплексним утворенням, базується на ґрунтовній теоретичній, практичній та психологічній обізнаності, проявляється у здатності визначати для себе особистісний зміст освіти та особливості майбутньої діяльності з охорони і забезпечення громадського порядку, розкривається та удосконалюється при виконанні службово-професійних функцій з охорони і забезпечення громадського порядку.

Зазначені структурні компоненти дали змогу визначити та обґрунтувати критерії, показники та рівні готовності майбутніх офіцерів МВС до охорони та забезпечення громадського порядку, обґрунтувати педагогічні умови та розробити модель формування зазначеної якості у майбутніх офіцерів МВС.

Висновки до розділу 1

1. Теоретичний аналіз різних аспектів проблеми дослідження в педагогічній теорії та практиці діяльності ВНЗ показав, що велика увага на сьогодні приділяється вивченню теоретичних, методологічних, методичних аспектів підготовки майбутніх офіцерів МВС. З урахуванням вітчизняного та зарубіжного досвіду встановлено, що проблема професійної підготовки майбутнього офіцера до забезпечення і охорони громадського порядку не набула системного висвітлення та комплексного дослідження.

Серед найважливіших функцій правоохоронної діяльності, яку здійснюють офіцери МВС України, є забезпечення громадського порядку, охорона особливо важливих державних об'єктів, розшук і затримання правопорушників, особливо небезпечних та озброєних злочинців, припинення групових і масових порушень громадського порядку в населених пунктах та у місцях масового скупчення людей тощо. Подібна службова діяльність співробітників МВС проходить не просто в складних, а переважно в екстремальних умовах і вимагає від них стійкості, сформованості спеціальних здібностей, якостей та властивостей, зокрема високого рівня готовності до охорони та забезпечення громадського порядку.

2. З'ясування особливостей професійної підготовки та аналіз наукових праць з проблеми дослідження, урахування змісту керівних документів, у яких викладено вимоги до професійних якостей майбутніх офіцерів МВС, а також освітньо-кваліфікаційних характеристик в контексті визначення переліку професійних знань, умінь, функцій та типових завдань діяльності випускників ВВНЗ МВС України дозволяють трактувати готовність до охорони і захисту громадського порядку як комплексне утворення, що охоплює мотиваційну, когнітивну, діяльнісну та рефлексивну сфери майбутнього офіцера МВС, базується на ґрунтовних теоретичних і практичних знаннях про особливості

охорони і забезпечення громадського порядку, проявляється у здатності усвідомлювати значимість майбутньої професійної діяльності з охорони і забезпечення громадського порядку, розкривається та удосконалюється при виконанні відповідних службово-професійних функцій.

У структурі готовності майбутніх офіцерів до дій з охорони та забезпечення громадського порядку можна виокремити мотиваційний (наявність глибоких і стійких професійно значущих мотивів професійної діяльності з охорони та забезпечення громадського порядку), когнітивний (система загальнонаукових і військово-професійних знань про особливості охорони та забезпечення громадського порядку), діяльнісний (уміння та навички, що необхідні для охорони та забезпечення громадського порядку) і рефлексивний (уміння контролювати свою діяльність з охорони та забезпечення громадського порядку) компоненти.

Основні наукові результати розділу опубліковано в працях [204; 207; 209; 211; 212].

РОЗДІЛ 2

НАУКОВО-МЕТОДИЧНЕ ОБГРУНТУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ І МОДЕЛЮВАННЯ ПРОЦЕСУ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ МВС УКРАЇНИ ДО ОХОРОНИ І ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ

2.1. Загальна методика дослідження

Для вирішення завдань дослідження було передбачено розробити програму дослідження з комплексним використанням теоретичних, емпіричних та експериментальних методів. Це забезпечило теоретико-методичну цілісність дослідної роботи та взаємоузгодження дій усіх учасників експерименту. Педагогічний експеримент (основний його етап – формувальний) було організовано на базі Національної академії внутрішніх справ України. Крім того, на констатувальному етапі було залучено до опитування курсантів Навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів міліції громадської безпеки та Національної гвардії України НАВС, Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, а також Одеського державного університету внутрішніх справ.

Організація експерименту передбачала проведення трьох взаємозалежних стадій (етапів).

На *першому етапі* – підготовчому – (2010–2011 роки) здійснено теоретичне опрацювання проблеми наукового пошуку, вивчено та проаналізовано психолого-педагогічні дослідження, спеціальну літературу та нормативно-правові акти, які регламентують діяльність правоохоронних органів, визначено зміст теоретичної та практичної складової працівників ОВС, здійснено підбір учасників педагогічного експерименту. На основі узагальнення даних сформульовано наукову мету та завдання дослідження, визначено предмет і об'єкт дослідження; виявлено протиріччя в професійній підготовці правоохоронців та вимоги до фахівців цієї сфери; розкрито зміст та структуру готовності до охорони і забезпечення громадського порядку як однієї із складових професійної готовності майбутніх офіцерів; визначено показники та критерії оцінки сформованості цієї якості; розроблено комплексну цільову програму формування готовності майбутніх офіцерів МВС до охорони і забезпечення громадського порядку.

Підготовчий етап експерименту передбачав також роз'яснення учасникам експерименту спільної мети та завдань дослідження; розробку педагогічного інструментарію для організації дій із формування готовності; визначення складу контрольної та експериментальної груп; встановлення чинників та умов, які впливають на результативність формування готовності майбутніх офіцерів до професійної діяльності; визначення стану її сформованості; розробку цільової програми з формування готовності майбутніх офіцерів до охорони і забезпечення громадського порядку.

Другий етап – основний – (2011–2013 роки) передбачав проведення педагогічного експерименту, зокрема констатувального експерименту

першого порядку, формувального експерименту та констатувального експерименту другого порядку, для отримання найбільш достовірних даних про результати цілеспрямованого впливу на курсантів експериментальної групи.

При проведенні *третього етапу* – завершального – (2013–2014 роки) здійснено теоретичний аналіз, узагальнення і обробку результатів дослідно-експериментальної роботи, систематизацію та зіставлення з теоретичними припущеннями та сформульованою гіпотезою; проведено порівняння результатів, одержаних за допомогою усіх методів дослідження; сформульовано висновки, охарактеризовано результативність проведеної роботи та оформлено її результати як висновки та практичні рекомендації з формування готовності майбутніх офіцерів до охорони і забезпечення громадського порядку.

Дослідно-експериментальна робота передбачала виконання наступних завдань:

- на основі аналізу наукових джерел визначити зміст, особливості й структуру готовності майбутніх офіцерів МВС до охорони і забезпечення громадського порядку;

- визначити критерії, показники та описати рівні сформованості готовності до охорони і забезпечення громадського порядку;

- виділити та обґрунтувати педагогічні умови сформованості готовності до охорони і забезпечення громадського порядку;

- визначити початковий рівень сформованості готовності майбутніх офіцерів до охорони і забезпечення громадського порядку;

- впровадити в навчально-виховний процес запропоновану комплексну методику з метою формування такої готовності;

- визначити та оцінити за розробленою методикою рівні сформованості готовності у майбутніх офіцерів після проведених експериментальних заходів та порівняти із вихідними даними.

Для підтвердження сформульованих теоретичних припущень щодо підвищення рівня сформованості готовності майбутніх офіцерів до охорони і забезпечення громадського порядку ми використали метод експерименту. На нашу думку, перевагами цього методу є дослідження змін властивостей об'єктів у процесі безпосереднього цілеспрямованого впливу, можливість в реальному часі спостерігати та фіксувати ці зміни, визначати необхідність проведення повторних дій. Метод проведення експерименту дозволяє отримати інформацію у спеціально створених умовах, з використанням визначених методів і прийомів та водночас здійснювати моніторинг змін у досліджуваному явищі.

Термін «експеримент» (від латинського *experimentum* – спроба, дослід) означає науково поставлений дослід, спостереження досліджуваного явища у певних умовах, що дозволяють спостерігати за ним і багаторазово відтворювати його при повторенні цих умов. Науковий експеримент – це спосіб отримання інформації про кількісні та якісні зміни показників об'єкта внаслідок дії на нього певних керованих і контрольованих чинників (змінних).

Педагогічним експериментом прийнято називати спеціальне внесення в педагогічний процес принципово важливих змін відповідно до завдання дослідження й гіпотези; таку організацію процесу, яка б давала можливість бачити зв'язки між досліджуваними явищами без порушень його цілісності; глибокий якісний аналіз і точне кількісне вимірювання як внесених у педагогічний процес змін, так і результатів усього процесу [104, с. 131].

Основою для проведення педагогічного експерименту були наступні положення:

по-перше, увесь процес професійної підготовки курсантів та подальше проходження служби спрямовані на одержання відповідного рівня знань та формування готовності до виконання професійних завдань. Власне формування готовності до охорони і забезпечення громадського порядку майбутніх офіцерів відбувається під час навчально-виховної діяльності у ВНЗ, а в подальшому удосконалюється;

по-друге, як показує досвід, важливо враховувати труднощі у практичному застосуванні умінь і навичок на основі змодельованих умов їх формування;

по-третє, результативність процесу формування готовності до охорони і забезпечення громадського порядку майбутніх офіцерів багато в чому залежить від науково-педагогічного складу ВНЗ, тому необхідні якісно нові взаємини між суб'єктами навчання;

по-четверте, формування готовності до охорони і забезпечення громадського порядку майбутніх офіцерів є досить тривалим та вимагає багато зусиль.

При організації і проведенні педагогічного експерименту ми дотримувались загальної структури наукового експерименту, яка, на думку Г. Лаврентьєвої та М. Шишкіної, складається з наступних етапів: підготовчий етап (розробка науково-методичних засад експерименту, його методологічного інструментарію), дослідницький етап (збір попередніх відомостей про досліджувані процеси, цілеспрямоване формування явища, порівняння рівня розвитку респондентів контрольної групи з експериментальною), статистична обробка одержаних результатів (використання статистичного апарату обробки даних дослідження), якісний аналіз одержаних даних (конкретизація експериментального фактору, формулювання загальних висновків), оформлення звіту та рекомендацій щодо практичного застосування запропонованої методики [94].

При розробці програми нашого педагогічного експерименту за основу ми обрали структуру методики, що її запропонували П. Лузан, І. Сопівник і С. Виговська (рис. 2.1) [104, с. 68], та організували проведення наступних етапів:

1) завданням констатувального експерименту першого порядку було з'ясування особливостей практики формування готовності до охорони і забезпечення громадського порядку та виявлення реального її стану в контрольній та експериментальній групах. При цьому ми враховували основні протиріччя та умови, що визначають формування такої готовності, досліджували мотиваційну сферу майбутніх офіцерів, визначали рівень їх

професійних знань, здатність до рефлексії;

2) формувальний експерименту передбачав впровадження запропонованої моделі формування готовності до охорони і забезпечення громадського порядку через цілеспрямований та систематичний вплив на майбутніх офіцерів з використанням різних методів, зокрема ділових та рольових ігор, моделювання на практичних заняттях ситуацій та процесів професійного спрямування тощо.

3) організація констатувального експерименту другого порядку дозволила після проведення формувальних заходів із впровадження обґрунтованих педагогічних умов повторно провести діагностику стану сформованості готовності курсантів до охорони і забезпечення громадського порядку. За допомогою обраних критеріїв досліджено зміни в педагогічному процесі цілеспрямованого впливу на курсантів, здійснено порівняння одержаних даних на початку та після завершення експерименту за допомогою методів математичної статистики.

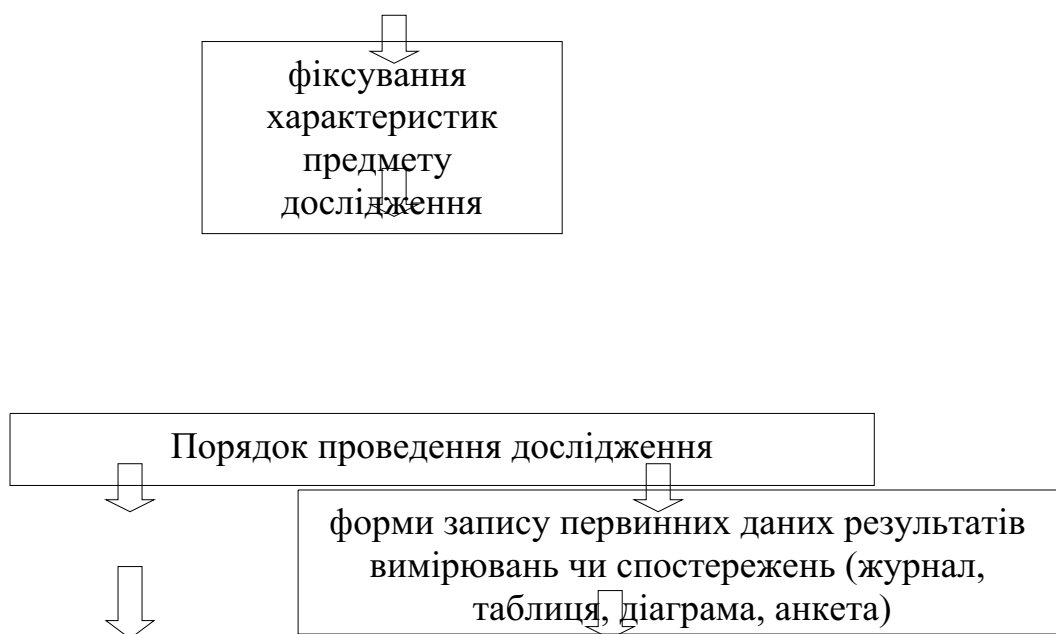

Рис. 2.1. Загальна схема методики педагогічного експерименту.

Результатом проведеного експерименту є узагальнені показники педагогічних впливів на рівень сформованості у майбутніх офіцерів

готовності до охорони і забезпечення громадського порядку. Вони відображають ступінь відповідності рівня сформованості готовності бажаному та результативність педагогічного впливу.

При плануванні дослідно-експериментальної роботи було передбачено порівняти результати констатувального експерименту першого порядку та одержані дані констатувального другого порядку після завершення організації формувального експерименту. Для цього ми використали різноманітні методи, які за способом обробки та аналізу даних дослідження поділяються на методи якісного аналізу та кількісної обробки результатів (статистичні або нестатистичні): спостереження, бесіда, інтерв'ю, анкетування, тестування, метод експертної оцінки, моделювання тощо. Ці методи ми застосовували у взаємозв'язку.

Одним з основних методів збору важливої інформації стало спостереження. Особливостями цього методу дослідження є те, що діагностика досліджуваного явища відбувається у безпосередньому зв'язку науковця з явищем та у його присутності, що вимагає об'єктивності при оцінці результатів. Цей метод дозволяє зібрати і оцінити інформацію, не втручаючись у процес діяльності суб'єктів спостереження. Недоліком методу є те, що в процесі спостереження можуть не виявитися досліджувані фактори або цей прояв буде незначним.

Однак найбільш істотною перевагою методу спостереження є те, що воно вирізняється простотою дій дослідника та водночас дозволяє відслідковувати зміни на різних рівнях прояву того чи іншого явища. Так, наприклад, аналіз даних, отриманих за допомогою методу спостереження, дозволив з'ясувати рівень у майбутніх офіцерів професіоналізму, стриманості, рішучості, дисциплінованості, принциповості, об'єктивності, комунікабельності, відданості справі, творчого підходу тощо. Об'єктом спостереження були також дії викладачів при організації і проведенні занять, характер педагогічної взаємодії між курсантами та науково-педагогічним складом, якість проведених занять, активність курсантів на заняттях.

Відомо, що метод спостереження не надає вичерпної інформації про педагогічне явище, тому ми погоджуємось із позицією дослідників, що для того, щоб підвищити надійність даних, отриманих методом спостереження, необхідно оптимально класифікувати елементи подій, які підлягають спостереженню, користуючись чіткими індикаторами; спостерігачі повинні зіставляти свої враження й узгоджувати оцінки та їх інтерпретацію; об'єкт слід спостерігати у різних ситуаціях (нормальних та стресових); необхідно чітко розрізняти й реєструвати зміст, форми та кількісні характеристики подій, зокрема інтенсивність, частоту, регулярність, періодичність; опис подій не слід змішувати з їх інтерпретацією, у протоколах записи про факти та їх інтерпретацію необхідно подавати окремо; важливо стежити за обґрунтованістю інтерпретації даних та здійснювати перевірку даних за допомогою інших методів [104, с. 91].

Результативними методами визначення рівня сформованості готовності майбутніх офіцерів до охорони і забезпечення громадського порядку були

також різні опитування: письмові (анкетування, тестування) та усні (бесіда, інтерв'ю). Вони дозволили досить швидко одержати необхідні дані, були відносно простими за технологією проведення та універсальними засобами дослідження широкого спектру явищ.

Метод бесіди ми використовували як основний для збору необхідної вербальної інформації і як додатковий – для уточнення даних, отриманих за допомогою інших методів. Цей метод дозволив в процесі мовної комунікації з курсантами виявити їх інтереси, нахили, професійні мотиви, ставлення до життєвих ситуацій, думки, почуття та інші особистісні психологічні характеристики, що їх не може оцінити дослідник з використанням інших методів. Зокрема, за допомогою методу бесіди ми виявили ряд труднощів, які постають перед майбутніми офіцерами під час навчальної діяльності та після завершення навчання у ВНЗ. При підготовці до проведення бесіди ми врахували загальні правила їх організації і проведення: визначення та доведення мети дослідження, що відповідає меті дослідження та інтересам учасників; підбір компетентних респондентів; формулювання коректних варіантів запитань; можливі варіанти уточнення запитань під час спілкування; чітке відтворення та фіксація відповідей респондентів після завершення спілкування.

Серед інших методів, які ми використали, був метод, близький до методу дослідницької бесіди, – метод інтерв'ю. Інтерв'ю є одним із основних видів опитування шляхом безпосереднього спілкування, яку організовує дослідник за заздалегідь визначеним планом з однією особою чи з групою (колективом). Як бесіда, так і інтерв'ю більш ефективні в ситуації неформальних комунікацій та створеної дослідником атмосфери довіри і прихильності. Відповіді, отримані за допомогою цього методу дослідження, містили змістовну інформацію, що у подальшому ми аналізували, інтерпретували, узагальнювали та зіставляли з матеріалом, отриманим із використанням інших методів. За допомогою інтерв'ю було уточнено відповіді на запитання наступного змісту: навчальним предметам якого спрямування курсанти віддають перевагу (гуманітарним та соціально-економічним, природничо-науковим чи професійно орієнтованим); які пропозиції мають курсанти щодо поліпшення організації самостійної роботи; чи виникають у курсантів труднощі при виконанні індивідуальних завдань, пошуку наукових джерел тощо.

Наступним дієвим методом нашого педагогічного дослідження був метод тестування, що займає особливе місце в системі методів наукового дослідження та дозволяє вимірювати особистісні характеристики фахівців, а також визначити рівень їх знань, умінь та навичок. Метод тестування ми використали у нашому дослідженні для оцінки рівнів сформованості когнітивного та діяльнісного компонентів сформованості готовності до охорони і забезпечення громадського порядку. Тестування відзначалося наступними позитивними характеристиками: короткочасність, відносна простота процедури проведення, безпосередня фіксація результатів, доступна інтерпретація за заздалегідь відпрацьованими «ключами».

При розробці тестів ми враховували вимоги до їх змісту, що визначалися надійністю (стійкістю результатів тестування), валідністю (відповідністю запитань меті діагностики), диференціацією завдань (здатністю тесту поділяти учасників за ступенем прояву досліджуваної якості). Для отримання об'єктивних результатів ми використали тести, в яких запитання і твердження було сформульовано чітко, без багатозначного розуміння, із визначеним переліком варіантів для відповіді, а також комбіновані запитання, у яких, окрім запропонованих варіантів, курсантам було надано можливість висловити власні судження.

Поряд з іншими методами, що дозволили нам визначити стан сформованості готовності майбутніх офіцерів до охорони і забезпечення громадського порядку, було використано моделювання, що є методом пізнання об'єкта на моделях. Метод моделювання широко застосовують у педагогіці при проведенні експериментального дослідження з метою прогнозування стану розвитку досліджуваного явища і розробки оптимальних шляхів його підвищення. Моделлю називають схематичне вираження в реальності ідеального стану процесу або явища. Побудова системи-моделі досліджуваного процесу або явища передбачає послідовне дотримання послідовних стадій, етапів, дій та процедур, між якими є очевидна залежність та які логічно взаємопов'язані спільною метою. Модель побудови процесу формування готовності ми представили у такому вигляді: визначення мети, побудова моделі, експериментальна перевірка її дієвості в діяльності, узагальнення одержаного результату, коригування окремих стадій. Загалом процес побудови моделі готовності майбутніх офіцерів до охорони і забезпечення громадського порядку та її складові ми більш детально опишемо у наступних підпунктах дослідження.

Моделювання завжди застосовують разом з іншими методами дослідження, особливо тісно він пов'язаний з експериментом. Вивчення будь-якого явища на основі його моделі є особливим видом експерименту: модельний експеримент відрізняється від звичайного експерименту тим, що в процесі пізнання включається «проміжна ланка» – модель, яка є одночасно і засобом, і об'єктом експериментального дослідження та замінює оригінал [131, с. 85].

Для доведення правомірності використаних методик ми застосовували також метод експертних оцінок. Процедурі експертного оцінювання передувала підбір кандидатів у експерти. При цьому було визначено рівень компетентності експертів з питань дослідження, враховано досвід участі у подібних проектах та особисту думку щодо значимості окремих дій при організації експерименту.

За результатами проведення особистих співбесід із кандидатами та з використанням методу узгодженості кандидатів ми сформували експертну групу з 10 осіб. Для перевірки узгодженості кандидатів у експерти було обраховано коефіцієнт конкордації за формулою Кенделла, яка за відсутності співпадаючих рангів має вигляд:

(2.1),

де m – число кандидатів в експерти; n – кількість питань,

(2.2),

де: – середній ранг показника; R_i – сумарний ранг.

Одержане значення коефіцієнта конкордації виявилось значимим, що підтвердило узгодженість учасників експертної групи.

Проведений аналіз методів науково-педагогічних досліджень дозволяє зробити висновок, що кожен з цих методів виконує свою специфічну роль і допомагає вивчити лише окремі аспекти становлення фахівця у навчально-виховному процесі. Для всебічного дослідження педагогічного явища ми застосовували усю сукупність теоретичних, емпіричних та експериментальних методів у взаємозв'язку та взаємозалежності.

Таким чином, зміст організація та методика педагогічного експерименту з формування у майбутніх офіцерів готовності до охорони і забезпечення громадського порядку передбачала визначення мети та загальних і проміжних завдань дослідження. При цьому було враховано вплив різноманітних об'єктивних та суб'єктивних чинників на процес формування цієї якості.

2.2. Критерії, показники та характеристика рівнів сформованості в майбутніх офіцерів МВС України готовності до охорони і забезпечення громадського порядку

Правильний вибір і обґрунтування критеріїв та показників готовності майбутніх офіцерів МВС до дій з охорони і забезпечення громадського порядку є важливим науковим завданням, вирішення якого певною мірою дозволило підвищити рівень сформованості цієї якості та удосконалити і динамічно розвивати функціональність навчально-виховної системи ВНЗ.

Для визначення стану сформованості готовності майбутніх офіцерів до охорони і забезпечення громадського порядку ми здійснили підбір необхідного педагогічного інструментарію, проаналізували низку наукових досліджень з проблеми вибору критеріїв і показників сформованості готовності майбутніх офіцерів до професійної діяльності й формування професійно важливих якостей.

Аналіз військово-педагогічної літератури свідчить, що на сьогодні визначено загальні вимоги до вибору і обґрунтування критеріїв та показників. Безпосередньо критерії оцінки готовності до виконання професійної діяльності військовими фахівцями розробляли в своїх працях О.

Барабанщиков [14], В. Вдовюк [30], А. Краснощок [87], С. Яворський [220] та ін. Слід зазначити, що дослідники не завжди однозначно підходять до

визначення критеріїв та показників професійної готовності.

У практиці педагогічних досліджень усталилося декілька підходів до проблеми визначення критеріїв і показників сформованості умінь та навичок різних психолого-педагогічних категорій. З огляду на це перш ніж обґрунтовувати критерії і показники, необхідні для комплексної оцінки рівнів сформованості готовності до охорони і забезпечення громадського порядку, ми дослідили методологічні положення щодо визначення змісту понять «критерій» і «показник» у педагогічній літературі.

Виявлено, що загалом дослідники практично однотайно тлумачать поняття «критерій», яке ґрунтується на словникових визначеннях, де критерій (від грец. *kriterion* – засіб судження, мірило) – це «мірило оцінки, думки» [133, с. 307]; «ознака, на підставі якої дається оцінка якого-небудь явища, дії; ознака, взята за основу класифікації» [169, с.163].

Критерій часто визначають як показник, як узагальнену характеристику певного об'єкта, на основі якого роблять висновки про ефективність певного процесу. При цьому критерієм називають сукупність основних показників, які розкривають рівень розвитку певного явища (категорії). Особливість цього підходу полягає у тому, що ступінь сформованості показника визначають шляхом фіксації його критеріїв на різних рівнях. Щодо показників, то науковці розрізняють два види показників: якісні, які реєструють наявність чи відсутність певної властивості явища, і кількісні, що визначають ступінь сформованості або розвитку цієї властивості.

На думку Г. Іванової, показником є підстава, що дозволяє судити про наявність тієї чи іншої ознаки [70]. Ми погоджуємось із думкою автора, що кількість показників, як і параметрів, має бути мінімальною, тому що процедура оцінювання має бути простою. Це, в першу чергу, вимагає від системи показників, щоб показники були зрозумілими, конкретними, доступними для вимірювання. Окрім того, кожен з показників повинен бути досить змістовним для того, щоб відображати основні сфери діяльності.

Кожен критерій містить групу показників, що якісно і кількісно характеризують його. Критерій є більш стабільним порівняно із показниками, які є динамічнішими. На певному етапі розвитку сутності явища (наприклад, при переході від сутності першого порядку до сутності другого порядку) використовують одні показники, але на наступному етапі його розвитку деякі або більшість з них можуть бути неприйнятні, оскільки виявлена сутність (критерій) зазнала певних змін її особливостей, ознак. Критерії оцінки ефективності готовності тісно взаємопов'язані й безпосередньо визначають вибір необхідних показників.

Практично доведено, що критерії і показники є тим інструментарієм, за допомогою можна довести сформульовані теоретичні припущення (гіпотезу). При цьому вважають, що критерії і якісні показники дають суб'єктивну характеристику досліджуваному явищу, а кількісні показники дають об'єктивну характеристику, дозволяючи виміряти його. Саме тому, як зазначають В. Кручек та О. Васюк, надійні та уніфіковані критерії і показники дають можливість оцінювати результати процесу на будь-якому етапі,

отримувати якісну і кількісну характеристику, а також корегувати навчально-виховний процес, зіставляючи проміжні результати з еталоном [88, с. 100].

Безпосередньо за допомогою критеріїв можна визначити відмінність стану сформованості одного явища від іншого, а також варіанти найбільш оптимального вирішення практичних завдань. Можна констатувати, що критерій ширший, ніж показник, який є складовим елементом критерію і характеризує його зміст. Отже, критерій виражає найбільш загальну ознаку, за якою можна оцінювати, порівнювати реальні педагогічні явища, якості, процеси, а ступінь прояву, якісна сформованість, визначеність критеріїв виражається в конкретних показниках.

Результати нашої роботи дозволили зробити висновок, що вибір критеріїв для оцінки сформованості готовності до охорони і забезпечення громадського порядку є найважливішою умовою її функціональності, ґрунтується на необхідності встановити рівень знань майбутніх офіцерів, сформованості необхідних професійних умінь і навичок. З огляду на це при розробці цих критеріїв ми враховували як традиційні вимоги, яким повинні відповідати критерії, основні підходи до визначення показників та класифікації критеріїв, так і новітні апробовані методики формування критеріїв і показників. На цьому наголошують О. Барабанщиков, В. Вдовюк та інші дослідники, вказуючи, що такими вимогами є об'єктивність (відповідність отриманих результатів педагогічному явищу), унікальність (неможливість замінити один критерій іншим), повнота (охоплення найбільш значущих і стійких проявів явища), надійність (можливість одержання достовірних результатів у різних умовах), зрозумілість (однозначність тлумачення критеріїв і їх показників усіма експертами) [13].

Звернемо увагу на окремі підходи до обґрунтування та визначення критеріїв. Зокрема І. Булах та Т. Іщенко переконані, що при розробці критеріїв необхідно враховувати наступні положення:

- 1) критерії визначаються в дискусіях, а не з чийсь волі;
- 2) установлення критерію незалежно від процедури вимагає експертних висновків;
- 3) за фіксованої кількості «вакантних місць» перевагу слід віддавати критерію, що ґрунтується на рівні оволодіння предметом;
- 4) до визначення критеріїв треба залучати різнобічно інформованих експертів (різні погляди знижують ефект суворості або поблажливості);
- 5) для встановлення критеріїв експерти мають одержувати дані результатів іспитів [26, с. 235].

Окрім цього, при виборі та обґрунтуванні системи критеріїв та показників сформованості готовності до охорони і забезпечення громадського порядку ми враховували наступні положення:

критерії ефективності формування готовності майбутніх офіцерів повинні бути системно пов'язані із метою формування готовності майбутніх офіцерів до охорони і забезпечення громадського порядку;

система критеріїв повинна об'єктивно відтворювати процесуальний і результативний аспекти формування готовності майбутніх офіцерів до

охорони і забезпечення громадського порядку;

критерії повинні системно, повною мірою та чітко відображати характерологічні властивості досліджуваного явища;

критерії повинні бути сформульовані з урахуванням компонентів та функцій готовності майбутніх офіцерів до охорони і забезпечення громадського порядку;

критерії повинні характеризуватись сукупністю показників, які будуть зручними та доступними для використання, й відображати фактичний рівень сформованості відповідної якості під час експерименту;

якісні показники повинні відображати кількісні зміни у рівнях сформованості готовності.

Необхідно звернути увагу, що при визначенні критеріїв можуть виникнути певні труднощі. Першою суперечливою обставиною можна назвати те, що поряд з суттєвими ознаками досліджуваного педагогічного явища, які відображають його зміст та сутність, можуть проявлятися деякі випадкові елементи другорядного значення та такі, які можуть бути помилково обрані за сутнісні прояви. Інша складність при визначенні та обґрунтуванні критеріїв і показників полягає у тому, що досліджувана форма явища не завжди відображає його справжній зміст. З огляду на це, на нашу думку, слід виважено підійти до їх вибору, враховуючи необхідність найбільш об'єктивнішої характеристики готовності майбутніх офіцерів, беручи до уваги такі універсальні вимоги, як висока надійність, конкретність, комплексність, адекватність об'єктивних і суб'єктивних оцінок. Разом з тим слід зауважити, що критерій і показник тісно взаємопов'язані: науково обґрунтований вибір критерію значною мірою зумовлює правильний вибір системи показників і, навпаки, якість показника залежить від того, наскільки він повно й об'єктивно характеризує прийнятий критерій [23, с. 145].

У сучасній психолого-педагогічній науці є чимало досліджень з проблеми підготовки фахівців відповідного спрямування, у яких науковці обґрунтовують та розробляють засоби діагностики моніторингу сформованості тієї чи іншої професійної якості. Такий досвід, на нашу думку, є надзвичайно корисним і може бути покладений в теоретичний базис нашого наукового пошуку. Представимо найбільш змістовні результати таких досліджень.

Зокрема необхідно розглянути подані у психолого-педагогічних дослідженнях висновки щодо використання групи критеріїв для моніторингу рівнів сформованості відповідних категорій. Так, наприклад, А. Маркова запропонувала наступну класифікацію критеріїв:

1. Об'єктивні критерії: наскільки особистість відповідає вимогам професії, вносить відчутний вклад до соціальної практики. Суб'єктивні критерії: наскільки професія відповідає вимогам особистості, її мотивам, прагненням, наскільки людина задоволена результатом своєї праці в фаховій сфері.

2. Результативні критерії: чи досягає особистість очікуваних на сьогодні суспільством результатів своєї праці. Процесуальні критерії: чи використовує

особистість для досягнення особистих результатів соціально прийнятні способи, прийоми, технології.

3. Нормативні критерії: чи засвоїла особистість норми, правила, еталони професії і чи має можливість відтворювати ці еталони на рівні майстерності. Індивідуально-варіативні критерії: чи прагне особистість індивідуалізувати свою працю, самореалізуватися в ній, проявити у діяльності свою самобутність, розвивати себе професійними засобами.

4. Критерії особистісного рівня: чи досягла особистість сьогодні високого рівня професіоналізму. Прогностичні критерії: чи має і чи шукає особистість перспективи професійного зростання, зону свого подальшого професійного розвитку.

5. Критерії професійного навчання: чи готова особистість до прийняття професійного досвіду інших осіб і чи проявляє професійну відкритість. Творчі критерії: чи прагне особистість вийти за межі своєї професії, трансформувати свій досвід, збагатити професію своїм особистісним творчим внеском.

6. Критерії соціальної активності й конкурентоздатності професії у суспільстві: чи вміє людина зацікавити суспільство результатами своєї праці, привертати увагу до актуальних професійних проблем при внутрішньому професійному локусі контролю, коли причини низької ефективності професійної діяльності особистість шукає у собі, в межах своєї професії. Критерії професійної відданості: чи вміє людина зберігати честь і гідність професії, робити специфічний неповторний внесок в суспільне надбання.

7. Критерії кількісні та якісні: для кожного фахівця важливою є оцінка його професіоналізму як за вимірами якості (глибина, системність знань, сформованість навичок самоосвітньої діяльності, розумових здібностей), так і в кількісних показниках (бали в рейтингу, категорії тощо), оскільки кількісні показники дають можливість зіставити одержані результати [107, с. 41–48].

Цікавим з позиції визначення критеріїв сформованості готовності майбутніх офіцерів до забезпечення і охорони громадського порядку є наукова робота С. Буніна. Визначаючи шляхи удосконалення професійної підготовки майбутніх офіцерів, вчений обрав такі критерії і показники готовності майбутніх офіцерів до виконання службово-бойових завдань: когнітивний (необхідний рівень професійних знань та умінь), мотиваційно-ціннісний (інтеріоризація цінностей в особистісну сферу майбутнього офіцера), вольовий (сформованість прагнення особистості до розвитку професійної культури та духовний імунітет до вчинення правопорушень), поведінковий (відповідність професійних настанов і правомірної поведінки особистості, вміння постійно, активно, результативно, ефективно діяти в різних професійно значущих ситуаціях) [27, с. 96]. На нашу думку, така позиція є досить вдалою: по-перше, вона повною мірою враховує спрямованість на основні сфери життєдіяльності курсантів (майбутніх офіцерів) – навчальну, повсякденну та професійну; по-друге, відображає зміст складових готовності майбутніх офіцерів до виконання професійних завдань.

Варто звернути увагу на дослідження процесу підготовки курсантів навчальних закладів МВС до професійних дій у нетипових ситуаціях

оперативно-службової діяльності, здійснене С. Яворським. Автор дійшов висновку, що сформованість мотиваційного компонента слід визначити за допомогою таких критеріїв: усвідомлений вибір професії, професійні інтереси, почуття професійного обов'язку в умовах нетипових ситуацій оперативно-службової діяльності, орієнтаційного компонента – уявлення про вплив нетипової ситуації на поведінку співробітника ОВС і якість виконання професійної діяльності, уявлення про професійні ідеали, погляди, принципи, переконання, професійну етику, операційного – володіння професійними знаннями про сутність і специфіку нетипових ситуацій оперативно-службової діяльності, практичними вміннями і навичками діяти в нетипових ситуаціях, здатність до прийняття оперативних і неординарних рішень, вольового компонента – емоційно-вольова стійкість, здатність до саморегуляції, гнучкість поведінки в нетипових ситуаціях, здатність витримувати значні фізичні та нервово-психічні навантаження, оцінного – об'єктивність в оцінках та рішеннях, випереджальна оцінка розвитку професійно нетипової ситуації, самооцінка професійної підготовленості до нетипової ситуації оперативно-службової діяльності [220, с. 9]. Як бачимо, автор проводить діагностування стану професійної готовності курсантів до дій у нетипових ситуаціях за критеріями сформованості мотиваційного, орієнтаційного, операційного, вольового і оцінного компонентів. На нашу думку, такий підхід можна використати при визначенні критеріїв та показників готовності майбутніх офіцерів МВС до дій із забезпечення і охорони громадського порядку.

Дослідник В. Уліч для вимірювання професійної готовності запропонував використовувати когнітивні, діяльнісні та особистісні критерії. Когнітивні критерії стосуються кількісних та якісних показників ефективності процесу навчання (обсяг знань, актуалізація знань, застосування знань у нових ситуаціях, ефективність застосування знань у практичній діяльності). Діяльнісні критерії дозволяють оцінити ступінь сформованості пізнавальних і практичних умінь: їхній обсяг, засвоєння теоретичної частини; повноту операційного складу кожного вміння; інтегрованість, стійкість, гнучкість, дієвість уміння. Особистісні критерії допомагають оцінити аксіологічний характер освітнього процесу: мотиви навчання, особистісний сенс отриманих знань; динаміку інтелектуального і фізичного розвитку; характер відносин з курсантами та викладачами, готовність до самоосвіти [197, с. 62–63].

Наразі слід звернути увагу також на те, що у психолого-педагогічних дослідженнях науковці запропонували дієві системи вимірювання готовності до професійної діяльності фахівців різних сфер [24; 99; 111; 143; 153]. Так, наприклад, результати аналізу публікацій дозволили зробити висновок, що для діагностування сформованості готовності до професійної діяльності в педагогічній науці виділяють мотиваційний, особистісний, когнітивний та процесуальний критерії.

На основі проведеного теоретичного аналізу, з'ясування сутності й структури готовності майбутніх офіцерів МВС до дій з охорони і забезпечення громадського порядку, аналізу функцій та завдань, що їх виконують офіцери МВС, за результатами бесід з викладачами та опитувань, а також на підставі

особистих спостережень за роботою курсантів в навчальний та позанавчальний час ми обґрунтували та визначили критерії, на основі яких можна провести діагностику рівнів сформованості готовності до дій з охорони і забезпечення громадського порядку, зокрема *мотиваційний, когнітивний, діяльнісний і особистісно-рефлексивний*. Ураховуючи структуру готовності майбутніх офіцерів МВС до охорони і забезпечення громадського порядку, яка складається з мотиваційного (інтерес та внутрішня мотивація до професії правоохоронця, охорони і забезпечення громадського порядку бажання і потреба у саморозвитку), когнітивного (система загальних та спеціальних знань про особливості охорони і забезпечення громадського порядку, ерудованість), діяльнісного (практична готовність до професійних дій, охорони і забезпечення громадського порядку, використання набутого професійного досвіду) та рефлексивного (сформованість вольових професійних якостей, необхідних для охорони і забезпечення громадського порядку, самоаналіз та коригування своїх дій) компонентів, ми обрали мотиваційний критерій, який охоплює мотиви ефективної професійної діяльності з охорони і забезпечення громадського порядку, когнітивний, що представлений системою професійних знань про особливості охорони і забезпечення громадського порядку, діяльнісний, що охоплює професійні уміння і навички з охорони та забезпечення громадського порядку, а також особистісно-рефлексивний критерій, який охоплює уміння критично аналізувати власну діяльність з охорони і забезпечення громадського порядку та знаходити конструктивні шляхи її удосконалення.

Для оцінки ефективності формування в майбутніх офіцерів готовності ми також визначили необхідні показники, що дозволять, з однієї сторони, визначити її стан, а з іншої – об'єктивно оцінити результативність усього навчального процесу та проведеного педагогічного експерименту, визначити конкретні напрямки і шляхи удосконалення навчально-виховного процесу у ВНЗ.

Розкриємо зміст та охарактеризуємо кожний із обраних критеріїв та показників сформованості готовності до охорони і забезпечення громадського порядку з використанням таблиці 2.1.

Для того щоб вибрати найбільш адекватні методи діагностики готовності майбутніх офіцерів до охорони і забезпечення громадського порядку, ми врахували функції, що їх забезпечує сучасний освітній моніторинг:

інтеграційна – моніторинговий розвиток освітньої системи є одним з її системотвірних чинників, який забезпечує комплексну характеристику процесів, що відбуваються у цій системі;

Таблиця 2.1

Критерії та показники сформованості готовності майбутніх офіцерів МВС до охорони і забезпечення громадського порядку

Критерії	Показники
мотиваційний	Наявність професійно-значущих мотивів, бажання та прагнення бути професіоналом, здійснювати охорону і забезпечення громадського порядку; бажання підвищувати свій особистісний і професійний рівень через саморозвиток і самоосвіту; позитивне ставлення до службової діяльності, до охорони і забезпечення громадського порядку; визнання професійних цінностей, цінностей охорони і забезпечення громадського порядку.
когнітивний	Знання законів, постанов, інструкцій та інших нормативно-правових актів щодо охорони і забезпечення громадського порядку; усвідомлення функцій, прав та обов'язків підрозділів органів МВС з метою захисту прав, свобод і законних інтересів фізичних і юридичних осіб; знання заходів особистої безпеки при виконанні службових обов'язків під час несення служби в слідчо-оперативних групах, оформлення матеріалів оперативно-розшукової діяльності, затримання злочинців, несення служби з охорони громадського порядку;
діяльнісний	Уміння забезпечувати захист життя, прав, свобод, власність, законні інтереси громадян, суспільства та держави від злочинних посягань через прийняття виваженого рішення; уміння вживати у межах компетенції невідкладних заходів щодо охорони громадського порядку при виникненні стихійного лиха, аварій та катастроф, оголошенні окремих місцевостей зонами надзвичайної екологічної ситуації, інших надзвичайних подіях, а також при евакуації громадян, техніки, підприємств, установ та організацій; уміння аналізувати причини та умови, що спричиняють учинення злочинів в громадських місцях, уміння уживати оперативно-профілактичних заходів щодо їх усунення;
особистісно-рефлексивний	Усвідомлення себе як суб'єкта професійної діяльності, що здійснює охорону і забезпечення громадського порядку; сформованість позитивних особистісних якостей, зокрема відповідальності, дисциплінованості, спостережливості, рішучості, принциповості, необхідних для охорони і забезпечення громадського порядку; здатність аналізувати власні дії, критично оцінювати результати діяльності з охорони і забезпечення громадського порядку; усвідомлення перспектив професійного зростання.

діагностична – сканування становища системи освіти і змін, які у ній відбуваються, що дозволяє об'єктивно оцінити ті чи інші явища;

порівняльна – створює умови для порівняння станів системи освіти загалом або різних її елементів як в часі, так і в освітньому середовищі;

експертна – в рамках моніторингу можливе здійснення експертизи стану, концепції, форм, методів розвитку системи освіти, її компонентів і підсистем;

інформаційна – моніторинг розвитку системи освіти є способом систематичного отримання порівняльної інформації про стан і розвиток системи;

прагматична – використання моніторингової інформації при ухваленні максимально заснованих і адекватних вимогам ситуації рішень, перш за все управлінських;

прогностична – моніторинг дозволяє передбачити ступінь досягнення результату в умовах певної освітньої системи;

контрольно-оцінна – моніторинг є механізмом виявлення ступеня досягнення результатів проведеної діяльності й оцінки відповідності отриманого результату визначеним цілям;

соціальна – дозволяє виявити умови, які відповідають соціально-економічним, професійним й особистісним вимогам до якості освіти [225, с. 372].

При виставленні оцінки за кожним показником критерію ми використали 5-бальну шкалу: 5 балів – показник достатньою мірою розвинений і виразно виражений, виявляється у різних видах навчально-професійної діяльності; 4 бали – показник помітно виражений, але може виявлятися ситуативно; 3 бали – показник виражений, але обмежено й неефективно виявляється при вирішенні професійних завдань; 2 бали – показник виражений слабо; 1 бал – показник не розвинений.

Стосовно методів діагностики, то слід зазначити, що ступінь вияву кожного критерію ми визначали за допомогою опитування, анкетування, спостереження за процесом навчальної діяльності (мотиваційний критерій), контрольних робіт, тестування (когнітивний критерій), виконання практичних робіт, творчих проектів (діяльнісний критерій), обговорення, анкетування (рефлексивний критерій).

Для проведення експериментальної роботи було використано методику оцінювання знань і умінь, прийняту у Національній академії внутрішніх справ. Відповідно до неї, за усну відповідь, письмову роботу, практичні дії і виконання робіт курсанту виставляється оцінка:

«відмінно» – якщо курсант показує повні, міцні, глибокі та системні знання програмного матеріалу; грамотно та логічно його викладає; самостійно і швидко оцінює різноманітні ситуації та приймає правильні рішення; аргументовано використовує знання у стандартних та нестандартних практичних ситуаціях, при виконанні творчих завдань; робить логічні висновки, узагальнення; бездоганно володіє прийомами роботи зі спеціальними технічними засобами; вміє знаходити інформацію та аналізувати її, ставити та розв'язувати проблемні завдання; демонструє впевнені знання законодавчих актів України, інструкцій;

«добре» – якщо курсант знає програмний матеріал, грамотно його викладає; знає істотні ознаки понять, явищ, зв'язки між ними, вміє пояснювати основні закономірності; його відповідь логічна, хоча курсант допускає незначні помилки у формулюванні термінів і категорій; йому бракує власних суджень; самостійно використовує одержані знання при вирішенні практичних стандартних ситуацій; вміє аналізувати, систематизувати і узагальнювати інформацію, робить правильні висновки; використовує загальновідомі докази, самостійно і правильно аргументує, підтверджує практичними прикладами; правильно володіє прийомами практичної роботи зі спеціальними технічними засобами;

«задовільно» – якщо курсант має знання тільки основного навчального матеріалу, але не засвоїв його детально, з помилками (неточностями) дає визначення основних понять, проте не допускає грубих помилок у відповіді, потребує в окремих випадках додаткових питань для прийняття правильного рішення; може повторити певну практичну дію (операцію) за зразком; практичні стандартні ситуації вирішує за зразком;

«незадовільно» – якщо курсант допустив грубі помилки, відповідає неправильно, не може застосовувати одержані знання на практиці.

З огляду на те, що у нашому дослідженні ми використовуємо різні види опитувальників та анкет, відповідно для одержання відомостей щодо сформованості готовності майбутніх офіцерів за відповідними критеріями та показниками, ми визначили рівні її оцінки.

Зазвичай у наукових дослідження автори використовують різну систему оцінювання досліджуваних якостей особистості. Можна констатувати, що єдиного уніфікованого підходу до визначення рівнів сформованості тієї чи іншої якості на сьогодні немає. Це пов'язано з різноманітністю людської діяльності та її впливом на формування особистісних якостей фахівців.

У нашому дослідженні ми будемо спиратись на класифікацію рівнів діяльності, запропоновану А. Фонарьовим:

- на першому, виконавчому рівні, відбувається копіювання зразків її виконання, це чисто репродуктивна діяльність, робота за інструкцією, орієнтування на чітке виконання;

- на рівні планування (другому рівні) з'являються уявлення про діяльність загалом, робиться спроба вирватися за межі ситуативно необхідних для цієї діяльності рамок;

- на третьому рівні, рівні проектування, відбувається перехід до принципово нового розуміння системної побудови професійної діяльності, виникає радість творчості, почуття творця, відбувається перетворення праці на культуру [200, с. 88–93]. Така позиція є свідченням змін у структурі та змісті професійної діяльності майбутніх фахівців, що обумовлена зростаючим рівнем розвитку особистості, підвищенням професійного рівня, набуттям життєвого досвіду. Це є передумовою переходу майбутніх фахівців на якісно новий рівень особистісного розвитку.

Результати аналізу психолого-педагогічних досліджень свідчать про наявність різних підходів до визначення рівнів сформованості готовності. Зокрема С. Яворський виділив чотири рівні прояву професійної готовності курсантів до дій у нетипових ситуаціях: нульовий, перший, другий, третій. Перший рівень (критичний) характеризує соціально необхідний мінімум якостей професійної діяльності, третій – еталонну якість професійної діяльності (продуктивно-творчий), другий рівень – якості професійної діяльності, а нульовий рівень засвідчує непридатність особистості до обраного виду професійної діяльності [220, с. 13]. У свою чергу досліджуючи проблему формування готовності майбутніх офіцерів до управлінської діяльності, вчений визначив такі рівні: бажаний, прийнятний, критичний та неприпустимий [197, с. 66].

При організації констатувального етапу дослідження та з урахуванням оціночної діяльності експертів ми визначили три рівні сформованості готовності майбутніх офіцерів до охорони і забезпечення громадського порядку:

високий рівень сформованості готовності до охорони і забезпечення громадського порядку характеризується тим, що в діяльності офіцера МВС розвинені усі її компоненти, а саме: яскраво виражене особисті позитивне ставлення до майбутньої професійної діяльності, охорони і забезпечення громадського порядку; сформовані глибокі й стійкі професійно-значущі мотиви професійної діяльності з охорони і забезпечення громадського порядку; помітна задоволеність професійною підготовкою в ВНЗ; високий ступінь відповідальності за результати своєї діяльності з охорони і забезпечення громадського порядку та прийняті рішення; орієнтація на співпрацю з колегами та представниками громадськості; законність, професіоналізм, дисциплінованість та рішучість при прийнятті оптимальних рішень в екстремальних ситуаціях; усвідомлення важливості суспільної та особистісної участі у забезпеченні правопорядку; використання адекватних визначеним завданням послідовних та узгоджених методів професійної діяльності; прагнення до професійного саморозвитку та самовдосконалення; достатній рівень знань щодо особливостей охорони і забезпечення громадського порядку; знання нормативно-правових актів щодо охорони і забезпечення громадського порядку; розвинені комунікативні здібності як із керівництвом підрозділів, так і з колегами; сформовані уміння демократично вирішувати службові питання та уміння вести конструктивний діалог у конфліктних ситуаціях;

майбутні офіцери із **середнім рівнем** сформованості готовності до охорони і забезпечення громадського порядку мають позитивну професійну мотивацію щодо необхідності результативного вирішення професійних завдань з охорони і забезпечення громадського порядку, але така спрямованість переважно має ситуативний характер та визначається мінливістю, помітне суперечливе ставлення до майбутньої професійної діяльності та охорони і забезпечення громадського порядку; офіцери мають достатній обсяг загальнопрофесійних та спеціальних знань про особливості

охорони і забезпечення громадського порядку, які достатньою мірою систематизовані, однак не відзначаються глибиною, тому курсанти не завжди ефективно застосовують їх у практичних ситуаціях; майбутні офіцери володіють основними професійними поняттями, зорієнтовані на міжпредметні зв'язки, володіють типовими уміннями із захисту прав, свобод, життя громадян та себе особисто; самооцінка курсантами досягнутого рівня знань не завжди об'єктивна та, як правило, є завищеною; майбутні офіцери не завжди швидко і правильно орієнтуються в ситуації та гнучко реагують на її зміни; у професійному самовдосконаленні та саморозвитку виявляють інертність; в умовах, що потребують швидкого прийняття рішень, як правило, зберігають самовладання, дисципліну та витримку; в конфліктних ситуаціях дотримуються тактик компромісу та пристосування;

низький рівень характеризується тим, що готовність до охорони і забезпечення громадського порядку у майбутніх офіцерів не сформована, офіцери мають низький рівень мотивації до майбутньої професійної діяльності, охорони і забезпечення громадського порядку; вони мають низький рівень професійних знань щодо особливостей охорони і забезпечення громадського порядку; у них немає системно сформованих навичок з охорони і забезпечення громадського порядку; курсанти мають низький рівень сформованості професійних здібностей та якостей майбутнього офіцера; службові завдання вирішують шаблонно, без творчого підходу; у них помітне незацікавлене ставлення до службової діяльності, до охорони і забезпечення громадського порядку; невпевненість у позитивному результаті своєї роботи; такі курсанти відповідальність за неналежне виконання поставлених завдань прагнуть перекласти на інших, безвідповідальною поведінкою послаблюють морально-психологічний рівень підрозділу; не прагнуть до професійного самовдосконалення, самоосвіти, саморозвитку; самооцінка своєї діяльності у них завжди завищена.

Запропонована система діагностики рівня сформованості готовності до охорони і забезпечення громадського порядку в майбутніх офіцерів МВС досить простота та гнучка у застосуванні, дозволяє кількісно та якісно оцінити усі її компоненти та розширювати кількість показників для оцінювання.

Таким чином, у цьому підрозділі для визначення та обґрунтування критеріїв, показників та рівнів сформованості готовності до охорони і забезпечення громадського порядку ми дослідили й проаналізували теоретичні підходи з цієї проблематики та провели узагальнення емпіричних даних з урахуванням особливостей підготовки майбутніх офіцерів МВС.

За допомогою розробленого діагностичного інструментарію було визначено рівень сформованості готовності майбутніх офіцерів МВС до охорони і забезпечення громадського порядку, та об'єктивно оцінено результативність роботи з щодо її цілеспрямованого формування.

2.3. Стан сформованості в майбутніх офіцерів МВС України готовності до охорони і забезпечення громадського порядку

Теоретичні положення про особливості професійної підготовки майбутніх офіцерів МВС України, визначення сутності та структури готовності до охорони і забезпечення громадського порядку, обґрунтування критеріїв, показників і рівнів сформованості цієї професійної якості дозволяють з'ясувати стан сформованості готовності до охорони і забезпечення громадського порядку в курсантів.

При проведенні констатувального експерименту першого порядку було виявлено ряд факторів, що істотно впливають на стан готовності майбутніх офіцерів до належного виконання своїх службових обов'язків, зокрема з охорони і забезпечення громадського порядку. Виявлення цих факторів дозволяє розробити дієві механізми впливу з метою недопущення їх негативних наслідків, мобілізувати усі можливі ресурси для якісної підготовки професійних кадрів для МВС, прогнозувати шляхи розвитку професійно важливих якостей майбутніх офіцерів та безпосередньо їх готовності до охорони і забезпечення громадського порядку. Для зручності ми різні фактори класифікували на види, взявши за основу сферу суспільних відносин, у якій вони виникають, насамперед політичні, правові, соціально-економічні та професійно-психологічні.

Політичними факторами ми називаємо сукупність внутрішніх та зовнішніх чинників, які визначають стратегію діяльності усіх державних інституцій, забезпечують цілісність та недоторканість нашої території, дотримання принципів законності, демократизму та гуманізму, незалежності при прийнятті рішень як у середині держави, так і за її межами з урахуванням норм міжнародного та національного законодавства, підтримання державної влади, відстоювання пріоритету прав, свобод та недоторканості громадян та їх власності. До таких факторів ми відносимо:

авторитетність державної влади;

правосвідомість громадян України та іноземців, що перебувають на території нашої держави;

наявність випадків корупції серед окремих керівників правоохоронними структурами та посадових осіб з метою отримання неправомірної вигоди при виконанні службових обов'язків;

значне омолодження серед правоохоронців та звільнення від проходження служби офіцерів, що мають великий досвід роботи та відповідну кваліфікацію;

дія протилежних за ідеологічними переконаннями політичних сил (прояв сепаратистських поглядів), які прагнуть проводити самостійну політику без підтримки чинної влади.

До правових факторів можна віднести:

недосконалість норм законодавства, що недостатньою мірою регламентує окремі питання функціонування підрозділів. Зокрема, йдеться про дублювання та виконання невластивих правоохоронним органам функцій, що

вимагає чіткого їх розмежування;

недостатній рівень правосвідомості та правової культури серед офіцерів та персоналу органів МВС;

формальний контроль за діяльністю правоохоронних відомств зі сторони контролюючих органів;

проведення правової роботи з населенням щодо дотримання пріоритету права та законності, у тому числі через організацію зустрічей, семінарів, залучення засобів масової інформації, проведення індивідуальних бесід;

велика кількість серед правоохоронців осіб, які скоїли протиправні вчинки, але не були притягнуті до відповідальності, що вносить в роботу інших офіцерів елементи всюдозволеності та безкарності діяння.

Серед соціально-економічних факторів, що впливають на ступінь готовності до виконання професійних функцій майбутніми офіцерами, можна назвати такі:

прорахунки у формуванні економічних та соціально-правових основ діяльності правоохоронних органів;

неналежний рівень оперативно-технічного забезпечення офіцерів та підрозділів;

неможливість дотримання норм, які передбачають додаткові соціальні гарантії та забезпечення житлом для військовослужбовців і членів їх сімей, що є підґрунтям для формування корисливих мотивів та причиною зниження рівня законності та дисциплінованості серед офіцерів.

Професійно-психологічні фактори визначаються особливостями професійної діяльності правоохоронних структур МВС та специфікою завдань. До них належать:

тимчасова некомпетентність після призначення на посаду, що зумовлено недостатнім рівнем готовності до виконання функцій відповідного рівня;

розвиток здатності до самовдосконалення, самоконтролю та самокорекції власних досягнень;

некомпетентність управлінських кадрів, а іноді й байдужість при прийнятті важливих рішень;

несформованість моральних орієнтирів та низький рівень загальної і професійної культури серед офіцерів;

складні міжособистісні відносини та уміння уникати конфліктів за допомогою засобів комунікації;

сформованість та постійне удосконалення морально-психологічних та фізичних якостей офіцерів, адекватна оцінка професійних досягнень зі сторони керівництва підрозділів.

На нашу думку, виявлення та аналіз факторів, які за певних умов можуть як позитивно, так і негативно вплинути на формування у майбутніх офіцерів готовності до виконання професійних функцій, є першою передумовою для подальшого проведення дослідження з пошуку шляхів формування готовності до охорони та забезпечення громадського порядку.

Наші висновки також ґрунтувались на результатах дослідження, проведеного Євразійським Інститутом Свобод у 2010 році методом

анкетування і групового інтерв'ю респондентів у віці від 19 до 50 років, які проживають у містах Києві, Тернополі, Харкові, Одесі, Миколаєві, Луцьку та Чернігові. При опитуванні було враховано тенденцію до зростання занепокоєння населення станом правопорядку у країні, посилення недовіри громадян до органів внутрішніх справ, зокрема щодо спроможності силових структур професійно надавати допомогу. Слід зазначити, що громадська думка у демократичному суспільстві виконує низку важливих соціальних функцій, що виявляються як у відносинах громадян із владою, так і у їх комунікації між собою.

«Більше половини респондентів (51,23 %) вважають, що рівень роботи правоохоронних органів та суду в Україні є незадовільним, 42,35 % – називають його задовільним, добрим – 5,2 %, і лише 1,3 % опитаних вважають, що правоохоронні органи та суд працюють відмінно. Серед правоохоронних інституцій, що діють в Україні, найбільшу довіру у громадян викликає Інститут омбудсмена з прав людини (20,5 %), на другому місці за рейтингом довіри – прокуратура (12,8 %), на третьому – СБУ (11,5 %), далі – суди – (10,2 %) та міліція (4 %). У 38,4 % українців жодна правоохоронна інституція довіри не викликає, в той час як всім без винятку інституціям довіряє лише 2,6 %. Серед причин недовіри до правоохоронних органів більшість українців називають хабарництво – 60,7 %. Крім того, 39,2 % опитаних вважає, що «міліція сама покриває злочинців», 26,7 % – остерігаються перевищення повноважень працівниками правоохоронних органів, 17,8 % – вважають, що міліція займається формальною бюрократією, а не розкриттям злочинів, і 11,5 % вважають, що «фаховий рівень бандитів вищий за фаховий рівень міліціонерів».

Причини недовіри до суду досить схожі – 63,6 % опитаних українців вважає, що у судах змагаються не сторони, а їх гаманці; 34,5 % – вважають, що, не знаючи адвоката, який знає суддю, справи не виграєш; 27,2 % – вважає, що суди займаються формальною бюрократією, а не вирішенням справ по суті; крім того, 16,3 % опитаних упевнені, що в Україні суд ніколи не осудить високопосадовця. Досвід особистого звернення до правоохоронних органів мають 47,4 % респондентів, 52,6 % не мають такого досвіду. Проте, лише 41,5 % опитаних зазначають, що не звертались до правоохоронних та судових органів у зв'язку із тим, що не стикалися з випадками порушень чи посягань на майнові та особистісні права. Разом із тим з'ясовано, що 36,5 % опитаних не зверталися, тому що не бачили перспективи захисту, а 22 % – не зверталися у зв'язку з недовірою до правоохоронних та судових органів. Також виявлено достатньо низький рівень відчуття безпеки у громадян. Відповідно до отриманих даних, лише 23 % опитаних відчувають себе у безпеці, близько 65 % відчувають відносну безпеку, а майже 12 % взагалі не почуваються безпечно. Також помітна тенденція того, що мешканці малих міст почуваються безпечніше, ніж мешканці міст-мільйонників» [51].

Отже, проведений аналіз та виявлення чинників, які негативно впливають на формування професійної готовності майбутніх офіцерів до виконання посадових обов'язків та рівень їх професіоналізму загалом, є

першим кроком до визначення шляхів удосконалення її формування. Проте для того, щоб розробити програму відповідних дій та обрати адекватні засоби вирішення проблемних питань професійної підготовки, необхідно визначити стан сформованості готовності до охорони і забезпечення громадського порядку, зокрема виділених структурних елементів цієї якості.

У межах дисертаційного дослідження ми провели опитування майбутніх офіцерів для з'ясування перешкод у їх готовності виконувати професійні функції за посадою, а також для визначення рівня сформованості практичних умінь і навичок з охорони та забезпечення громадського порядку, а також факторів, які унеможливають досягнення позитивного результату в цьому напрямі. В опитуванні взяли участь випускники Національної академії внутрішніх справ. У результаті було встановлено, що основними проблемами є:

- недостатньо сформовані уміння керівників підрозділів планувати та керувати проведенням спеціальних заходів з попередження протиправних дій;
- недостатня дієвість організаційно-виховних заходів, що негативно впливає на морально-психологічний стан в офіцерських колективах;
- слабкі уміння в координації діями окремих підрозділів;
- недостатня сформованість практичних умінь із застосування спеціальних засобів та техніки для припинення незаконних дій;
- неспроможність в окремих випадках здійснювати вплив на свідомість громадян та прогнозувати дії правопорушників;
- неефективне використання кадрових, матеріально-технічних та фінансових ресурсів;
- орієнтація окремих офіцерів на високі стандарти життя у сучасному світі.

Про актуальність проблеми свідчать й інші результати аналізу практики професійної підготовки майбутніх офіцерських кадрів та стан сформованості готовності до охорони і забезпечення громадського порядку. У цьому контексті ми провели анкетування 65 випускників 4-го курсу Навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів міліції громадської безпеки та Національної гвардії України НАВС, в якому запропонували шляхом самооцінки визначити ступінь їх готовності до виконання професійних завдань. Результати відповідей подано на рис. 2.2.

Отримані результати засвідчують, що достатньо готовими до виконання професійних функцій з охорони та забезпечення громадського порядку вважають себе 16 майбутніх офіцерів, що становить 24,62 % від загальної кількості опитаних; відчують нестачу знань 14 курсантів, що дорівнює 21,54 % випускників; потребують незначної допідготовки – 27,69 % курсантів; відчують істотні недоліки у набутті теоретичних та практичних знань 18,46 % опитаних. Неготовими з певних причин до виконання посадових обов'язків після закінчення ВНЗ вважають себе 5 випускників, що у відсотковому відношенні становить 7,69 % респондентів.

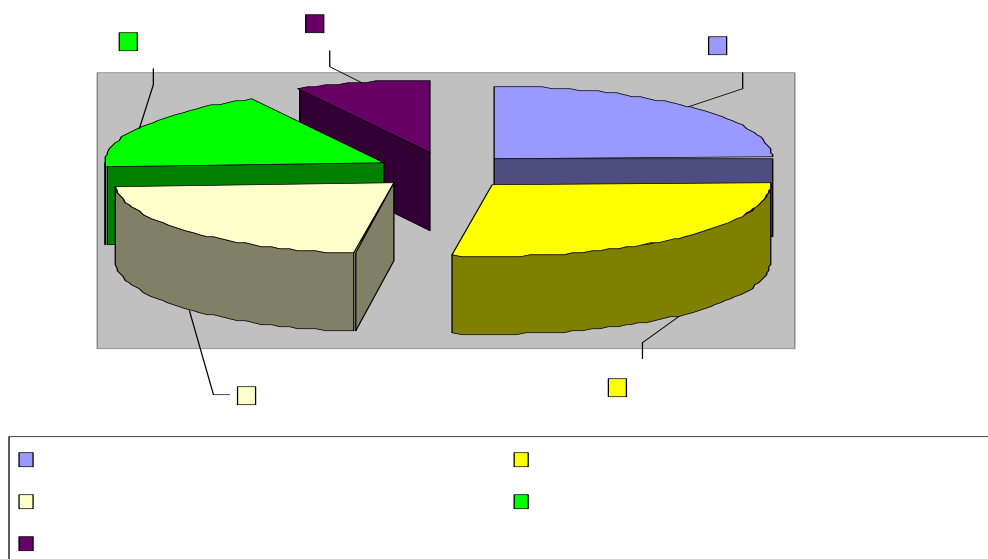

Рис. 2.2. Результати самооцінки випусниками НАВС готовності до виконання професійних завдань, $n=65$.

Детальне опитування майбутніх офіцерів дозволило встановити, що позитивно організацію навчально-виховного процесу у ВНЗ оцінює більше (75,21 %) курсантів. Серед причин незадоволення навчально-виховною діяльністю курсанти вказали на: недолік часу, що відводиться для набуття та удосконалення практичних навичок з організації виховної роботи, недостатнє використання сучасних форм навчання, недостатню увагу до навчання практики роботи з людьми, недостатнє залучення до науково-дослідної роботи. Позитивним є те, що всього лише 9,46 % опитаних розчарувалися в обраній професії за час навчання. Основною причиною цього вони назвали низьке матеріальне становище офіцерів. У кращий бік ставлення до професії змінилося у більшості опитаних (54,31 %), а у третини опитаних залишилося незмінним (28,63%). Вагалися висловити свою позицію на поставлене запитання лише 4,43 % з опитаних курсантів. На жаль, 12,76 % опитаних курсантів сумніваються у своєму виборі професії правоохоронця. Причинами цього вони назвали те, що не бачать для себе можливостей професійного зростання (4,58 %), зробили неправильний вибір (2,18 %). Не готові долати труднощі та екстремальність служби 1,75 % опитаних, важко відповісти було 3,80 % курсантів.

При організації дослідження ми визначили також мотиви та інтереси майбутніх офіцерів, якими вони керувались при вступі до ВНЗ та які зумовлюють їх професійну діяльність. Для цього ми провели опитування 126 курсантів випускного курсу НАВС. Курсанти повинні були обрати декілька мотивів із запропонованих та дати свій варіант відповіді. Проведене дослідження дозволило встановити, що при виборі майбутньої професії курсанти керувались суспільно значимими мотивами (забезпечення дотримання законності в державі, підвищення рівня довіри до правоохоронних структур, підтримка авторитету держави на міжнародному рівні). Серед переліку мотивів значне місце також займали особистісні мотиви (одержання диплома про вищу освіту, продовження сімейних традицій служби у правоохоронних органах, одержання стабільного матеріального прибутку). Однак при вивченні відповідей ми також виявили мотиви, які за своєю суттю суперечать суспільним, є прагматичними та можуть спричинити деформацію морально-вольової сфери особистості (одержання додаткової матеріальної вигоди від виконання службових обов'язків, використання суспільного статусу та зв'язків для вирішення особистих проблем). Слід вказати і на той факт, що більше половини опитаних курсантів самостійно обрали майбутній напрямок професійної діяльності. На рішення стати офіцером вплинули батьки або родичі у 25,45 % опитаних. Інформація, отримана з інших джерел, допомогла прийняти рішення 10,63 % респондентам.

Результати відповідей показали, що найбільш значущими мотивами у виборі професії в порядку значимості були наступні: здобути вищу освіту у престижному вузі, забезпечити охорону правопорядку у суспільному середовищі, реалізувати своє прагнення до забезпечення миру і стабільності у державі, самореалізуватись та самоствердитись серед однолітків, спілкуватись з освіченими особистостями, досягти висот у службовій діяльності, отримати роботу та стабільну за그робну плату, виконати бажання батьків тощо. У сучасних умовах майбутні офіцери в переважній більшості пов'язують свою майбутню кар'єру правоохоронця з можливостями самоактуалізації, самореалізації та самовираження. Служба для них є найбільш доступною формою досягнення головних життєвих цілей.

Паралельно ми запропонували визначити власні мотиви вибору професії правоохоронця. Курсанти вказали наступні: прагнення виявити себе у суспільстві, можливість займатися улюбленою справою, бажання допомагати громадянам, випробувати свої сили в складних ситуаціях, виправдати надії батьків, здобути нові знання, бути причетними до людей, що підтримують офіцерські традиції, не втрачати час даремно тощо.

Процес професійної підготовки майбутніх офіцерів у ВНЗ супроводжується помітною зміною їх мотиваційної сфери та ціннісних орієнтацій. Нестабільна політична та економічна ситуація в країні, певна переорієнтація змісту традиційних цінностей позначаються на індивідуальній свідомості курсантів. Наслідком негативних змін в мотиваційній сфері, моральних та духовних цінностях майбутнього офіцера можна назвати професійну деформацію.

Аналізу проблеми професійної деформації приділяли увагу багато дослідників [67; 137; 150; 157]. У психолого-педагогічній літературі професійною деформацією позначають когнітивне викривлення та психологічну дезорієнтацію особистості, що виникає через постійний тиск зовнішніх та внутрішніх факторів професійної діяльності й призводить до формування специфічно професіонального типу особистості [105, с. 18]. Професійна деформація особистості працівників ОВС, на думку С. Петкова, проявляється у негативній зміні професійних та особистих якостей деяких працівників під впливом умов та досвіду професійної діяльності [145, с. 74].

У моральній сфері – це втрата уявлення про суспільне значення своєї роботи, втрата розуміння професійного обов'язку, зростання егоцентризму та егоїзму і як наслідок – формальний підхід до служби чи використання професійної діяльності для досягнення особистих вузькоогоїстичних цілей.

В інтелектуальній сфері – це зниження здібностей самостійного міркування, прийняття рішень, нехиль до самоосвіти, невміння приймати рішення у нестандартних ситуаціях, схильність до стереотипів та догматизму, завищена оцінка своїх знань і здібностей.

В емоційній сфері – звуження емоційної сфери особистості, послаблення здібностей регулювати свої емоції та почуття, розвиток відчуття внутрішньої емоційної неврівноваженості, конфліктність.

У професійній сфері – звуження кола професійних знань, умінь, навичок, стереотипність професійних дій, намагання уникнути відповідальності, формальне ставлення до колег та праці, завищена увага до зовнішньої атрибутики.

Щодо передумов виникнення професійної деформації в офіцерів правоохоронних органів, то слід зазначити, що найбільш розповсюдженою дослідники називають навколишнє середовище, яке характеризується контактом зі злочинними елементами, напруженістю у повсякденній діяльності, екстремальністю та підвищеною небезпекою для життя та здоров'я правоохоронців. Іншою передумовою виникнення деформації є тривале перебування на одній посаді та виконання однотипних дій, що призводить до розвитку стереотипного стилю мислення, жорсткої манери спілкування, небажання самостійно приймати рішення, апатії до виконання доручень тощо. Іншими словами, можна говорити про негативні зміни особистісних та професійних якостей правоохоронців під впливом умов проходження служби та осіб, з якими відбувається взаємодія.

Одним із різновидів професійної деформації науковці називають «психологічне вигорання» або «психічне вигорання», що супроводжується емоційною та розумовою пригніченістю внаслідок довготривалого перебування у стресовій ситуації. Такий стан може призвести до серйозних наслідків, зважаючи на несприятливі умови проходження служби у правоохоронних органах.

Однак слід зазначити, що незважаючи на деформацію духовно-моральних цінностей у суспільстві для майбутніх офіцерів найбільш значимими були та залишаються такі високоморальні якості майбутнього офіцера, як професіоналізм, офіцерська честь та гідність, ерудованість, культура поведінки, мужність, патріотизм, дисциплінованість і відповідальність.

Оскільки структурними елементами готовності майбутніх офіцерів правоохоронних органів, окрім знань, умінь та навичок, є професійно необхідні якості, які формуються у процесі фахової підготовки, ми провели опитування серед курсантів факультету підготовки фахівців для підрозділів громадської безпеки щодо виявлення безпосередньо тих якостей, якими повинен володіти офіцер для належного виконання професійних функцій. При цьому ми враховували, що успіх та результативність виконання професійних завдань з охорони та забезпечення громадського порядку офіцерами МВС безпосередньо зумовлюється рівнем сформованості у них необхідних особистісних якостей. Аналіз одержаних результатів засвідчив, що курсанти мають належне уявлення про необхідні особистісні якості. Результати опитування подано у табл. 2.2.

Водночас за результатами додаткового опитування було виявлено якості, що значно ускладнюють належне виконання професійних функцій. Серед них можна назвати такі якості: агресивність, прагнення до домінування, переоцінка своїх можливостей, скептицизм, сором'язливість, безініціативність, самовдоволення, амбітність, образливість, підозріливість, боягузтво, підозрілість, грубість, поблажливість, замкнутість, безвідповідальність, грубість у відносинах із підлеглими, нетерпимість до інших, самовпевненість, неохайність, невпевненість у власних силах.

Таблиця 2.2.

Якості, якими повинен володіти
майбутній офіцер органів внутрішніх справ

Групи якостей	Якості
Інтелектуальні	освіченість, ерудованість, гнучкість, швидкість, глибина та логічність розумових операцій, розважливість, цілеспрямованість, кмітливість, інноваційне мислення
Професійні	професіоналізм, юридична обізнаність, дисциплінованість, відвертість, чесність, врівноваженість, ініціативність, спостережливість, рішучість, готовність до самопожертви, почуття обов'язку, мужність, наполегливість, витривалість
Мотиваційно-вольові	прагнення досягти успіху, бажання мати позитивний імідж правоохоронця, емпатійність, уважність, впевненість, стресостійкість, відкритість, чесність, порядність, самокритичність, оптимізм
Комунікативні	тактовність, володіння технікою спілкування, незалежність, скромність та щирість у спілкуванні, спрямованість на співпрацю, уміння слухати співрозмовника, готовність допомагати іншим, обов'язковість, чуйність, дбайливість, справедливість, активність у спільній діяльності, товариськість, послідовність у судженнях та прийнятті рішень
Організаторські	доброзичливе ставлення до підлеглих, цілеспрямованість, вимогливість, терпимість, справедливість, об'єктивність, творчість, гнучкість у прийнятті рішень, допитливість, уважність, самостійність, відкритість

Перед початком проведення експериментальної роботи в навчальних групах нами здійснено попередню оцінку рівня сформованості готовності до охорони і забезпечення громадського порядку відповідно до розроблених критеріїв (мотиваційний, когнітивний, діяльнісний та особистісно-рефлексивний) та їх показників. Одержані результати контрольних опитувань курсантів, які взяли участь у констатувальному етапі експерименту, було узагальнено й занесено в спеціальну звідну таблицю, що у подальшому дозволить зробити порівняння між вихідним рівнем сформованості готовності до охорони і забезпечення громадського та рівнем сформованості цієї якості по завершенню формуального етапу експерименту (табл. 2.3.).

Таблиця 2.3.

Результати констатувального етапу експерименту щодо визначення рівня готовності до охорони і забезпечення громадського порядку в майбутніх офіцерів МВС Національної академії внутрішніх справ та Навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів міліції громадської безпеки та Національної гвардії України НАВС
(n = 136 та n = 120)

Рівні сформованості	Критерії									
	мотиваційний		когнітивний		діяльнісний		особистісно-рефлексивний		Готовність до охорони та забезпечення громадського порядку	
	Кількість (частка у %) курсантів, які знаходяться на відповідному рівні									
	К-ст ь	%	К-ст ь	%	К-ст ь	%	К-ст ь	%	К-ст ь	%
НАВС (n = 136)										
Високий	23	19,17	38	31,67	26	21,67	34	28,33	30	25,00
Середній	48	40,00	52	43,33	44	36,67	55	45,83	50	41,67
Низький	49	40,83	30	25,00	50	41,67	31	25,84	40	33,33
Навчально-науковий інститут підготовки фахівців для підрозділів міліції громадської безпеки та Національної гвардії України НАВС (n = 120)										
Високий	33	24,26	32	23,53	24	17,65	28	20,59	29	21,32
Середній	58	42,65	61	44,85	54	39,71	62	45,59	59	43,38
Низький	45	33,09	43	31,62	58	42,65	46	33,82	48	35,29

Для того, щоб підтвердити майже однаковий якісний склад КГ та ЕГ, за кожним критерієм на констатувальному етапі експерименту було застосовано критерій Колмогорова-Смірнова, котрий слугує для співставлення двох емпіричних розподілів. Цей критерій дозволяє знайти точку, в якій сума накопичених розходжень між двома розподілами є найбільшою $d_{\max}$, і оцінити достовірність цього розходження [104]. Розрахунок значення $d_{\max}$ для комплексного критерію подано у табл. 2.4.

Таблиця 2.4.

Розрахунок значення $d_{\max}$ для комплексного критерію
на констатувальному етапі експерименту

Рівні сформовано- сті готовності до охорони та забезпечення громадського порядку	Емпіри- чна частота КГ	Емпірич- на частота ЕГ	Емпіри- чна частість КГ	Емпіри- чна частість ЕГ	Накопи- чена частість КГ	Накопи- чена частість ЕГ	Різниця накоп. част. за модуле м
Низький	40	48	0,33	0,35	0,33	0,35	0,02
Середній	50	59	0,42	0,43	0,75	0,79	0,04
Високий	30	29	0,25	0,21	1	1	-
Сума	120	136	1	1	-	-	

Отже, $d_{\max} = 0,04$. Для розрахунку емпіричного значення критерію було використано формулу:

$$(2.3),$$

де n_K та n_E – кількість курсантів в КГ та ЕГ відповідно.

У нашому випадку

,

а . На підставі правила прийняття рішення для критерію Колмогорова-Смірнова можна стверджувати, що відмінності у розподілах курсантів КГ та ЕГ за рівнями сформованості готовності до охорони та забезпечення громадського порядку за комплексним критерієм не є статистично значущими, оскільки на рівні значущості .

Далі для визначення сформованості готовності за мотиваційним критерієм ми вивчали навчальну мотивацію та інтерес у курсантів до майбутньої професійної діяльності з охорони та захисту громадського порядку, мету їх навчання у ВНЗ, мотивацію до результативної діяльності, ціннісне ставлення до професії правоохоронця. З'ясовано, що провідну роль у навчальному процесі у курсантів відіграють саме професійні мотиви. Так, наприклад, про прагнення стати висококваліфікованим фахівцем правоохоронної сфери та бути успішним професіоналом, гарантувати безпеку в суспільстві, охорону і захист прав та законних інтересів громадян висловилися 55,24 % опитаних. Щодо пізнавальних мотивів, то слід зазначити, що про бажання одержати ґрунтовні знання про особливості охорони та забезпечення громадського порядку заявили 62,37 % курсантів. Про потребу у самоосвіті, творчому пошуку, самовдосконаленні та самопізнанні вказали 36,54 % опитаних.

Що стосується результатів експерименту за когнітивним критерієм, слід зазначити, що за рівнем знань про особливості охорони та забезпечення громадського порядку курсанти загалом продемонстрували достатньо високі результати. Зокрема достатній рівень знань окремих положень нормативно-правових актів, що визначають правовий статус органів управління і підрозділів МВС, продемонстрували 33,15 % опитаних курсантів. Знання функцій та завдань підрозділів МВС з виконання визначених дій, зокрема щодо охорони та забезпечення громадського порядку з метою захисту прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, показали 35,74 % майбутніх офіцерів. Курсанти продемонстрували вільне володіння специфічною термінологією (юридичною, психолого-

педагогічною тощо), а також здатність використовувати різні методи та прийоми збору, фіксації, відтворення та оновлення одержаної інформації. Проте лише 28,53 % курсантів змогли показати глибокі знання організації та забезпечення проведення оперативно-службових завдань з охорони та забезпечення громадського порядку. Помітні певні недоліки в знанні положень, що регулюють порядок оформлення матеріалів оперативно-розшукової діяльності, тактики затримання злочинців, несення служби з охорони громадського порядку, а також упущення в навчально-виховному процесі щодо вивчення вимог указів і розпоряджень Президента України, постанов Верховної Ради, указів та розпоряджень Міністра внутрішніх справ України та Міністра оборони України, положень статутів Збройних сил України щодо організації оперативно-службової діяльності, професійної підготовки, виховної та гуманітарної підготовки, служби тилу, кінологічної служби, соціального забезпечення. В процесі тестового опитування недостатній рівень знання у цій сфері показали 19,75 % курсантів.

Що стосується результатів дослідження стану сформованості готовності до охорони і забезпечення громадського порядку майбутніх офіцерів МВС за діяльнісним критерієм, то у цьому випадку ми звертали увагу на систему професійних умінь та навичок для ефективного виконання завдань майбутньої професійної діяльності. У цьому аспекті діагностична методика дозволила встановити високий рівень умінь майбутніх офіцерів виконувати обов'язки з охорони і забезпечення громадського порядку з урахуванням складних обставин оперативно-службової діяльності та значних психологічних і фізичних навантажень у 21,69 % курсантів, тоді як труднощі із цим помітні у 18,35 % курсантів. Уміння організувати оперативно-службову діяльність особового складу підрозділу із застосуванням невідкладних заходів із забезпечення захисту життя, прав, свобод, власності, законних інтересів громадян, суспільства та держави від злочинних посягань на достатньо високому рівні підтвердили 37,39 % майбутніх офіцерів. Поряд з тим невпевненість в уміннях організувати таку діяльність та рішучість до самостійних дій продемонстрували 26, 23 % майбутніх офіцерів. Важливим показником діялісного критерію є уміння проводити аналіз та оцінювати ймовірні передумови вчинення протиправних діянь та злочинів у громадських місцях, уміння вживати оперативно-профілактичні заходів щодо їх усунення. Отримані результати підтверджують, що з цим можуть успішно впоратися 37,48 % опитаних курсантів, тоді як відчувають свою безпорадність 14,51 % респондентів.

На констатувальному етапі експерименту ми також визначили рівень сформованості готовності майбутніх офіцерів до охорони і забезпечення громадського порядку за особистісно-рефлексивний критерієм. Достатньо високий рівень сформованості рефлексивних здібностей, що проявляються через здатності до самопізнання та самоаналізу, продемонстрували 27,42 % майбутніх офіцерів. Здатність аналізувати та порівнювати результати своєї діяльності із визначеним планом та адекватно оцінювати можливі наслідки показали 32,4 % курсантів. На жаль, уміння здійснювати вплив на подальші дії з метою їх коригування показали лише 14,35 % майбутніх офіцерів. Сформованість особистісних (дисциплінованість, кмітливість, відвертість, чесність, врівноваженість, ініціативність, спостережливість) та вольових (прагнення досягти успіху, бажання створити позитивний імідж правоохоронця, емпатійність, самостійність, впевненість, стресостійкість, уважність) якостей на високому рівні виявлено у 40,56 % майбутніх офіцерів. Високий рівень сформованості таких якостей, як тактовність, володіння технікою спілкування, незалежність, скромність та щирість у спілкуванні, уміння слухати співрозмовника, активність у спільній діяльності, продемонстрували лише 35,34 % курсантів випускного курсу.

Таким чином, на основі узагальнення одержаних результатів проведеного констатувального етапу експерименту щодо визначення стану сформованості готовності до охорони і забезпечення громадського порядку майбутніх офіцерів МВС ми дійшли висновку про недостатній рівень у них теоретичних знань та сформованості практичних умінь та навичок, професійних компетенцій. Дані дослідження засвідчили наявність в

окремих курсантів ситуативних мотивів у виборі варіантів професійної діяльності, недостатнє уявлення про особливості охорони та забезпечення громадського порядку, специфіку роботи із правопорушниками та профілактику вчиненню злочинів та ін.

Отже, у результаті проведеного констатувального етапу експерименту виявлено певні упущення в професійній підготовці майбутніх офіцерів у ВНЗ. Такий стан зумовлює необхідність пошуку та обґрунтування дієвих педагогічних умов для формування у майбутніх офіцерів готовності до охорони і забезпечення громадського порядку.

2.4. Обґрунтування педагогічних умов формування в майбутніх офіцерів МВС України готовності до охорони і забезпечення громадського порядку

Для виконання завдання нашої роботи – визначення та обґрунтування педагогічних умов готовності майбутніх офіцерів МВС України до охорони і забезпечення громадського порядку – ми урахували наукові положення системного підходу. Його сутність полягає у тому, що будь-яка система може успішно функціонувати та розвиватись лише за сприятливих обставин. Такими обставинами, на думку авторитетних дослідників, є педагогічні умови [1; 7; 8; 9; 185]. Оскільки навчально-виховний процес у ВНЗ є цілеспрямованою взаємодією викладачів та майбутніх фахівців, завдяки якій створюється педагогічне середовище для всебічного розвитку особистості, це передбачає не лише накопичення необхідних професійних знань та репродуктивне їх відтворення, але й формування необхідних професійних умінь і навичок, розвиток й удосконалення професійних та особистісних якостей, формування загальної та професійної культури на основі систематичного педагогічного впливу.

Педагогічні умови – це якісна характеристика основних процесів і явищ освітнього середовища, що відображає основні вимоги до організації діяльності, сукупність об'єктивних можливостей, обставин педагогічного процесу, що забезпечують вирішення поставленого педагогічного завдання; комплекс заходів, що сприяє підвищенню ефективності даного процесу [194].

При визначенні та обґрунтуванні педагогічних умов формування готовності майбутніх офіцерів МВС України до охорони і забезпечення громадського порядку ми враховували специфіку і характер їх майбутньої професійної діяльності, структуру та зміст професійної діяльності майбутніх офіцерів МВС, досліджені у першому розділі дисертації, а також усталену практику вирішення цієї проблеми у сучасних науково-педагогічних дослідженнях. Встановлено, що основною характеристикою готовності до професійної діяльності майбутніх офіцерів є взаємозв'язок та взаємоузгодженість її внутрішніх структурних компонентів, які сприяють їх продуктивній діяльності. Йдеться про те, що професійна готовність передбачає комплексний розвиток у фахівця необхідних для майбутньої діяльності знань, умінь, навичок, а також професійних якостей і здібностей, відповідних мотивів, прагнень та настанов.

Для обґрунтування педагогічних умов формування готовності майбутніх офіцерів МВС України до охорони і забезпечення громадського порядку розглянемо визначення понять «умова» та «педагогічна умова». У Великому тлумачному словнику поняття «умова» подано у декількох значеннях, серед основних можна вказати такі: 1) необхідна обставина, яка уможливорює здійснення, створення, утворення чого-небудь; 2) обставини, особливості дійсності, за яких відбувається або здійснюється що-небудь; 3) правила, які є або встановлені в тій чи іншій галузі життя, дійсності, що забезпечують нормальну роботу чого-небудь [32, с. 1506]. Як бачимо, поняття «умова» є більш універсальним, його використовують вчені у необхідних випадках в контексті досліджуваних категорій та явищ.

Щодо поняття «педагогічні умови», то слід зазначити, що в психолого-педагогічній літературі науковці по-різному трактують це поняття. Так, наприклад, А. Семенова зміст поняття «педагогічні умови» визначила як «обставини, за яких відбувається цілісний продуктивний педагогічний процес професійної підготовки фахівців, що опосередковується активністю особистості, групою людей» [189, с. 243].

Інші вважають, що педагогічні умови – це структурна оболонка педагогічних технологій чи педагогічних моделей [37, с. 14]. Учені також вважають, що педагогічні умови – це відношення предмета до навколишніх явищ, без яких він існувати не може, тобто йдеться про те, що умови створюють середовище, в якому явище виникає, існує і розвивається [201, с. 123–149].

Загалом сучасні дидактики визначають умови як сукупність факторів, компонентів навчального процесу, що забезпечують успішність навчання [144, с. 43–46].

На основі розглянутих дефініцій ми дійшли висновку, що педагогічні умови є сукупністю способів, методів та організаційно-педагогічних форм педагогічного процесу у ВНЗ, завдяки яким можна досягти його мети, створити сприятливе середовище для формування професійних якостей. За допомогою цих умов можна сформулювати готовність майбутніх офіцерів до охорони та забезпечення громадського порядку.

Розкриваючи педагогічні умови професійної підготовки фахівців у ВНЗ, І.

Мельничук зазначив, що слід урахувати те, що процес навчання майбутніх фахівців у вищій школі ґрунтується на певних закономірностях, які:

- зумовлюють послідовність досягнення визначених цілей;
- уможливають ефективне управління процесом навчально-пізнавальної діяльності суб'єктів навчання на основі передбачення її результатів;
- дають підстави для наукового обґрунтування й оптимізації змісту, форм і методів підготовки фахівців на сучасному етапі реформування системи освіти в Україні [113, с. 292–293].

Таким чином, можна дійти висновку, що педагогічними умовами є системна організація викладачем обставин, що взаємопов'язані та взаємоузгоджені між собою і спрямовані на досягнення однієї педагогічної мети [90; 117; 171; 152]. При цьому педагогічними умовами є лише ті умови, що їх свідомо створюють у навчально-виховному процесі та які забезпечують одержання найбільш ефективного результату. Особливого значення при цьому набуває діяльність щодо виявлення й обґрунтування найбільш повного «переліку необхідних умов, з яких неможливо виключити жодного компонента, не порушуючи обумовленості, та до яких не можна додати нічого, що не було б зайвим» [90, с. 25].

Урахування особливостей професійної діяльності майбутніх офіцерів МВС, багатовекторність освітнього процесу в ВНЗ дозволяють стверджувати, що ефективне вирішення проблеми формування готовності майбутніх офіцерів до охорони і забезпечення громадського порядку неможливе лише за наявності однієї умови. У цьому випадку важливе значення має використання комплексу педагогічних умов. Підтримуючи цю точку зору, ми можемо говорити про необхідність виявлення умов, які характеризують як зовнішні обставини предмета нашого дослідження, так і зовнішні ознаки об'єкта, що забезпечать ефективність запропонованої комплексної системи формування готовності майбутніх офіцерів до охорони і забезпечення громадського порядку.

Для пошуку необхідних та ефективних умов формування професійної готовності майбутніх офіцерів до охорони і забезпечення громадського порядку ми проаналізували дослідження, у яких вирішувались подібна проблема та здійснювався пошук шляхів удосконалення цього процесу.

Для формування у курсантів професійних умінь командира підрозділу, на думку С.

Полторака, доцільно впроваджувати такі педагогічні умови: розвиток у них професійної спрямованості, стійкої мотивації до набуття військово-професійних умінь; побудова

навчального процесу на принципах проблемності та професійної спрямованості; застосування методів активного навчання, що моделюють типові способи діяльності командира підрозділу в ситуаціях професійної взаємодії (сюжетно-рольові та ділові ігри, метод аналізу конкретних ситуацій, групові дискусії тощо); стимулювання активного професійного самовдосконалення курсантів [154, с. 168].

Учений В. Монастирський серед педагогічних умов формування професійних навичок майбутніх правоохоронців у процесі тактико-спеціальної підготовки у вищих навчальних закладах МВС України називає такі: проектування моделі формування професійних навичок курсантів на основі ціннісно-мотиваційного, змістовно-ціннісного, рефлексивно-аналітичного та особистого досвіду курсантів; стимулювання розвитку мотивів професійного становлення курсантів; формування у викладачів вищих навчальних закладів МВС України готовності до проведення занять з тактико-спеціальної підготовки [121, с. 12].

Дослідник В. Уліч для забезпечення ефективності формування готовності майбутніх офіцерів до управлінської діяльності вважає за необхідне дотримуватись таких педагогічних умов: спеціальна організація навчально-виховного процесу майбутніх офіцерів; застосування теоретичної моделі формування управлінських умінь; урахування значення об'єктивних та суб'єктивних чинників для такого процесу та ін. [197].

Певну цінність для нашого дослідження має дисертаційне дослідження О. Бикової. На думку дослідниці, формування у майбутніх офіцерів пожежної охорони готовності до професійної діяльності буде ефективнішим за таких умов: визначення особистісно-індивідуальних якостей курсанта і способів їх активізації з урахуванням індивідуальних особливостей, схильностей і здібностей; формування особистісних якостей і властивостей курсантів; впровадження інноваційних технологій; управління процесом формування готовності до професійної діяльності на основі принципів авторитету, субординації, креативності та комунікативності [21, с. 18].

Слід зазначити, що в практичній діяльності офіцерів-правоохоронців часто виникають ситуації, коли вони є суб'єктами іншомовної комунікації. Це, наприклад, ситуації перебування на території нашої держави іноземних громадян, участь у міжнародних зустрічах з питань спільних дій та обміну досвідом. Ці ситуації зумовлюють необхідність пошуку шляхів формування та підвищення рівня розвитку комунікативних якостей правоохоронців. З цієї проблематики в контексті нашого дослідження актуальними є наукові напрацювання Т. Брик. На думку дослідниці, формування вмінь іншомовного професійного спілкування майбутніх офіцерів буде ефективним, якщо в процесі професійної підготовки забезпечити: позитивну мотивацію до оволодіння курсантами вміннями іншомовного спілкування (професійно-пізнавальний інтерес, позитивне ставлення до навчання, потреба в професійному самовдосконаленні), а також організацію діалогічної взаємодії суб'єктів навчального процесу з обміну інформацією професійного характеру через застосування інтерактивних форм і методів навчання [25, с. 111].

Узагальнений аналіз наукових праць із проблеми професійної підготовки майбутніх офіцерів правоохоронних органів та формування готовності до професійних дій дозволяють стверджувати, що основними педагогічними умовами цього процесу науковці називають:

- професійну спрямованість навчального процесу у ВНЗ правоохоронних органів;
- підвищення загального рівня правових знань курсантів і освоєння ними нормативно-правової бази, підвищення здатності використовувати і застосовувати правові знання у професійній діяльності;
- активізація мотивації до професійного самовдосконалення військовослужбовців;
- посилення внутрішньої мотивації майбутніх офіцерів до вироблення умінь і навичок майбутньої діяльності на особистісному рівні;
- формування знань, вмінь і навичок творчого вирішення завдань професійної діяльності на особистісному рівні;

формування у викладачів вищих навчальних закладів МВС України готовності до проведення занять зі спеціальних дисциплін;
 поєднання традиційних та інноваційних технологій навчально-виховного процесу у ВНЗ;
 використання у навчально-виховному процесі спеціальних занять, ігор і тренінгів з формування особистісних якостей, властивостей майбутніх фахівців;
 застосування форм і методів навчання, що сприяють розвитку та вияву творчих здібностей;
 впровадження у навчально-виховному процесі теоретичних моделей формування професійних якостей правоохоронців;
 створення дієвих умов для саморозвитку, самовдосконалення та саморегуляції своєї діяльності тощо.

За результатами аналізу педагогічних досліджень ми дійшли висновку, що дослідники насамперед зосереджують увагу на змістовій, мотиваційній, організаційній та технологічній складовій професійної підготовки. Більшість авторів однією із головних умов виділяють практичну складову професійної підготовки фахівців до майбутньої професійної діяльності, що стосується проектування навчально-виховного процесу та використання різноманітних форм і методів навчання. Дослідники вважають, що зміст професійної підготовки повинен ґрунтуватись на цілісності знань, умінь і навичок, а також на основі конструктивної взаємодії усіх складових елементів системи навчання у ВНЗ.

Загалом результати аналізу сучасного досвіду вирішення сформульованої проблематики, стан готовності майбутніх офіцерів до охорони і забезпечення громадського порядку дозволяють зробити припущення про те, що формування готовності майбутніх офіцерів МВС до охорони і забезпечення громадського порядку буде більш результативним за умови впровадження в навчально-виховний процес наступних педагогічних умов:

активізації та розвитку мотивації до навчальної діяльності;
 забезпечення професійної спрямованості практичної складової підготовки майбутніх офіцерів у ВНЗ;
 оптимізації змісту, форм і методів формування професійних умінь;
 використання особистісно-орієнтованого підходу при викладанні спеціальних дисциплін.

Обґрунтуємо ці педагогічні умови.

Вибір такої умови, як активізація та розвиток мотивації до навчальної діяльності у майбутніх офіцерів, обумовлений тим, що на сьогодні процес підготовки офіцерів вищої кваліфікації ускладнюється багатьма політичними, економічними, соціальними та іншими факторами. У такій ситуації першочерговим завданням вищої школи є пошук внутрішніх резервів для стимулювання кожної особистості до навчання та самостійного розвитку необхідних професійних здібностей. Наявність мотивації до активних дій проявляється через усвідомлення значимості професійної діяльності для майбутніх правоохоронців та сприяє виникненню внутрішнього переконання в необхідності якісно виконувати свої функції. Як відомо, діяльність людини завжди вмотивована певними чинниками, а її ефективність залежить від мотивації [2; 55; 123]. Саме мотиви є основними рушійними факторами активної поведінки та внутрішніми джерелами активності особистості при здобутті знань, умінь та навичок, необхідних для подальшого навчання, самоосвіти та майбутньої професійної діяльності [79].

Американський просвітитель Д. Дюї слушно зазначає, що професія означає таке спрямування діяльності, завдяки чому вона набуває помітної значущості для людини у зв'язку із наслідками, що їх вона зумовлює і завдяки якому вона приносить користь іншим людям [61, с. 246]. Для пояснення характеру та спрямування діяльності особистості використовують одну з її важливих складових – мотивацію. Безпосередньо за допомогою мотивів формується взаємозв'язок між особистістю та навколишнім середовищем,

діяльністю інших членів суспільства.

На сьогодні у психолого-педагогічній науці склались різні підходи до визначення дефініції «мотив». Зокрема, мотивом позначають по-перше, те, що належить суб'єкту діяльності та є його стійкою особистісною властивістю, що спонукає до певних дій [178]; по-друге, складне психологічне утворення, що спонукає людину до свідомих дій і є основою цих дій [157]; по-третє, фактор, що перетворює установки в активну діяльність, дає змогу суб'єкту діяльності зіставляти конкретні ситуації з системою цінностей, якими він керується в поведінці [179].

Зазвичай кожна особистість характеризується тим, що одночасно її діяльність детермінована кількома групами мотивів. Внутрішні та зовнішні мотиви формуються під впливом різних факторів. Підґрунтям виникнення внутрішнього мотиву є бажання, прагнення особистості досягти певного результату, а основою зовнішнього мотиву може бути прохання, наказ чи вимоги інших суб'єктів взаємин. Залежно від впливу різних внутрішніх і зовнішніх мотивів науковці виділяють групи із вираженою професійною і предметною мотивацією; з вираженою професійною, але слабкою предметною мотивацією; вираженою предметною мотивацією; з низькою предметною і професійною мотивацією. Сукупність мотивів, що зумовлює навчальну діяльність, як правило, утворює ієрархічну структуру з домінуючими і допоміжними мотивами [180, с. 135].

За результатами аналізу наукових праць ми з'ясували, що серед мотивів також виділяють мотиви навчальної та професійної діяльності майбутніх офіцерів-правоохоронців: навчальні, соціальні й особистісного розвитку. Навчальні мотиви орієнтовані безпосередньо на набування нових знань, умінь і навичок. Соціальні мотиви стосуються суспільства загалом: це значимість і престижність у суспільстві діяльності працівника правоохоронних органів – захист правопорядку; можливість свого внеску в підвищення захищеності громадян. Мотиви особистісного розвитку курсанта – можливість виявити свій творчий потенціал (виявити себе, перевірити свої сили); необхідність подолання труднощів, пов'язаних із працею та самовдосконаленням, тощо.

У цьому контексті С. Полторак основними мотивами навчальної діяльності курсантів називає:

- а) емоційні (романтика служби у внутрішніх військах, красива форма, військові ритуали, демонстрація бойової техніки, нових зразків зброї тощо);
- б) змістово-ділові (потреба керувати людьми, навчати і виховувати підлеглих, обслуговувати бойову техніку і т. д.);
- в) спеціальні (престиж військової служби, необхідність службово-бойової діяльності військ щодо захисту конституційних прав громадян і т. ін.);
- г) матеріально-побутові (матеріальна забезпеченість, система пільг) [154, с. 89].

Психолог Б. Ананьев наголошує на важливості етичних (потреба людини в людині та в соціальних зв'язках), естетичних (будується на основі взаємодії гностичних і етичних мотивів) мотивів, що є складним видом сприйняття об'єктивної дійсності [4, с. 136]. На думку В. Молотая, належне виконання завдань викликає позитивні афективні переживання, пов'язані з почуттям подолання небезпеки, перемоги над супротивником у гострому протистоянні. У таких ситуаціях, підкреслює дослідник, в особистості виникають процесуальні мотиви, що виражають потребу в протистоянні та ін. [120 с. 58].

Слід зазначити, що перевага тієї чи іншої групи мотивів чи окремих категорій може мати як позитивний, так і негативний вплив на розвиток особистості. Співвідношення внутрішніх і зовнішніх мотивів у структурі навчальної мотивації слухачів значною мірою залежить від загального рівня їх особистісного розвитку, сформованих потреб і ціннісних орієнтирів, а також від різноманіття форм та способів організації навчального процесу. Переважна спрямованість викладачів на утримання контролю над поведінкою слухачів за допомогою різних видів заохочень і покарань призводить до посилення зовнішньої і

значного зниження внутрішньої мотивації навчання, деформації свідомості, погіршення самооцінки і саморегуляції, зниження їх творчого потенціалу [34; 79]. На нашу думку, найбільш позитивний вплив на становлення і розвиток особистості, а також на пізнавальні процеси, має саме внутрішня мотивація. Зовнішня мотивація має перевагу під час дії. Зовнішні мотиви діяльності спонукають та регулюють поведінку майбутнього офіцера в межах виконання ситуативних завдань чи конкретної службової ситуації (наприклад, затримання правопорушника, складання протоколу про адміністративне правопорушення, допиту неповнолітнього тощо). Загалом можна стверджувати, що дослідження провідних та другорядних мотивів активізації діяльності курсанта дозволяє з'ясувати причини їх поведінки, дослідити особливості міжособистісних відносин та зміст соціальної ролі правоохоронця, яку вони виконуватимуть у суспільстві.

Безперечно, процес формування мотиваційної сфери майбутнього фахівця будь-якої галузі має свої особливості. На неї впливає багато факторів. Відомо, що співвідношення мотивів, ідеалів, настанов може змінюватись в процесі соціалізації особистості. Зокрема, у зв'язку із навчанням курсантів у ВНЗ можна виокремити декілька періодів залежно від курсу навчання. Так, наприклад, на першому курсі курсанти усвідомлюють себе як майбутні професіонали в правоохоронній сфері, формують ідеал майбутнього офіцера, виявляють особистісні здібності та нахили через засвоєння специфіки майбутньої професійної діяльності та відповідних правил і норм поведінки. Практика доводить, що труднощі згуртовують першокурсників, вони тягнуться до групових цінностей, норм поведінки, засвоюють їх, шукають тут підтримку і життєво необхідну для себе психологічну атмосферу. Правда, самі курсанти без підтримки командирів і викладачів, без педагогічно доцільно сформованої системи комунікативної взаємодії пройти шлях до становлення офіцера-професіонала зможуть лише з великими труднощами і втратами. Виховання розпочинається з процесу адаптації першокурсника до умов діяльності. Це явище дуже складне і багатогранне. Емоційне сприйняття курсантом інших одногрупників і різних груп, а також групою інших груп і окремих курсантів має велику зворотну силу впливу на інтелектуальну і вольову сферу особистості. Воно є основою формування відповідного самопочуття курсантів [29, с. 181].

На другому курсі навчання курсанти усвідомлюють високий ступінь відповідальності за виконання покладених на правоохоронні органи службові обов'язки, у них формується професійно-мотиваційна сфера до активної діяльності, створюється чітка система професійних пріоритетів, формується уявлення про конкретні особистісні професійні якості тощо. На другому-третьому курсах навчання відбувається процес самореалізації та самоствердження, накопичення необхідних професійних знань, умінь та навичок, формування, розвиток та удосконалення професійних якостей (наприклад, відповідальності, дисциплінованості, рішучості, чесності, принциповості, цілеспрямованості, комунікабельності та ін.), зміцнюється морально-вольова сфера. Навчання курсантів на старших курсах та на період призначення на посаду після закінчення ВНЗ – це період застосування набутих знань, умінь та досвіду в практичній діяльності, удосконалення професійних рис, формування самооцінки власних досягнень та визначення перспективних цілей на подальший період проходження служби, а також саморозвиток, самовдосконалення та самореалізація як офіцера.

Ми погоджуємось з М. Козяром, що розвиток особистості професіонала охоплює конструювання способів оволодіння операційною стороною діяльності, які своїм змістом формують мотиви професійного становлення, а також усвідомлення соціальної значущості своєї професії. Через інтеграцію цих мотивів на основі певного рівня розвитку психічних (особистісні риси, здібності та ін.) і предметних (знання, навички й уміння) компонентів структури особистості формуються суб'єктивні уявлення (образи) вигляду професіонала, котрі й стають регуляторами розвитку особистості [83, с. 127]. Дослідники доречно наголошують, що світоглядні погляди та переконання, ідеали, професійні інтереси та схильності курсанта як мотиви діяльності становлять мотиваційну систему, стрижень його

професійної спрямованості [127].

Слід зазначити, що аналіз практики діяльності правоохоронних органів свідчить, що в офіцерів одночасно можуть виникати декілька груп мотивів, які у своєму поєднанні можуть знизити рівень готовності до дій, зокрема щодо забезпечення безпеки громадян та охорони громадського порядку. Наприклад, рішучість щодо застосування силових засобів під час масових протестів може бути меншою, коли у таких заходах беруть участь жінки, діти та люди похилого віку. Такі ситуації досить негативно впливають на розвиток мотиваційної сфери особистості, часто призводять до її деформації, змінюють зміст та індивідуальну ієрархію мотивів, їх значущість.

Доречно наголосити, що емоції є також факторами, що сприяють активній поведінці особистості та дозволяють їй проаналізувати результати власної діяльності. Для пояснення досягнень у діяльності фахівця науковці використовують теорію В. Вайнера, відповідно до якої в ситуації, коли курсант отримує настанову на успіх – відбувається його активне включення у діяльність. Відповідно такий курсант розраховує на успішний результат своєї діяльності, а пов'язані з нею дії приносять позитивні емоції, внаслідок чого відбувається мобілізація усіх ресурсів та зосередження уваги на досягненні поставленої мети. Зовсім інакше поводить себе курсант, який отримує настанову не на успіх, а на уникнення невдачі. Оскільки настанова на уникнення невдачі підсвідомо програмує особистість на те, що очікуваним результатом діяльності буде невдача, всі її думки будуть зводитись не до мети діяльності, а до недопущення помилки. У цьому випадку курсант не буде впевнений у своїх можливостях досягти успіху, буде боятися критики, у нього виникатимуть негативні емоційні переживання та, як результат, він не досягне мети діяльності [89, с. 9]. З огляду на це керівники курсантських підрозділів та науково-педагогічний склад повинні враховувати фактор виникнення позитивних емоційних переживань. Виявлення позитивних мотивів до активної навчальної діяльності та управління ними забезпечить цілеспрямованість, стабільність, керованість та результативність педагогічної діяльності.

Таким чином, формування мотиваційної сфери майбутнього офіцера відбувається з моменту його вступу до ВНЗ та протягом усього періоду професійного розвитку. Для формування в курсантів готовності до охорони і забезпечення правопорядку викладачі повинні в навчальній діяльності використовувати такі прийоми, засоби, які б сприяли актуалізації та усвідомленню курсантами професійних мотивів, ідеалів, прагнень, морально-етичних норм поведінки, важливості діяльності з охорони та забезпечення громадського порядку.

Наступною умовою ми обрали професійну спрямованість практичної складової професійної підготовки майбутніх офіцерів МВС. Зважаючи на особливості та зміст майбутньої професійної діяльності офіцерів МВС, слід зазначити, що особливе місце в структурі готовності до охорони і забезпечення громадського порядку займають здатності майбутніх офіцерів вирішувати професійні завдання в різних умовах, часто досить екстремальних. Після закінчення ВНЗ випускники повинні володіти належним рівнем компетентності для вирішення конкретних професійних завдань.

Однією із головних передумов становлення фахівця правоохоронної сфери є набуття ним практичного досвіду роботи, який передбачає застосування теоретичних знань на практиці, оволодіння загальними та фаховими компетенціями, формування уявлень про конкретні види діяльності майбутнього офіцера та про суб'єктів впливу. Практична підготовка передбачає створення реальних умов, що проектують майбутню діяльність правоохоронця. Кожний офіцер після закінчення навчання займе своє місце у функціональній структурі майбутнього колективу та буде виконувати визначені посадою функції, що відповідатимуть його кваліфікації та набутому досвіду. При цьому більшу частину знань, умінь та навичок він повинен опанувати під час навчання у ВНЗ, що у свою чергу в подальшому сприятиме розвитку здатності самостійно використовувати особистісний потенціал для вирішення службових завдань та здійснювати ефективне

управління своїм становленням як фахівця.

Більшість дослідників [40; 60; 72; 83] висловлюють думку, що готовність не є вродженою, а виникає в результаті набуття людиною певного досвіду, що заснований на її позитивному ставленні до певної діяльності, усвідомленні мотивів і потреби. При цьому, ми акцентували увагу на розвитку умінь самостійно планувати та прогнозувати власні дії, використовуючи досвід діяльності в професійній ситуації.

З огляду на це ми дійшли висновку, що формування готовності майбутніх офіцерів МВС до охорони і забезпечення громадського порядку буде більш результативним за умови, якщо навчальний процес буде орієнтований на практичну складову, що дозволить їм знаходити оптимальні рішення у складних обставинах. Особливого значення це питання набуває тоді, коли майбутній правоохоронець буде діяти в умовах непередбачуваності, несподіваного розвитку подій, а іноді й в ситуації, коли неможливо здійснювати повний та всеосяжний контроль (зокрема, у місцях масового зібрання людей). У таких ситуаціях ресурси набутих знань, умінь і навичок, досвід практичної діяльності у поєднанні із готовністю до виконання професійних завдань зроблять процес становлення фахівця-правоохоронця значно продуктивнішим та ефективнішим.

Слід зазначити, що на загальнонауковому рівні доведено, що знання завжди повинні підкріплюватись практичним аспектом. У цій взаємодії саме практика є завершальним етапом формування особистісних та професійних компетенцій, вона має велике значення для усвідомлення соціального призначення професії, формування професійного світогляду, адаптації до специфічних умов майбутньої діяльності. Проте окремі науковці, зокрема К. Левківський, ведуть мову про погіршення практичної підготовки у вищих навчальних закладах, наслідком якого є несформованість у фахівців навичок практичної роботи за обраним напрямом (спеціальністю) [97, с. 12]. Крім того, науковці акцентують увагу на консервативному підході до професійної підготовки у різних галузях та напрямках, коли не враховуються індивідуальні психологічні та типологічні характеристики курсантів і студентів.

Ми погоджуємось із думкою І. Манохіної, що практика – це найбільш ефективна професійно орієнтована форма навчання, комплексний процес, у якому майбутні фахівці виконують діяльність, що відповідає їхній спеціалізації [106, с. 145]. Аналізуючи наукові підходи щодо ролі практики в професійній підготовці, автор робить висновок, що діяльність майбутніх фахівців удосконалюється на основі змістового фактичного матеріалу, а його пізнання та результативне засвоєння можливе через реальні враження та спостереження.

У наш час посилення практичної складової професійної освіти є фундаментальним завданням реформування вищої освіти. Зокрема, на думку І. Дробота, важливим аспектом становлення майбутнього фахівця є системне поєднання професійних знань та компетентності з досвідом і віковою та соціальною зрілістю. Автор визначає, що професійна компетентність нерозривно пов'язана із професійно важливими якостями, професійним досвідом службовця. На особистісному рівні – це один із найважливіших аспектів професійної культури посадової особи, який виявляється як у досягненні професіоналізму в трудовій діяльності, так і у високому рівні сформованості професійної та духовної культури [57, с. 224–226]. Дослідник звертає увагу на взаємозалежність та взаємообумовленість між професійною компетентністю та професійним досвідом, професійною культурою та професіоналізмом загалом.

Щодо питання значення професійного досвіду та впровадження його в оперативно-службовій діяльності ОВС, то слід зазначити, що різні аспекти цієї проблематики досліджували такі науковці, як О. Бандурка [11], В. Волинець [38–39], П. Ковальов, В. Плішкін, Ф. Решетніков, І. Тарасюк, Г. Червоненко та ін. Досвід вчені розглядають як відображення в свідомості людини законів об'єктивного світу і суспільної практики в результаті активного практичного пізнання, сукупність практично засвоєних знань, навичок, знання життя [118]. Науковці звертають увагу на те, що в сучасних умовах активного

пошуку новітніх форм, методів, заходів і засобів оперативно-службової діяльності, які відповідають соціально-економічній ситуації та оперативній обстановці, досить важливо набувати позитивного досвіду.

Позитивний досвід в органах внутрішніх справ – це апробовані у практичній діяльності окремих підрозділів ОВС нові форми, методи, заходи та засоби роботи, що відповідають критеріям високої якості, позитивного ефекту та нового змісту правоохоронної діяльності ОВС стосовно завдань системи МВС України, це такі інноваційні правоохоронні технології, що їх можна у подальшому широко використовувати в діяльності ОВС. Характерними особливостями позитивного досвіду в ОВС є актуальність і перспективність, відповідність вимогам життя, тенденціям суспільного розвитку й прогресу, відповідність принципам науковості, усталеність, стабільність позитивних результатів, можливість творчого застосування досвіду в різних умовах, перенесення його на інші об'єкти, витрати сил, засобів і часу працівників для досягнення позитивних результатів; оптимальність досвіду в загальному процесі діяльності органів внутрішніх справ (можливість впровадження конкретного досвіду в систему роботи, що забезпечить ефективне вирішення поставлених завдань) [216, с. 4–5].

У цьому контексті ми переконані, що включення курсантів у практико-орієнтовану діяльність дозволить забезпечити набуття ними практичних умінь і навичок, які підвищують рівень професійної готовності, завдяки чому вони акумулюватимуть досвід роботи в екстремальних умовах, у них формуватимуться професійно важливі якості, професійні мотиви та утверджуватиметься переконання в правильності обраної професії.

Виконання завдання щодо практичної спрямованості професійного навчання майбутніх офіцерів можливе через створення чіткої системи взаємодії теоретичної складової навчання та набуття практичних компетенцій після призначення на відповідну посаду. Для цього важливе значення має проведення моніторингу особливих умов майбутньої професійної діяльності правоохоронців, узгодження змісту навчальних планів та робочих програм навчальних дисциплін, застосування новітніх підходів, що забезпечать підвищення якості підготовки фахівців, активне впровадження нових форм та методів навчання (групові вправи, бінарні методи, ділові ігри, стажування тощо).

Стосовно професійної підготовки майбутніх офіцерів МВС, то слід зазначити, що залежно від мети та змісту у практичній підготовці можна виділити певні особливі характеристики:

практична підготовка у широкому її розумінні – це формування у курсантів компетенцій, що дозволять їм діяти в незнайомих ситуаціях самостійно, приймаючи творчі рішення без стереотипів та розроблених алгоритмів, успішно досягати позитивних результатів;

практична підготовка до певного виду діяльності в межах професійної діяльності майбутнього офіцера, що охоплює декілька підвидів, зокрема управлінську, оперативно-службову, господарську, виховну тощо;

практична підготовка у підрозділах різного професійного спрямування, насамперед у підрозділах карного розшуку, службі боротьби з економічною злочинністю, кримінальній міліції у справах дітей, слідства та дізнання, експертної служби, громадської безпеки, транспортної міліції тощо;

практична підготовка, що залежить від призначення на конкретну посаду (дільничні інспектори, слідчі, експерти-баллісти тощо).

Зауважимо, що повною мірою жодного компонента готовності до професійної діяльності майбутнього офіцера не можна сформулювати в межах аудиторних занять. Саме тому весь процес формування професійної готовності ми розглядаємо як поетапне набуття знань, умінь: по-перше, у квазіпрофесійній діяльності для моделювання майбутньої діяльності при організації ділових ігор, практичних занять, стажування тощо; по-друге, безпосередньо при проходженні служби після закінчення навчання у ВНЗ. На сучасному етапі в системі професійної освіти використовують різноманітні форми та методи навчання,

які є досить дієвими в аспекті набуття саме практичних умінь і навичок. Вагомого значення в підготовці майбутніх офіцерів МВС набувають в першу чергу практичні заняття зі спеціальних дисциплін, групові вправи, ділові ігри, тренінги та проходження практики (стажування) в різні періоди професійної підготовки у ВНЗ.

На основі аналізу сучасних психолого-педагогічних досліджень з проблеми практичної підготовки майбутніх фахівців ми дійшли висновку, що практична складова забезпечує базис для формування основних професійних умінь і навичок майбутніх офіцерів та забезпечує виконання ними специфічних функцій: навчальної (відбувається засвоєння та поглиблення теоретичних знань, формування професійних умінь і навичок), виховної (формування позитивного ставлення до професії правоохоронця, професійних якостей особистості майбутнього офіцера, усвідомлення необхідності займатись самоосвітою та самовихованням), адаптаційної (курсант ознайомлюється із змістом та особливостями майбутньої професійної діяльності, що є засобом формування у його свідомості ідеалу правоохоронця), розвивальної (забезпечує розвиток професійно важливих здібностей курсантів, професійного мислення, формування мотиваційної сфери, стратегію майбутньої поведінки в практичній діяльності), діагностичної (перевірка рівня сформованості морально-особистісних та професійних якостей, здатність адекватно оцінювати результати власної діяльності та досягнення).

Слід зазначити, що невід'ємною складовою частиною практичної підготовки курсантів є практика в комплектуючих підрозділах МВС України, яка проводиться для закріплення теоретичних знань, отриманих на певному етапі навчання відповідно до напрямку, спеціальності (спеціалізації), набуття та вдосконалення професійних навичок і умінь. Відповідно до потреб нормативного врегулювання цього процесу було розроблено та затверджено Положення про практичну підготовку слухачів та курсантів вищих навчальних закладів МВС України, де визначено такі основні види практики у ВНЗ:

ознайомча практика, якої проводиться для ознайомлення курсантів першого курсу з оперативно-службовою діяльністю ОВС, їх структурними підрозділами та службами. Метою практики є набуття курсантами практичних навичок, що відповідають кваліфікаційним вимогам професії, у підрозділах головних управлінь, управлінь МВС України за місцем дислокації ВНЗ;

навчальна практика, що проводиться в навчальний та позанавчальний час з курсантами другого та третього курсів через залучення їх до охорони громадського порядку, профілактики правопорушень, роботи оперативної (слідчо-оперативної) групи, з обов'язковим урахуванням напрямку, спеціальності та спеціалізації підготовки. Проходження навчальної практики курсантами другого курсу передбачає набуття ними практичних навичок роботи в підрозділах патрульної служби (патрульно-постова служба, служба дільничних інспекторів, Державна автомобільна інспекція тощо), третього курсу – у підрозділах кримінальної міліції та слідства;

стажування – це завершальний етап підготовки майбутніх фахівців для здобуття певного освітньо-кваліфікаційного рівня відповідно до напрямку, спеціальності та спеціалізації навчання, що проводиться після опанування теоретичної частини навчального плану та перед складанням державних іспитів чи виконанням дипломної роботи (проекту) [154]. Відповідно до вимог щодо організації практики, основними критеріями оцінки її результатів є сформованість у майбутніх офіцерів умінь бачити та вирішувати службові проблеми, самостійно та критично мислити, моделювати гіпотези та висувати оригінальні ідеї, зосереджувати творчі зусилля на досягненні мети, швидко адаптуватись у складній ситуації, активно й ефективно виконувати необхідні функції.

З використанням нормативних положень інших керівних документів під час практики (стажування) керівники практики від ВНЗ та ОВС всебічно вивчають ділові, моральні й особисті якості курсантів для з'ясування їх здатності виконувати функціональні обов'язки на відповідних посадах в ОВС.

Досвід роботи та особисті спостереження дозволяють дійти висновку, що курсант, який вміє вчитися, має певний досвід, володіє інструментарієм для досягнення навчальної мети, стає самостійним, впевненим, незалежним та відповідальним фахівцем своєї справи. У зв'язку з цим ми вважаємо за потрібне розвивати у курсантів інтерес до навчання та до їх майбутньої професії. Це можна зробити з використанням у процесі професійної підготовки майбутніх офіцерів різних видів навчальних занять: практичних, тактичних та тактико-спеціальних занять, групових вправ та ділових ігор. Для цього, на нашу думку, потрібно заохочувати майбутніх офіцерів до спілкування та обговорення актуальних для них проблем професійного спрямування, підвищувати зацікавленість до майбутньої професії, активізувати навчально-пізнавальну та творчу діяльність.

Загалом впровадження третьої педагогічної умови передбачає, що курсанти повинні набути певних умінь та навичок у навчанні, володіють достатнім рівнем теоретичних знань, які вже необхідно апробувати на практиці за допомогою різних методів та прийомів, що наблизять навчальну діяльність до професійної діяльності офіцерів.

Таким чином, зазначена педагогічна умова сприятиме активному позитивному ставленню курсантів до майбутньої професійної діяльності, формуванню свідомого сприйняття особливостей її змісту та умов проходження, а також засвоєння тих нормативних вимог, що їх висуває суспільство до правоохоронця. Крім цього, зазначена умова дозволить активно формувати та удосконалювати особистісні якості майбутніх офіцерів, формувати здатності до актуалізації професійних компетенцій при вирішенні практичних завдань, сприятиме усвідомленню майбутнім офіцером себе як суб'єкта професійної діяльності, розвитку умінь здійснювати самооцінку рівнів особистої підготовки та особистісних професійних якостей. З цією метою ми пропонуємо побудувати навчальний процес на основі оптимального поєднання теоретичного викладу матеріалу та практичного спрямування з використанням різноманітних форм та методів навчання, що будуть відображені у розробленій моделі. Така модель безпосередньо буде передбачати досягнення мети професійної освіти, поточних та стратегічних цілей відповідного навчального закладу.

Наступною педагогічною умовою формування готовності майбутніх офіцерів до дій із охорони і забезпечення громадського порядку ми обрали оптимізацію змісту, форм і методів формування готовності до охорони та забезпечення громадського порядку в процесі фахової підготовки.

Розробку цієї педагогічної умови ми пов'язали з тим, що професійна підготовка передбачає формування спеціальних якостей та здібностей, які забезпечать у майбутніх фахівців належний рівень професіоналізму. Ця обставина зумовлює необхідність впровадження в навчально-виховний процес нових форм, методів і способів формування умінь, вона передбачає подолання консервативних підходів у системі професійної підготовки майбутніх офіцерів, у якій не завжди враховано індивідуальні психологічні характеристики кожної особистості, необхідність стимулювання особистісного саморозвитку та професійної творчості курсантів.

Слід зауважити, що процес професійної підготовки передбачає не лише становлення майбутнього офіцера як фахівця певної галузі. Це досить складний та віддалений у часі процес формування особистості, в результаті якого вона зможе розкрити свої здібності та сформувати декілька груп якостей:

- соціальні – як громадянина своєї держави;
- професійні – як спеціаліста вищої кваліфікації;
- спеціальні – як майбутнього офіцера правоохоронного органу.

Сьогодення визначається тим, що відбувається постійне накопичення загальнонаукових та професійних знань. І цей обсяг постійно збільшується. У такій ситуації акцентується увага на такому моменті, що набору набутих знань з часом буде недостатньо для використання їх протягом усієї діяльності майбутнього правоохоронця. З огляду на це майбутній офіцер повинен оволодіти професійними уміньми не лише використовувати

готові набуті знання та репродуктивно відтворювати їх, але й самостійно їх здобувати, удосконалювати та поповнювати їх обсяг. Закономірним у цій ситуації є набуття умінь виділяти необхідне та відхиляти другорядне (неактуальну інформацію), що дозволить опанувати саме професійно важливі знання. На нашу думку, цілеспрямовано та системно досягти ефективного результату у цьому напрямку можна за умови використання оптимальних засобів.

Ми встановили, що поняття «оптимізація» (від латинського optimum – найкращий) позначає вибір найкращого (оптимального) варіанта завдання з безлічі можливих за певних умов [130, с. 126]. У педагогічній науці вперше термін «оптимізація» почав використовувати Ю. Бабанський. На думку вченого, цілісний процес оптимізації процесу навчання передбачає використання сукупності способів вибору оптимального варіанту кожного з його основних елементів завдань, змісту, активних та пасивних методів, залежно від ступеня залучення учнів в навчальну діяльність, засобів, форм тощо. Науковець доводить, що засобом оптимізації є взаємопов'язана діяльність суб'єктів навчання, яка наперед орієнтована на досягнення максимально можливої в певній ситуації ефективності навчання [9].

Аналізуючи свій досвід педагогічної діяльності, зазначимо, що впровадження цієї педагогічної умови передбачає застосування різноманітних форм, методів та прийомів, що їх використовують викладачі для залучення курсантів до співпраці, активізації їхньої зацікавленості до питань проблемного характеру, створюють атмосферу взаємодії та співпраці, організовують діалогічне спілкування, формують потреби в набутті та поглибленні знань. У цій ситуації вагомим значення набувають чітке планування та керівництво навчальним процесом, оптимальний вибір активних та інтерактивних методів навчання, які стимулюють пізнавальну активність і самостійність курсантів, залучають їх до активної логічної розумової та мовленнєвої діяльності, організація та керівництво самостійною роботою курсантів. У цьому контексті доречно згадати думку відомого педагога О. Барабанщикова про те, що «багаторічний військовий досвід свідчить, що методично правильно проведені заняття глибоко впливають на свідомість, почуття та волю воїнів, формують дисциплінованість, ініціативу, сміливість, мужність та наполегливість у досягненні поставленої мети тощо» [15]. Безумовно, для створення такої результативної взаємодії викладачів і курсантів важливе значення має належний рівень педагогічної майстерності викладачів, прагнення діяти активно, творчо, злагоджено, висока особиста відповідальність за виконану роботу.

Організація навчального процесу на засадах оптимізації має відповідати принципам оптимізації. Принцип оптимізації вимагає в кожному конкретному випадку вибір найкращого варіанта плану діяльності, тобто найкращого варіанта змісту методів, засобів, форм навчання і виховання, чіткого нормування витрат часу, зусиль, створення оптимальних умов для діяльності (навчально-матеріальних, гігієнічних, морально-психологічних і естетичних), вмілого стимулювання та регулювання ходу самого навчально-виховного процесу, оперативного контролю та обліку навчальної роботи. Інакше кажучи, принцип оптимальності вимагає, щоб кожен елемент організації праці курсантів та викладачів досяг не просто кілька кращого, ніж раніше, а саме максимально можливого, найкращого для певної ситуації – оптимального рівня.

Оптимізація передбачає гіперболізацію то одних, то інших методів роботи, виправляє недооцінку окремих прийомів, методів і засобів навчання та виховання, зменшує роль шаблонних, трафаретних методичних розробок, які не враховують конкретних умов і можливостей курсантів та викладачів військового вузу, факультету, групи; вона передбачає творче обґрунтування педагогічного процесу на його науковій основі та пошук найкращих варіантів його організації. Ідея оптимальності обов'язково бере до уваги необхідність усунення переважаності курсантів та викладачів, вимагає забезпечити оптимальний рівень труднощів, оптимальний темп навчання і виховання, оптимальний обсяг самостійної роботи [6].

Роль викладача у навчально-виховному процесі на основі принципу оптимізації полягає у пошуку шляхів викладання навчального матеріалу в систематизованому вигляді, з використанням найбільш доцільних прийомів навчально-методичної роботи. При вирішенні цих взаємопов'язаних завдань викладач, в першу чергу, є організатором навчально-пізнавальної діяльності курсантів: він психологічно готує їх до сприйняття нового навчального матеріалу, удосконалює їхні уміння самостійно підвищувати рівень своїх знань, розвиває у них пізнавальний і професійний інтерес до навчальних дисциплін, стимулює до розвитку професійної майстерності, діагностує результати їх роботи та контролює якість засвоєння знань, умінь і навичок. У той же час викладач виконує виховні та розвиваючі функції, що передбачають оволодіння курсантами елементами культури інтелектуальної та фізичної роботи, розвиток інтелектуальних і фізичних якостей, формування основ світогляду і поведінки в суспільстві, а також розвиток універсальних та професійних компетенцій і становлення загальної професійної компетентності майбутнього офіцера.

Особливість навчання у ВНЗ характеризується тим, що при організації навчально-виховного процесу використовують традиційні форми навчання: лекційні заняття, семінари та самостійна робота. Такі форми занять забезпечують передачу готових знань від викладачів до курсантів, однак лише вони не можуть забезпечити активне формування готовності до професійної діяльності з охорони і забезпечення громадського порядку.

На нашу думку, важливим є використання усіх видів занять, зокрема і нестандартних форм. Залежно від мети, яку викладач планує досягти, ми пропонуємо використовувати такі види лекцій:

проблемна лекція, яка полягає у формулюванні проблемних питань, вирішення яких має декілька багатоваріантних підходів та стимулює курсантів до самостійної розумової діяльності. Перші заняття ми пропонуємо проводити шляхом вибору запропонованих викладачем варіантів вирішення питання, а у подальшому – надавати можливість курсантам самостійно шукати відповіді на сформульовану проблему;

лекції-дискусії або діалог, що передбачають активне діалогічне спілкування у тісній, тривалій та безпосередній взаємодії. На таких заняттях викладач демонструє обізнаність у запропонованій тематичі та дозволяє усім бажаючим висловити міркування щодо розглядуваного питання. Викладач має можливість зосередити увагу на найбільш актуальних питаннях теми, створити атмосферу діалогічного спілкування та обміну думками, визначити рівень засвоєння курсантами нового навчального матеріалу та готовність до сприйняття наступної теми;

лекція-візуалізація, що проводиться із дотриманням принципу наочності подання інформації. При цьому викладач активно використовує різноманітні форми наочності та технічні засоби навчання (мультимедійні презентації, відеозаписи, креслення, карти тощо). Використання таких засобів дозволяє схематично, компактно за допомогою знакових систем відтворити значний обсяг інформації.

Лекції є своєрідною формою взаємодії викладачів і курсантів. Діяльність викладача при цьому обумовлена цілями навчання, вона цілеспрямована та мотивована. Зазвичай лекційне заняття є основним джерелом нової інформації для курсантів, але завдання викладача – зробити його не єдиним та посприяти виникненню у курсантів особистої зацікавленості у пошуку тих знань, що їх бракує для ефективної роботи майбутнього фахівця.

Аналізуючи позиції науковців, викладені у психолого-педагогічних дослідженнях, ми встановили, що теорія та практика викладання навчальних дисциплін у ВНЗ ґрунтується на використанні традиційних та активних (інтерактивних) методів. Як показало дослідження, використання інтерактивних методів має великі переваги: більш ефективне формування професійно важливих умінь і навичок шляхом наближення предмета через власний досвід; двостороння чи багатостороння комунікація викладача й курсантів із використанням вербальних і невербальних методів та прийомів; чітка структуризація

навчального матеріалу із залученням курсантів до обговорення шляхів розв'язання завдань [84, с. 42]. Ураховуючи ці погляди та звертаючись до особистого досвіду викладацької діяльності, ми можемо вести мову про те, що на сьогодні досить проблематично відокремити ці методики, оскільки викладачі, володіючи певним рівнем знань та методичним досвідом викладання навчальних дисциплін, використовують їх у поєднанні, іноді на підсвідомому рівні, намагаючись створити атмосферу дієвої, активної взаємодії з окремими курсантами та курсантськими колективами.

Щодо використання інтерактивних методів навчання слід зазначити, що на сьогодні можна виділити декілька особливостей їх застосовування у навчальному процесі: індивідуалізація, системність, контекстний підхід, гнучкість, адекватність, суб'єкт-суб'єктна взаємодія, діалогічність. Основною з них, на нашу думку, є зміна взаємовідносин між курсантами і викладачами та підвищення активної позиції курсантів, яким надається можливість самостійно визначати мету навчання, проектувати шляхи досягнення результату, з допомогою викладача визначати проблемні питання, здійснювати саморефлексію особистих досягнень.

Результати аналізу педагогічної практики переконливо свідчать, що ефективними формами організації навчальної діяльності є також семінарські заняття, під час яких викладач може використовувати фактично увесь спектр інтерактивних методів навчання. На наше переконання, найбільш поширеними є семінари у вигляді групової бесіди, творчої дискусії, диспуту. Нерідко семінарські заняття важливо доповнювати елементами рольових та ділових ігор, що забезпечує якісне сприйняття та засвоєння курсантами алгоритмів майбутньої професійної діяльності.

О. Парубок, досліджуючи особливості використання ділових ігор у процесі професійної підготовки фахівців пожежної безпеки, виокремив дидактичні умови їх застосування у навчально-виховному процесі ВНЗ. На думку автора, ефективність використання ділових ігор у навчально-виховному процесі залежить від таких дидактичних умов: зорієнтованість на моделювання майбутньої професійної діяльності, проблемність змісту і його розгортання в навчальній діяльності, оптимальне співвідношення ігрового та дидактичного планів ділової гри, партнерська взаємодія учасників ділових ігор на основі діалогічного спілкування [138, с. 14]. На наше переконання, ділові ігри є ефективними формами проведення занять, що дозволяє швидко та системно опановувати нові знання, завдяки чому значно підвищується рівень професійної підготовки майбутніх офіцерів.

Особливого значення в процесі професійного становлення майбутнього правоохоронця набуває співпраця викладача з курсантами при виконанні останніми науково-дослідних робіт (рефератів, мікродосліджень, доповідей, тез до конференції). Науково-дослідницьку діяльність можна розглядати як одну із форм організації самоосвітньої діяльності. Метою науково-дослідної роботи є пошук шляхів розв'язання актуальних для професії правоохоронця теоретичних і прикладних проблем, розширення, систематизація та поглиблення професійних знань, а також закріплення умінь здійснювати самостійний пошук необхідної інформації та проводити наукові дослідження. З огляду на це науково-дослідницьку діяльність можна охарактеризувати як творчу. Так, наприклад, після вибору теми курсанти готують невелику презентацію обраної теми, де обґрунтовують свій вибір та визначають план майбутньої роботи. Науково-дослідна діяльність дозволяє здобувати новий досвід, аналізуючи ідеї інших, обмінюватись власним під час виступів та аргументації своїх думок; ухвалювати колегіальні рішення, завдяки чому підвищується якість навчання, формувати особистісні якості в процесі міжособистісної комунікації.

Важливим етапом науково-дослідної роботи є самооцінка результату проведеної роботи. Зазвичай такий внутрішній процес саморефлексії супроводжується пошуком відповідей на запитання: чого вдалося досягти, які моменти можна оцінити як негативні, чому отримані результати дослідження не відповідають запланованому задуму, які теоретичні конструкції виявилися недостатньо дієвими, які слід було використати, чи достатньою мірою було використано емпіричні методи дослідження, які дії виявилися

зайвими, які етапи роботи слід змінити та удосконалити з метою якісної організації та проведення подальших досліджень тощо. Результатом самостійного наукового пошуку є систематизація, узагальнення, поглиблення, закріплення та практичне використання набутих знань у відповідній галузі знань, а також розвиток у курсантів навичок самостійної пошукової роботи. Накопичення особистого наукового досвіду за результатами кожної виконаної наукової роботи сприяє розвитку дослідницьких умінь, формуванню професійних якостей та умінь здійснювати саморефлексію результатів своєї роботи.

Таким чином, вибір оптимальних форм, засобів та методів в процесі навчально-виховної роботи дозволить залучити курсантів до співпраці, активізувати їх зацікавленість для пошуку відповідей на питання проблемного характеру, створювати атмосферу взаємодії та співпраці, забезпечувати діалогічне спілкування як рівноправних партнерів, формувати потребу в набутті та поглибленні знань.

Наступною педагогічною умовою є використання особистісно-орієнтованого підходу при викладанні спеціальних дисциплін.

Для досягнення мети військово-професійної підготовки – формування високого рівня готовності до охорони і забезпечення громадського порядку необхідно, щоб курсант став активним суб'єктом цього процесу, сприймав його як пріоритетну життєву цінність. Вибір цієї педагогічної умови обумовлений необхідністю сприяння розвитку та вдосконалення у майбутнього фахівця суспільних та особистісних цінностей, розкриття його професійних якостей, сприяння самоактуалізації. Система підготовки правоохоронних органів є більш регламентованою, консервативною, однак в умовах глобалізації освітньої системи та орієнтації національного розвитку на європейські стандарти необхідним є урахування особистісно-орієнтованих технологій, що широко використовуються у сучасній системі освіти.

Важливою в аспекті розуміння змісту особистісно-орієнтованого навчання є підхід до характеристики особистості гуманіста А. Маслоу, який визначив такі ознаки самоактуалізації: більш ефективне сприйняття реальності; прийняття себе, інших, природи; спонтанність, простота, природність; концентрація на завданні (на відміну від концентрації на собі); автономія, незалежність від культури і середовища; постійна новизна оцінки; більш глибокі міжособистісні відносини; демократична структура характеру; здатність розрізняти засоби і цілі, добро і зло; філософське, невороже почуття гумору; самоактуалізуюча творчість [174, с. 379–386].

За результатами нашого дослідження ми дійшли висновку, що при формуванні готовності майбутніх офіцерів до професійної діяльності ключове значення мають особистісні якості, які відображають загальний рівень розвитку особистості (а не лише значущі для конкретної предметної діяльності). Беручи до уваги цей факт, можна стверджувати, що одним з найважливіших напрямків роботи з формування готовності майбутніх офіцерів до охорони і забезпечення громадського порядку ми вважаємо створення в процесі професійної підготовки умов, що дозволять виявити унікальність особистості та забезпечать всебічний розвиток майбутнього офіцера МВС, його самопізнання та самовдосконалення. На нашу думку, цього можна досягти через використання у навчально-виховному процесі особистісно-орієнтованих педагогічних технологій.

При цьому слід зазначити, що підготовка майбутніх фахівців для правоохоронних органів передбачає сувору правову регламентацію усіх відносин та дій суб'єктів цих відносин. Така особливість певною мірою ускладнює впровадження ідеї особистісно-орієнтованого навчання в освітньому процесі ВНЗ, однак, з іншої сторони, обумовлює необхідність переорієнтації на принципи індивідуалізації, гуманізації та демократизації у навчально-виховного процесі. Закономірно, що це визначає необхідність побудови процесу навчання та виховання на основі використання особистісно-орієнтованих технологій.

Загалом навчання на основі особистісно-орієнтованого підходу в процесі формування готовності майбутніх офіцерів до охорони і забезпечення громадського

порядку повинно забезпечити:

- формування позитивного ставлення курсантів до майбутньої професійної діяльності;
- актуалізацію у них системи знань про професійну діяльність та вимоги до майбутнього офіцера з метою ефективного вирішення поставлених професійних завдань;
- створення умов для відтворення основних специфічних елементів професійної діяльності, набуття навичок визначення мети й планування своєї роботи при виконанні професійних завдань, а також набуття професійного досвіду правоохоронця;
- активізацію рефлексивного ставлення курсантів до результатів своєї діяльності.

Новітні підходи до визначення сутності та змісту особистісно-орієнтованого навчання розкрито у наукових дослідженнях відомих науковців О. Асмолова, І. Беха, В. Давидова, В. Моляко, В. Татенко, О. Пехоти, В. Рибалки, В. Серікова, В. Тюріної, І. Якиманської та ін. Результати аналізу психолого-педагогічних досліджень у цьому напрямку дозволяють дійти висновку, що особистісно-орієнтоване навчання є складовою особистісно-орієнтованої освіти, яка включає низку інноваційних підходів, а саме: визнання основною цінністю освіти становлення особистості як індивідуальності в її самобутності, унікальності, неповторності; альтернативні форми освіти у різних типах освітніх закладів, що дозволяють здійснювати диференційований, різнорівневий підхід до навчання; надання кожному курсанту права вибору свого шляху розвитку на основі вияву індивідуальних особливостей, життєвих цінностей, прагнень [224, с. 15].

Цікавим у контексті нашого дослідження є думка Л. Барановської, яка виявила специфіку соціально-детермінованих умов впровадження особистісно-орієнтованого підходу в процесі професійної підготовки майбутніх офіцерів управління тактичного рівня. Серед таких умов автор називає: глобально-соціальні – необхідність подальшої переорієнтації парадигми професійного навчання у військових ВНЗ різних країн з доктрини війни на ідеї мирного співіснування країн і народів, що ґрунтується на повазі, толерантності до різних соціально-економічних та політичних укладів, різноманітності культур, релігій держав світу; конкретно-соціальні – визначають змістове та інформаційне наповнення процесу підготовки вітчизняного майбутнього фахівця військового профілю до управлінської діяльності, орієнтацію на соціально компетентну професійну діяльність, індивідуальний підхід до підготовки фахівців ризиконебезпечних професій; загальнопедагогічні – спрямовані на забезпечення інтегративної успішності процесу навчання майбутніх офіцерів та актуалізацію можливостей навчальних предметів; професійно-педагогічні – передбачають компетентні педагогічні дії викладачів-офіцерів при підготовці офіцерів управління тактичного рівня, ефективне співвідношення форм і методів, емоційно-оцінні відносини між курсантами та викладачами [16, с. 9].

Теоретичною основою таких наукових поглядів є особистісний підхід. Розглядаючи особистісний підхід у контексті ставлення педагога до вихованця як до особистості, до самосвідомого відповідального суб'єкта свого розвитку і до суб'єкта виховної взаємодії, С. Гончаренко вказує, що особистісний підхід – це базова ціннісна орієнтація педагога, яка визначає його позицію у взаємодії з кожною дитиною й колективом [44, с. 243].

Змістовно засади проектування особистісно-орієнтованого навчання описала І. Якиманська. На думку дослідниці, це один із варіантів розвиваючого навчання, що забезпечує розвиток і саморозвиток особистості на основі виявлення її індивідуальності, унікальності та неповторності. Автор розкриває характерні особливості проектування навчального процесу: узгодження двох змістових освіти: навчання і освіти, що спрямовують і координують розвиток особистості як індивідуальності; розробка технології освітнього процесу, в основу якого покладено педагогічну культуру виявлення і використання суб'єктивного досвіду особистості як досвіду його життєдіяльності (пізнання, соціалізації, саморозвитку, самореалізації); створення умов для внутрішньої і зовнішньої диференціації, їх оптимального співвідношення з урахуванням виявлених можливостей і перспектив індивідуальної траєкторії розвитку кожної особистості; розробка науково обґрунтованої критеріальної бази, що дозволяє проектувати, програмувати особистісно-

орієнтовані педагогічні технології [224, с. 12].

На основі узагальнення педагогічного досвіду можна констатувати, що цей підхід відрізняється від класичної системи «знання – уміння – навички» тим, що він ґрунтується на певних принципах, які визначають результативність навчально-виховної діяльності викладачів та курсантів. Провідним принципом особистісно-орієнтованого навчання є індивідуалізація навчання, що дозволяє суб'єктам навчання засвоювати знання у тому темпі, який зумовлюється їх пізнавальними здібностями, а також дає можливість здібним курсантам максимально розвивати свої здібності, розкривати творчий інтелектуальний потенціал.

Наступним принципом є максимальне наближення навчального матеріалу до реалій життя. Дотримання цього принципу сприяє розумінню курсантами важливості знань, необхідності постійного їх оновлення.

У свою чергу принцип спіралеподібної будови навчального матеріалу дозволяє повертатися до раніше вивченого і розглядати його всебічно на більш складному рівні, що дає можливість курсантам, слабшим у навчанні, закріпити матеріал, а сильнішим – поглибити знання.

Не менш важливим є принцип постійної самооцінки курсантами своєї навчальної діяльності. Це дає їм можливість не лише більш усвідомлено ставитися до навчання, а й спостерігати за динамікою засвоєння навчального матеріалу, своєчасно коригувати свою пізнавальну діяльність [151, с. 37–43].

На думку відомого дослідника В. Сластьоніна, основою розробки особистісно-орієнтованих педагогічних технологій є діалогічний підхід, що визначає суб'єкт-суб'єктну взаємодію і збільшення ступеня свободи учасників педагогічного процесу, самоактуалізацію і самопрезентацію особистості майбутнього фахівця. Викладач у такому випадку не стільки навчає і виховує, скільки актуалізує, стимулює студента до загального і професійного розвитку, створює умови для його «саморуху». Характерні риси таких технологій – пріоритет суб'єктно-сутнісного навчання порівняно з інформаційним, спрямованість на формування у студентів суб'єктних картин світу, діагностика особистісного розвитку, ситуаційне проектування, сутніснопошуковий діалог, включення навчальних завдань у контекст життєвих проблем [185]. Саме принцип діалогічності дозволяє учасникам педагогічної взаємодії висловити власну позицію, продемонструвати готовність сприйняти думку співрозмовника, ознайомити з особистими планами та цілями інших, виявити індивідуальні здібності та нахили. При цьому викладачі повинні сприяти курсантам у процесі самореалізації, саморозвитку та самовиховання, незалежно від рівня їх розвитку, приймаючи до уваги їх індивідуальні якості, створюючи атмосферу довіри та сприяння спільній роботі, виявляючи повагу до особистості курсанта, використовуючи передові педагогічні технології (проблемне, інтерактивне навчання, елементи особистісно-орієнтованого та індивідуального підходів).

Аналізуючи основні положення особистісно-орієнтованого підходу до кожного курсанта, що передбачає ставлення до кожного як до унікальної особистості та урахування його потреб, інтересів, мотивуючи курсантів до отримання та осмислення нових знань, ми дійшли висновку, що застосування методик проблемного викладу матеріалу в поєднанні з заохоченням до аналізу, співставлення, викладом власних думок сприяють активному засвоєнню курсантами змісту майбутньої професійної діяльності. Особистісно-орієнтований підхід та принцип діалогічності, на якому саме базується організація освітнього комунікативного середовища, створюють необхідні умови для того, щоб спонукати курсантів до аналізу, самостійного пошуку інформації, самостійних висновків і узагальнень.

Як зазначає В. Серіков, центральним поняттям в концепції особистісно-орієнтованих технологій навчання є навчальна ситуація або «особистісно-орієнтована педагогічна ситуація» [181]. Через це очевидно, що впроваджувати зазначену педагогічну умову потрібно із застосуванням особистісно-орієнтованих педагогічних технологій. Одним з

напрямів ми обрали застосування технології проблемного навчання для створення якісно нових змістовних форм навчального спілкування, які змінюють статус курсанта з об'єкта впливу на активного суб'єкта навчальної діяльності. Основним фактором такої взаємодії є співпраця викладачів і курсантів, зокрема визнання викладачем індивідуальності курсанта та активне його включення в навчальну і виховну діяльність. Такий підхід передбачає високу активність останніх через створення атмосфери діалогу, внутрішню мотивацію, спрямовану на саморозвиток та самовдосконалення.

Теорія проблемного навчання активно розроблялася у вітчизняній педагогіці (І. Лернер, М. Скаткін та ін.) [101; 184]. У сучасних умовах з'явилися нові розробки у сфері проблемного навчання. З однієї сторони, проблемне навчання стало одним з дієвих засобів особистісно-орієнтованої технології, з іншої – воно збагачується елементами особистісно-орієнтованої технології.

Використання професійних ситуацій проблемного характеру допомагає більш ефективно сформувати навички вирішення завдань професійної діяльності. Проблемне навчання в першу чергу дозволяє формувати діяльнісний компонент готовності майбутніх офіцерів ОВС до охорони і забезпечення громадського порядку. Розв'язання проблемної ситуації спонукає курсантів до самостійних роздумів, пошуку варіантів розв'язання проблеми і самостійного формулювання висновків. Загалом проблемне навчання дозволяє вчити майбутніх офіцерів аналізувати, критично оцінювати набуту інформацію і творчо використовувати її для вирішення професійних завдань.

Отже, на основі аналізу практики професійної підготовки майбутніх офіцерів ОВС України та урахування психолого-педагогічного досвіду вирішення проблеми формування готовності майбутніх офіцерів до професійної діяльності ми визначили педагогічні умови формування готовності з охорони і забезпечення громадського порядку, впровадження яких у навчально-виховному процесі дозволило б зробити цей процес більш результативним:

- активізація та розвиток у курсантів мотивації до навчальної діяльності;
- забезпечення професійної спрямованості практичної складової підготовки майбутніх офіцерів у ВНЗ;
- оптимізація змісту, форм і методів формування готовності до охорони і забезпечення громадського порядку в процесі фахової підготовки;
- використання особистісно-орієнтованого підходу при викладанні спеціальних дисциплін.

Оцінку ефективності впровадження зазначених педагогічних умов формування готовності майбутніх офіцерів ОВС до охорони і забезпечення громадського порядку подано в наступних підрозділах дослідження.

2.5. Моделювання процесу підготовки майбутніх офіцерів МВС України до охорони і забезпечення громадського порядку

Процес формування готовності майбутніх офіцерів до охорони і забезпечення громадського порядку можна трактувати як цілеспрямовану взаємодію суб'єктів навчального процесу (керівного складу ВНЗ, науково-педагогічного складу, курсантів, курсових офіцерів), результатом якої є сформованість такої готовності. Зміст цього процесу передбачає спрямованість дій учасників на досягнення спільної мети – формування особистості майбутнього офіцера з високим рівнем готовності до правоохоронних функцій, позитивним ставленням до майбутньої діяльності в професійній сфері, усвідомленням соціального значення своєї професії та себе як суб'єкта такої діяльності, здатністю на високому рівні приймати правильні рішення.

Вивчення результатів психолого-педагогічних досліджень дозволило дійти висновку, що моделювання є невід'ємною складовою сучасних досліджень. Його застосовують для

оптимізації системи планування освітнього процесу, раціональної організації навчально-виховного процесу, удосконалення системи форм та методів навчання, впровадження авторських методик формування педагогічних явищ, прогнозування змін освітньої системи.

У науковій літературі модель розглядають як допоміжний об'єкт, що обраний чи трансформований з пізнавальною метою та дає нову інформацію про основний об'єкт. Форми моделювання досить різноманітні й залежать від моделей та сфери їх застосування [131, с. 84]. На думку В. Ягупова, «модель (від лат. *modulus* – міра, мірило, зразок) навчального процесу – це еталонне уявлення про навчання учнів, його конструювання в умовах конкретних освітньо-виховних закладів. Вона визначає цілі, основи організації та проведення навчального процесу» [223, с. 227].

У цьому аспекті, як зазначає О. Миропольська, модель використовують для одержання таких даних про оригінал, які нелегко або неможливо отримати шляхом безпосереднього дослідження оригіналу. Сама по собі модель не є самоціллю, вона є лише засобом дослідження об'єкта, який вона представляє, перебуваючи з ним у відносній подібності [116, с. 60].

Щодо структури моделі, то, на думку Т. Ваколюк, вона повинна містити орієнтовну, виконавчу й контролюючу частини. В орієнтовній частині моделі в узагальненому вигляді потрібно зазначити основну ідею змісту і вказати її основні позиції. Виконавча частина – основна. Її зміст, як правило, містить нову інформацію, яку повинні засвоїти курсанти. Вона розкриває й ілюструє шляхи вирішення проблеми, процес заданих перетворень. Контролююча частина моделі призначена для визначення ступеня відповідності всіх попередніх перетворень інформації за зразком (ідеальним або матеріальним). З її допомогою здійснюється необхідна корекція як в орієнтовній, так і у виконавчій частинах [28, с. 107].

Для того щоб дослідник міг використовувати розроблену ним модель, науковці рекомендують врахувати декілька вимог до побудови моделі. Першою такою вимогою є її інгерентність, тобто достатній рівень співвідношення моделі з середовищем. Йдеться про те, що модель має бути узгоджена з науковим середовищем, в якій їй належить функціонувати. Інший аспект інгерентності полягає у тому, що в ній потрібно передбачити не лише «стикувальні вузли» із середовищем (інтерфейси), але і, що не менш важливо, в самому середовищі потрібно створити передумови, що забезпечують функціонування моделі. Друга вимога – простота моделі. З однієї сторони, необхідно зафіксувати усю багатоманітність реальної ситуації. З іншої сторони, простота моделі обумовлена необхідністю оперування нею, використання її як робочого інструменту, який має бути очевидним і зрозумілим. Третьою вимогою є адекватність моделі, що означає, що вона має бути ємкісною, чіткою та реальною [131, с. 199–200].

На нашу думку, модель у педагогічному дослідженні щодо формування професійної готовності майбутніх офіцерів ОВС є способом пізнання взаємозв'язків її структурних елементів (мети, організаційних етапів, діагностично-моніторингових заходів), визначених функцій суб'єктів педагогічної взаємодії, умов функціонування педагогічного процесу. За допомогою створеної моделі можна отримувати наочну та достовірну інформацію про хід проведення педагогічного експерименту, динаміку рівнів сформованості усіх компонентів готовності. При цьому внутрішні зв'язки елементів структури моделі мають відображати її внутрішню будову, а зовнішній характер взаємодії із зовнішнім середовищем – свідчити про її функціонування.

Не менш важливим аспектом створення моделі є можливість її застосування в реальних умовах навчально-виховного процесу та здійснювати корективи при виникненні непередбачуваних ситуацій та впливу ймовірних негативних факторів. Дієвість усієї моделі має бути підтверджена всіма проведеними діями за участю компетентних та обізнаних учасників експерименту (в першу чергу керівників підрозділів та викладачів). Для цього необхідно розробити методичні рекомендації щодо того, яким чином слід використовувати розроблену модель, визначити потенційно очікуваний позитивний результат таких дій.

На етапі побудови моделі формування готовності майбутніх офіцерів ОВС до охорони і забезпечення громадського порядку ми також врахували ряд взаємопов'язаних і взаємообумовлених положень.

По-перше, особливу увагу у проектованому процесі слід приділити мотиваційній складовій. Ми брали до уваги, що основними характеристиками та закономірностями діяльності курсантів є їх відносна самостійність та ініціативність і, як результат, зростання значимості мотиваційної складової такої діяльності. Самостійна діяльність вимагає від курсантів незалежного, точного та реального визначення особистісних цілей і усвідомлення ними змісту та результативності діяльності. У процесі розвитку особистості майбутнього офіцера ОВС відбувається взаємний вплив навчально-виховного процесу і його мотивації. Із розвитком мотиваційної сфери, збагаченням її змісту новими особистісно-значимими і соціально-значимими мотивами розширюється сфера навчальної діяльності курсанта, що сприяє удосконаленню структури мотивації його майбутньої професійної діяльності. З огляду на це слід зазначити, що важливим аспектом моделювання процесу формування готовності майбутніх офіцерів ОВС до охорони і забезпечення громадського порядку в навчально-виховному процесі ВНЗ, на нашу думку, є мотиваційне забезпечення цього процесу, що дозволить вдало застосувати педагогічну технологію для досягнення мети змодельованого процесу.

Таким чином, в процесі розробки моделі формування готовності майбутніх офіцерів ОВС до охорони і забезпечення громадського порядку обрано та використано не лише педагогічні засоби (зміст, принципи, організаційні заходи тощо), але й враховано фактор мотивації до конкретних видів діяльності, що відповідають зазначеним педагогічним засобам і особистісним якостям майбутніх офіцерів. Також ми взяли до уваги головну мету формування особистості майбутніх офіцерів та їх мотивуючі чинники: зміст професійної підготовки правоохоронців, умови навчально-виховного процесу, характер та зміст педагогічної взаємодії з іншими суб'єктами освітнього процесу.

По-друге, при побудові моделі враховано особливості процесів саморозвитку і самовдосконалення особистості майбутнього офіцера ОВС. У психолого-педагогічній науці проблема саморозвитку особистості є ключовою ідеєю гуманістичної освіти, в основі якої – визнання суверенного права людини на вибір напрямку розвитку, мети та цінності життя (Є. Бондаревська, Л. Виготський, Д. Фельдштейн). Саморозвиток є передумовою становлення особистості як носія культури, норм, ціннісних орієнтацій. Готовність майбутнього офіцера ОВС до професійної діяльності ми розглядаємо як певне особистісне утворення, що формується в процесі професійної підготовки, відповідно формування готовності до охорони і забезпечення громадського порядку передбачає досягнення певного рівня розвитку особистості майбутнього офіцера. Таким чином, для забезпечення обґрунтованої позиції необхідно при формуванні досліджуваної якості створити умови для саморозвитку та самовдосконалення курсантів.

Розроблена модель є структурним поєднанням елементів (блоків), які у сукупності відображають особливості формування готовності. З урахуванням специфіки професійної підготовки майбутніх офіцерів правоохоронних органів та досвіду проектування моделей, описаного у наукових дослідженнях О. Миропольської [116], С. Полторака [154], О.

Тогочинського [196], у структурі моделі ми виокремили три складових: орієнтовний, операційно-змістовий і діагностично-результативний. Кожний із цих блоків є системотвірним елементом обраної моделі та характеризується специфічним змістом, оригінальною структурою, відносною самостійністю та функціональністю. У загальному вигляді модель формування готовності подано на рис. 2.3.

Першою складовою моделі формування готовності майбутніх офіцерів до охорони і забезпечення громадського порядку, яка має визначальний вплив на результат усього педагогічного експерименту з її формування, є концептуальний блок, який передбачає формулювання мети педагогічної діяльності. Він визначає вибір способів дій і є засобом управління, порівняння результатів дій з прогнозованим результатом у процесі професійної

підготовки майбутніх офіцерів. Позитивну динаміку в цьому випадку можна розглядати в контексті усієї розробленої технології та обраних форм і засобів з організації діяльності. Отже, мету процесу формування буде досягнуто, якщо майбутні офіцери ОВС досягнуть нового, більш високого рівня готовності до охорони і забезпечення громадського порядку, зокрема буде зафіксовано як якісні, так і кількісні зміни в мотиваційному, когнітивному, діяльнісному та рефлексивному компонентах.

методів організації педагогічної взаємодії суб'єктів освітнього процесу. Метою формувального етапу є формування у майбутніх офіцерів чіткої системи знань, умінь і навичок, досвіду практичної діяльності, що сприятиме формуванню готовності майбутніх офіцерів до охорони і забезпечення громадського порядку. Мета констатувального етапу другого порядку (діагностичного) – отримання інформації про зміни у рівнях сформованості готовності та прийняття рішення про напрямки подальшої роботи з коректування й удосконалення методики її формування і розробки рекомендацій.

У такому випадку загальну мету формування готовності можна подати у вигляді окремих цілей:

досягти розуміння курсантами необхідності формування готовності до виконання професійних завдань;

сформувати належний рівень професійних знань, умінь та навичок;

забезпечити відбір, модифікацію і використання при формуванні готовності майбутніх офіцерів педагогічно доцільного методичного інструментарію для досягнення мети;

забезпечити участь курсантів у різноманітних видах професійної діяльності та в соціальних взаєминах з різними суб'єктами;

сприяти самопізнанню, саморозвитку та самовдосконаленню курсантів, формуванню у них адекватної самооцінки;

розробити критерії моніторингу та діагностування динаміки рівня сформованості готовності до охорони і забезпечення громадського порядку курсантів в процесі фахової підготовки.

У свою чергу ці завдання можна конкретизувати залежно від особистісних цілей чи вимог, що їх висуває суспільство. Так на особистісному рівні основну увагу слід приділяти досягненню наступних цілей: розвиток мотивації до формування професійних якостей майбутнього офіцера; активізація процесу особистісного зростання і підвищення соціального статусу; формування та розвиток умінь адаптуватись до складних ситуацій професійного вибору; розвиток творчих здібностей професійній діяльності; саморозвиток, самореалізація кожної особистості. На суспільному рівні для майбутнього фахівця важливо акцентувати увагу на таких цілях: розвиток професійно важливих якостей майбутнього офіцера; розвиток здатності до комунікації як у курсантському колективі, так і за його межами; формування навичок орієнтації у суспільному та політичному житті країни; стимулювання уміння приймати виважені та обґрунтовані рішення у професійних ситуаціях; формування почуття відповідальності за результати своєї роботи та роботи усього колективу.

Концептуальний блок проектованої моделі формування готовності тісно пов'язаний з мотиваційним компонентом, оскільки прийняття цілей, усвідомлення їх важливості та значущості має потужний мотиваційний вплив на навчальну діяльність курсантів, що позначається на процесі зміни мотивів відносин, ціннісних орієнтацій на особистісному рівні.

Ще однією важливою вимогою до визначення цілей процесу формування готовності майбутніх фахівців до виконання професійних завдань, яку ми врахували у нашій роботі, є забезпечення можливості виміряти та порівняти ступінь досягнення поставлених цілей. На думку дослідників, це можна зробити, якщо, по-перше, чітко та повно здійснити опис сформованої особистісної якості; по-друге, мати «інструмент» для однозначного виявлення необхідної якості в процесі об'єктивного контролю стану його сформованості; по-третє, вимірювати інтенсивність необхідної якості на основі результатів контролю; по-четверте, використовувати шкалу оцінки відповідної якості [19].

При плануванні нашої роботи ми також брали до уваги закономірності та принципи формування готовності майбутніх офіцерів. Загалом у науково-педагогічній теорії ці закономірності становлять основу практичної організації навчального процесу. З урахуванням положень теорії та практики формування професійних якостей майбутніх офіцерів можна виділити такі закономірності формування готовності до професійних дій з охорони і забезпечення громадського порядку:

- спрямованість навчально-виховного процесу на формування готовності з охорони і забезпечення громадського порядку;

- формування позитивного ставлення до обраної професії та на основі цього – розвиток мотиваційної сфери, формування позитивних настанов, прагнень, ідеалів;

- урахування прикладних аспектів при викладанні загальнонаукових та спеціальних навчальних дисциплін;

- дотримання вимог нормативно-правових актів, у яких регламентується діяльність ОВС та визначено вимоги до майбутніх офіцерів як фахівців правоохоронної сфери;

- урахування індивідуальних якостей та можливостей кожного курсанта;

- оптимальне поєднання форм, методів та засобів навчання, компетентне педагогічне керівництво у навчально-виховному процесі;

- використання можливостей взаємовпливу та взаємонавчання у курсантському колективі для стимулювання пізнавальної активності курсантів

;

- забезпечення можливості для саморозвитку, самовдосконалення та самоаналізу, що передбачає якісні зміни особистості;

- стимулювання та заохочення керівним складом досягнень курсантів;

- забезпечення зворотного зв'язку для засвоєння змісту навчання та розвитку особистісних якостей суб'єктів цього процесу;

- використання комплексного підходу до формування усіх компонентів професійної готовності до охорони і забезпечення громадського порядку майбутнього офіцера, що сприятиме підвищенню рівня його професіоналізму.

Дослідження закономірностей та врахування недоліків системи підготовки майбутніх офіцерів до професійної діяльності дозволяють нам узагальнити дидактичні принципи побудови навчально-виховного процесу у ВНЗ, дотримання яких дозволить підвищити ефективність формування готовності у курсантів. Саме принципи є ключовими засадами діяльності

суб'єктів цього процесу. Зокрема, можна виділити такі принципи:

науковий підхід до проектування, вибір методів та форм організації навчально-виховного процесу, оцінки та моніторингу результатів;

комплексність, систематичність і послідовність;

професійне спрямування навчального матеріалу;

стимулювання активності курсантів;

індивідуальний та груповий підхід у навчанні;

забезпечення саморозвитку та самовдосконалення;

зворотній зв'язок між суб'єктами педагогічної взаємодії.

Зазначені принципи, з однієї сторони, конкретизують визначені закономірності, а з іншої, вони забезпечують дотримання їх в професійній підготовці через впровадження відповідних вимог. Принципами навчально-виховного процесу у ВНЗ ми називаємо основні керівні положення, які визначають методiku його організації.

Крім того, при плануванні та організації навчально-виховного процесу ми використовували загальновідомі функції, що дозволять впроваджувати окремі елементи моделі: навчання, виховання, розвиток, діагностування, корекцію.

Таким чином, урахування виявлених закономірностей та дотримання визначених принципів дозволить зробити висновок про завершеність процесу формування у майбутніх офіцерів готовності до охорони і забезпечення громадського порядку та, за умови позитивної динаміки в рівнях розвитку цієї якості, констатувати про дієвість розробленої моделі.

Важливою складовою моделі є змістово-процесуальний блок, який охоплює систему знань, умінь та досвіду професійної діяльності, засвоєння яких при впровадженні педагогічної технології сприятиме формуванню готовності до охорони і забезпечення громадського порядку. Етапи та зміст цього елемента педагогічної технології визначено на основі змісту виділених компонентів готовності майбутнього офіцера ОВС. Ураховуючи, що засвоєння зазначених змістових елементів можливе через навчання і виховання в їх нерозривній єдності, доцільно визначити зміст навчання і зміст виховання в аспекті формування зазначеної готовності. Слід зазначити, що такого поділу ми дотримувались з дослідницькою метою, що передбачає інтеграцію навчальної та виховної взаємодії педагогів і курсантів при впровадженні розробленої моделі на основі обґрунтованих педагогічних умов.

Змістово-процесуальний блок є сукупністю організаційно-педагогічних форм, методів і засобів навчання, що впроваджуються для формування в майбутніх офіцерів ОВС готовності до охорони і забезпечення громадського порядку. На характер, зміст і форми діяльності суб'єктів цього процесу впливають різноманітні фактори: окремі цілі та завдання, кількість курсантів і структурних підрозділів, місце і час проведення занять, забезпеченість матеріальними засобами навчання тощо. Головне завдання змістово-процесуального блоку – визначення чіткої організації діяльності курсантів та науково-педагогічного складу через встановлення порядку їх взаємодії щодо змісту професійної підготовки майбутніх офіцерів.

При визначенні та обґрунтуванні необхідних педагогічних умов ми враховували зміст готовності майбутніх офіцерів, що охоплює мотиваційний, когнітивний, діяльнісний і рефлексивний компоненти. Виділені характеристики є єдиним цілим однієї якості, проявляються при взаємодії кожного компонента. Формування кожного з них неможливо розглядати у відриві один від одного, тому при впровадженні педагогічних умов ми враховували, що кожна із умов повинна забезпечити формування відповідного компонента та формування готовності як цілісної особистісної якості.

Узагальнюючи теоретичні результати нашого наукового пошуку, ми вважаємо, що формування готовності до охорони і забезпечення громадського порядку майбутніх офіцерів у процесі підготовки у ВНЗ забезпечать: активізація та розвиток мотивації до навчальної діяльності; професійна спрямованість практичної складової підготовки майбутніх офіцерів в ВНЗ; оптимізація змісту, форм і методів формування професійних умінь; використання особистісно-орієнтованого підходу при викладанні спеціальних дисциплін.

При побудові моделі ми також брали до уваги фактор суворості регламентації навчального та виховного процесів й організаційних форм і методів їх проведення у навчальних закладах МВС. Йдеться про те, що діяльність керівників підрозділів, викладачів і курсантів з формування професійної готовності не повинна змінювати ті чи інші елементи навчальної та виховної роботи, а лише доповнювати та удосконалювати їх. Регламентовані форми організації навчального процесу, виховної роботи та повсякденного життя майбутніх офіцерів створюють перспективне середовище для формування готовності майбутніх офіцерів ОВС до охорони і забезпечення громадського порядку.

Таким чином, формування готовності майбутніх офіцерів до охорони і забезпечення громадського порядку здійснюватиметься шляхом інтеграції проектової моделі в усі складові навчально-виховного процесу за допомогою відповідного методичного забезпечення. Програмно-методичне забезпечення формування готовності майбутніх офіцерів передбачає використання основних форм навчальних занять (лекції, семінари, групові вправи та заняття, практичні заняття, консультації, лабораторні заняття, тактико-спеціальні (тактичні) заняття, командно-штабні навчання, контрольні роботи (заняття), самостійна робота курсантів), різноманітних методів (проблемне навчання, ділові ігри, методи «мозкового штурму» та «круглого столу», бінарні методи, дискусії тощо), засобів навчання (навчальні та навчально-методичні посібники, навчальні відеофільми, тестування, схеми, таблиці тощо). Серед окремих прийомів, спеціально спрямованих на формування готовності майбутніх офіцерів до охорони і забезпечення громадського порядку, слід назвати моделювання та аналіз практичних ситуацій, створення і вирішення професійно-орієнтованих ситуацій, розробку та захист наукового дослідження, аналіз і оцінку своєї діяльності та її результатів, колективне взаємонавчання тощо.

Змістово-процесуальний блок формування готовності передбачає також поетапне впровадження визначених дій у цьому процесі. На наш погляд, можна виділити наступні його етапи:

мотиваційно-пізнавальний, який передбачає визначення цілей і завдань професійної підготовки майбутніх офіцерів до охорони і забезпечення громадського порядку; формування ціннісних орієнтацій і мотивів професійної діяльності; оволодіння професійними знаннями, вміннями і навичками (теоретичними, практичними, дослідницькими); визначення особливостей і можливостей навчальних дисциплін гуманітарної спрямованості й спеціальної підготовки в процесі їх вивчення у ВНЗ; формування уявлення курсантів про професійні ідеали;

організаційно-діяльнісний, що включає цілеспрямоване формування професійних якостей, зокрема готовності до охорони і забезпечення громадського порядку, та виявлення професійних компетенцій при вирішенні практичних завдань і прийнятті компетентних рішень;

аналітично-оцінний, метою його є аналіз, оцінювання та коригування одержаних після проведення формувальних заходів індивідуального рівня знань, умінь і навичок, необхідних для формування готовності до охорони і забезпечення громадського порядку; коригування змісту проведених заходів для отримання бажаного результату.

Наступною складовою моделі визначено діагностично-результативний блок, який містить критерії, показники та рівні оцінювання сформованості готовності майбутніх офіцерів до охорони і забезпечення громадського порядку, а також відображає методику діагностики відповідної якості, виконуючи діагностичну та оцінну функції. Функція діагностики дозволяє здійснювати систематичний контроль за формувальним процесом на будь-якому етапі роботи, відповідний аналіз, а також вносити необхідні корективи. Оцінна функція передбачає зіставлення одержаних результатів після впровадження розробленої технології з очікуваними результатами.

Результати аналізу наукової літератури свідчить, що дослідники одностайні щодо необхідності систематичної моніторингової діагностики і контролю особистісних якостей майбутніх фахівців для аналізу навчально-виховного процесу та можливістю його коректування. Щодо цього Ю. Бабанський зауважив, що сама структура процесу навчання передбачає функціонування компонента зворотного зв'язку, без якого не можливо забезпечити регулювання і коригування цього процесу, проектування і конкретизацію нових цілей навчання [9, с. 36]. Загалом психолого-педагогічна діагностика дозволить здійснити оцінку стану сформованості у майбутніх офіцерів готовності до охорони і забезпечення громадського порядку на початковому етапі виміру її рівня, а також визначити якісні та кількісні зміни після завершення формувального експерименту. При відхиленні від сформульованої мети та очікуваного результату на основі отриманих даних можна здійснити часткову корекцію процесу формування такої готовності.

Зазначимо, що на основі дослідження положень наукових розробок [36; 103] ми дійшли висновку, що дослідники одностайні щодо таких

ознак педагогічної діагностики:

реалізує зворотний зв'язок в системі управління навчальним процесом;
здійснюється для покращення процесу навчання (індивідуального або освіти загалом) через вплив на умови і методи навчання;

здійснюється невідривно від процесу навчання і є складовою цього процесу;

передбачає ретельний аналіз стану і динаміки розвитку фахівця, виявлення можливих труднощів, що дозволяє характеризувати особистість за певним комплексом параметрів;

передбачає аналіз передумов навчання окремих курсантів або групи загалом;

передбачає аналіз умов навчання, тобто проведення навчального процесу і впливових факторів;

забезпечує прогнозування результативності навчального процесу.

При розробці моделі формування готовності до охорони і забезпечення громадського порядку ми врахували обрані критерії сформованості готовності та їх типові показники (підрозділ 1.3). Ці критерії підкріплені відповідними діагностуючими показниками, які дозволять виявити рівень та динаміку особистісно-професійного розвитку майбутніх офіцерів і їх готовності до охорони й забезпечення громадського порядку. Для використання визначених показників ми також розробили методiku, яка дозволить провести діагностику стану сформованості зазначеної готовності.

Узагальнюючи результати, отримані при організації констатувального експерименту, ми провели типологізацію курсантів за рівнями сформованості готовності та розробили інтервальну шкалу оцінювання кожного із рівнів (високого, середнього і низького). Це дозволило провести зіставлення результатів на початку організації педагогічного експерименту та після його завершення, безпосередньо здійснити вибір форм, засобів та методів дій, а також вжити заходів з коригування окремих дій.

Таким чином, у цьому підрозділі ми визначили методологічну конструкцію побудови моделі формування готовності майбутніх офіцерів з охорони і забезпечення громадського порядку. Вона відображає структурні, змістові та процесуальні особливості розвитку цієї якості, визначає відбір, форм, методів і засобів педагогічної взаємодії курсантів і науково-педагогічного складу.

Висновки до розділу 2

1. На основі проведеного теоретичного аналізу, з'ясування сутності й структури готовності майбутніх офіцерів МВС до дій з охорони і забезпечення громадського порядку, аналізу функцій та завдань, що їх виконують офіцери МВС, за результатами бесід з викладачами та опитувань, а також на підставі особистих спостережень за роботою курсантів в навчальний та позанавчальний час ми обґрунтували та визначили критерії, на основі яких

можна провести діагностику рівнів сформованості готовності до дій з охорони і забезпечення громадського порядку:

мотиваційний, що включає наявність професійно-значущих мотивів, бажання та прагнення бути професіоналом, здійснювати охорону і забезпечення громадського порядку; бажання підвищувати свій особистісний і професійний рівень через саморозвиток і самоосвіту; позитивне ставлення до службової діяльності, до охорони і забезпечення громадського порядку;

когнітивний, який характеризують такі показники: знання законів, постанов, інструкцій та інших нормативно-правових актів щодо охорони і забезпечення громадського порядку; усвідомлення функцій, прав та обов'язків підрозділів органів МВС з метою захисту прав, свобод і законних інтересів фізичних і юридичних осіб; знання заходів особистої безпеки при виконанні службових обов'язків під час несення служби в слідчо-оперативних групах, оформлення матеріалів оперативно-розшукової діяльності, затримання злочинців, несення служби з охорони громадського порядку;

діяльнісний, що стосується уміння забезпечувати захист життя, прав, свобод, власність, законні інтереси громадян, суспільства та держави від злочинних посягань через прийняття виваженого рішення; уміння вживати у межах компетенції невідкладних заходів щодо охорони громадського порядку при виникненні стихійного лиха, аварій та катастроф, оголошенні окремих місцевостей зонами надзвичайної екологічної ситуації, інших надзвичайних подіях, а також при евакуації громадян, техніки, підприємств, установ та організацій; уміння аналізувати причини та умови, що спричиняють учинення злочинів в громадських місцях, уміння уживати оперативно-профілактичних заходів щодо їх усунення;

особистісно-рефлексивний, який включає усвідомлення себе як суб'єкта професійної діяльності, що здійснює охорону і забезпечення громадського порядку; сформованість позитивних особистісних якостей, зокрема відповідальності, дисциплінованості, спостережливості, рішучості, принциповості, необхідних для охорони і забезпечення громадського порядку; здатність аналізувати власні дії, критично оцінювати результати діяльності з охорони і забезпечення громадського порядку; усвідомлення перспектив професійного зростання.

Сформованість готовності до охорони та забезпечення громадського порядку може виявлятися на високому, середньому та низькому рівнях. За допомогою розробленого діагностичного інструментарію можна не лише визначити рівень сформованості готовності до з охорони і забезпечення громадського порядку, але й об'єктивно оцінити результативність роботи з її цілеспрямованого формування.

2. Результати констатувального етапу педагогічного експерименту виявили недостатній рівень сформованості у майбутніх офіцерів МВС готовності до охорони і забезпечення громадського порядку, що свідчить про певні упущення в процесі їх фахової підготовки та необхідність організації роботи з пошуку та впровадження необхідних педагогічних умов.

3. На основі аналізу наукових джерел, виявлених недоліків у фаховій підготовці майбутніх офіцерів, з урахуванням думки експертів визначено необхідні педагогічні умови формування готовності майбутніх офіцерів до охорони і забезпечення громадського порядку: активізація та розвиток у курсантів мотивації до навчальної діяльності; забезпечення професійної спрямованості практичної складової підготовки майбутніх офіцерів у ВНЗ; оптимізація змісту, форм і методів формування готовності до охорони і забезпечення громадського порядку в процесі фахової підготовки; використання особистісно-орієнтованого підходу при викладанні спеціальних дисциплін. Впровадження у навчально-виховному процесі обґрунтованих педагогічних умов дозволить зробити процес фахової підготовки майбутніх офіцерів більш результативним

4. Для оптимізації формування готовності до охорони і забезпечення громадського порядку важливе значення має використання педагогічної моделі, яка відображає структурні, змістові й процесуальні особливості розвитку цієї якості, визначає необхідні форми, методи і засоби педагогічної взаємодії курсантів і науково-педагогічного складу. Розроблена модель містить концептуальний, змістово-процесуальний та діагностично-результативний блоки.

Основні наукові результати розділу опубліковано в працях [205; 206; 208; 209; 210].

РОЗДІЛ 3

ОРГАНІЗАЦІЯ І РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ РОБОТИ З ВПРОВАДЖЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ МВС УКРАЇНИ ДО ОХОРОНИ І ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ

3.1. Етапи і методика формувального етапу експерименту

Метою нашого педагогічного дослідження визначено – обґрунтувати педагогічні умови формування готовності у майбутніх офіцерів ОВС до охорони і забезпечення громадського порядку та експериментально перевірити їх дієвість в процесі фахової підготовки. При організації формувального етапу експерименту ми вжили заходів щодо:

- активізації та розвитку в курсантів мотивації до навчальної діяльності;
- забезпечення професійної спрямованості практичної складової підготовки майбутніх офіцерів у ВНЗ;

- оптимізації змісту, форм і методів формування готовності до охорони і забезпечення громадського порядку в процесі фахової підготовки;

- використання особистісно-орієнтованого підходу при викладанні спеціальних дисциплін.

Розкриємо основні заходи з організації та проведення формувального етапу експерименту.

Відповідно до сформульованої гіпотези, формування готовності до охорони і забезпечення громадського порядку буде результативнішим за умови *активізації та розвитку мотивації в майбутніх офіцерів до навчальної діяльності*. Цю педагогічну умову при організації дослідно-експериментальної роботи впроваджено при вивченні навчальної дисципліни «Оперативно-розшукова діяльність». При цьому ми звертали увагу на формування у курсантів цілісного уявлення про професійну діяльність офіцерів ОВС, навичок раціональної організації практичної діяльності, уміння співвідносити свої особистісні якості з вимогами професійної діяльності, цілеспрямовано досягати мети особистісного та професійного розвитку.

У роботі ми враховували, що сила впливу зовнішніх мотивуючих чинників не завжди відповідає рівню внутрішньої мотивації, що пов'язано із характерними властивостями кожної особистості та внутрішніми психологічними процесами кожного курсанта. З огляду на це для активізації та розвитку мотивації ми змістили акцент впливу саме на емоційну складову, яка у першу чергу підпадає під вплив зовнішніх факторів, викликає в особистості інтерес до пізнання явищ, спонукає до повсякденної активної діяльності та викликає бажання до саморозвитку і самовдосконалення.

У цьому контексті на формувальному етапі експерименту для розвитку професійної готовності майбутніх офіцерів до охорони і забезпечення громадського порядку ми використовували різні прийоми емоційного

стимулювання, а саме:

- демонстрація суспільної значущості діяльності майбутніх офіцерів МВС у правоохоронній сфері при визначенні мети вивчення навчальних дисциплін гуманітарного та професійного спрямування;

- актуалізація та систематизація набутих раніше знань, умінь та навичок для перетворення їх у новий професійний досвід з вирішення завдань, подолання труднощів;

- забезпечення логічної послідовності при викладанні навчального матеріалу, починаючи від визначення історичних передумов того чи іншого явища, розкриття наукових підходів до етапів становлення і перспектив розвитку та завершуючи інтеграцією набутих знань у професійну діяльність майбутнього офіцера;

- стимулювання курсантів на прикладі успішних особистостей до самостійного планування кар'єри на основі цілей, бажань, перспектив, зважаючи на необхідність дотримання загальносуспільних та професійних норм;

- заохочення до активної самостійної та творчої діяльності за умови надання консультативної та дорадчої допомоги зі сторони викладачів;

- стимулювання курсантів на власному прикладі до активного розширення та поглиблення знань, формування потреби до самовдосконалення, самореалізації через професійну діяльність;

- створення атмосфери відкритості, довіри, рівноправності та діалогічності, побудова відносин на основі суб'єкт-суб'єктної взаємодії;

- розумне поєднання та системне використання при викладанні навчального матеріалу різних форм, методів, способів, дидактичних прийомів та виховних засобів впливу на курсантів;

- максимально об'єктивна оцінка виконаної курсантами роботи, що дозволяла уникати виставлення більш високого або більш низького балу, створювати ситуацію досягнення успіху, стимулювати до нових пізнавальних дій, активізувати прагнення до самооцінки, співвідносити рівень сформованості особистісних здібностей з вимогами майбутньої професійної діяльності.

Крім цього, розвиток мотивації до навчання ми забезпечували ретельною підготовкою викладачів до кожного заняття, належним матеріально-технічним забезпеченням, створенням неочікуваних ситуацій під час його проведення, стимулюванням курсантів до самостійного пошуку необхідної інформації.

При проведенні формувального експерименту для актуалізації та розвитку мотивації у майбутніх офіцерів ми запропонували такий варіант проведення заняття з навчальної дисципліни «Оперативно-розшукова діяльність». Зокрема у вступній частині викладач повідомляв мету заняття, яка стосувалася проблеми та викликала зацікавленість у подальшій спільній роботі з пошуку необхідної для пізнання інформації. Актуалізація нового матеріалу передбачала переконання курсантів у практичній необхідності засвоєння його змісту, обґрунтуванні новизни та необхідності виявлення

міжпредметних зв'язків для інтеграції усього обсягу знань з інших навчальних дисциплін. Викладач налаштовував курсантів на активне набуття та закріплення знань й особисту зацікавленість у подальшій роботі, що сприяло підвищенню навчальної мотивації. Крім того, при визначенні змісту лекції в контексті професійних проблем та призначення ОВС у житті суспільства, ми формували соціально та професійно значущу мотивацію до професійної діяльності з охорони і забезпечення громадського порядку. Ми звертались до присутніх із запитаннями: «Які ваші очікування від вивчення цієї навчальної дисципліни?», «Що конкретно ви би хотіли почути на цьому занятті?», «Чи маєте ви певний досвід як учасник або як стороння особа в подібних відносинах?», «Які особистісні та професійні якості ви хочете сформулювати при вивченні цієї навчальної дисципліни?».

Основну частину заняття ми присвячували розвитку та посиленню мотивації. Виклад нового матеріалу викладач здійснював через використання як традиційних, так й інноваційних методів навчання, що забезпечувало одночасне набуття, закріплення та систематизацію теоретичних знань та формування необхідних практичних навичок.

Що стосується методів та дидактичних прийомів, які ми використовували на заняттях для активізації мотивації до навчальної діяльності, то серед основних можна назвати метод «круглого столу», метод аналізу конкретних практичних ситуацій, метод «мозкового штурму», диспут, рольові та ділові ігри, брейн-ринг тощо. Особливу увагу ми приділяли самостійній роботі, яка є однією із дієвих форм навчання. На самостійній роботі курсанти мали можливість додатково попрацювати із підручниками, конспектами, довідковими матеріалами, картами та макетами, використати для пошуку необхідного матеріалу в мережі Інтернет. Самостійна робота дозволяла курсантам заглибитись у вирішення проблеми, розкрити свій творчий потенціал, розвинути вміння працювати у колективі та індивідуально, використовувати досвід інших фахівців. Переважну частину часу для проведення організаційних заходів з підготовки проведення рольових та ділових ігор відводилось саме на проведення самостійної роботи.

При викладенні та обговоренні основного навчального матеріалу ми використовували елементи несподіваності та непередбачуваності. Так, наприклад, повідомлення маловідомого факту викликало подив і зацікавленість у пошуку істини. Важливе значення мало також використання цитат відомих особистостей, авторитетних офіцерів зі сфери правоохоронної діяльності, цікаві статистичні дані, заохочення під час виступів на заняттях, несподіваний висновок.

Завершальна частина заняття передбачала проведення аналізу, оцінювання аудиторної, індивідуальної та самостійної роботи. Підведення підсумків спільної роботи дозволяло викладачу визначити ступінь досягнення мети заняття, з'ясувати думки та побажання курсантів щодо подальшого вивчення навчального матеріалу, усвідомити позитивні моменти та негативний досвід навчальної та виховної діяльності при проведенні занять, внести необхідні корективи. Для курсантів проведення оціночної діяльності

давало можливість усвідомити власні досягнення, зіставити їх з очікуваними результатами, оцінити особистий рівень засвоєння та розуміння нової інформації, розробити план саморозвитку та самовдосконалення, навчитись прогнозувати подальші дії як фахівця, адекватно сприймати критику та об'єктивно оцінювати досягнення інших.

Важливо зазначити, що ми стимулювали самооцінку курсантами своєї навчальної діяльності. Для цього ми використовували такі критерії, як рівень теоретичної підготовки до занять, активність на занятті, розуміння можливостей застосування отриманих знань при виявленні та розв'язанні проблеми, ефективність взаємодії з іншими курсантами у групі, самостійність висловлених міркувань в обговоренні, участь у наукових заходах.

Таким чином, під час формувального етапу експерименту для активізації та розвитку в майбутніх офіцерів мотивації до навчальної діяльності ми звертали увагу на актуалізацію, розвиток та посилення їх мотиваційної сфери щодо формування готовності до охорони і забезпечення громадського порядку

При впровадженні другої педагогічної умови формування готовності майбутніх офіцерів до охорони і забезпечення громадського порядку ми звертали увагу на забезпечення *спрямованості практичної складової професійної підготовки*. Для застосовування у навчально-виховному процесі прикладних аспектів кожне заняття ми проводили з використанням практичних ситуацій, які розкривають зміст майбутньої професійної діяльності та скеровують майбутніх офіцерів на набуття необхідного особистісного досвіду.

Для забезпечення практичної спрямованості формування у майбутніх офіцерів готовності до охорони і забезпечення громадського порядку ми також вживали заходів з формування у них умінь практично діяти у конкретних ситуаціях. При цьому ми певний елемент професійної діяльності, який включено у зміст заняття, подавали саме як елемент професійної діяльності, акцентуючи увагу на його значенні й забезпечувальній функції. Завдання було сформульовано таким чином, щоб курсанти мали можливість уявити необхідну логічну послідовність дій від початку визначення цілей (постановки та формулювання мети), розробки процесуальної сторони до рефлексії. На заняттях ми активно використовували практичні завдання, а також групові вправи, тактичні завдання. Зміст, організація та методика проведення цих занять ґрунтувалась на базовому принципі практичної фахової підготовки – навчати лише того, що необхідне для охорони і забезпечення громадського порядку та стосується різних аспектів правоохоронної діяльності. Ми намагались створити такі умови та ситуації, які б максимально наближали навчально-виховний процес до реальних умов оперативно-службової діяльності майбутніх офіцерів.

При плануванні практичних занять ми ставили перед собою мету – сформувати у курсантів практичні уміння і навички з вирішення професійних завдань. Йдеться про володіння прийомами, методами та тактикою дій з охорони громадського порядку, уміння розробляти та оформляти службові

документи; відпрацювання вправ, прийомів і нормативів, визначених статутами, постановами і внутрішніми наказами. Головним змістом цих занять була практична робота кожного курсанта. Ми також враховували факти, коли при виникненні надзвичайних ситуацій суспільного чи техногенного характеру правоохоронці не володіють достатнім обсягом інформації про причини та перебіг подій, проте повинні прийняти оптимальні рішення організаційного характеру та прогнозування ймовірних наслідків. Відповідно до цього практичні завдання ми формулювали з непереконливою, неточною, а іноді й суперечливою інформацією адміністративно-правового, морально-етичного чи комунікативного характеру.

Групові вправи ми проводили з тактичних і тактико-спеціальних дисциплін. Їх метою було набуття курсантами практичного досвіду з планування і організації оперативно-службової діяльності, її забезпечення та управління підрозділами. Зазвичай, на груповій вправі всі курсанти виконували роль певної посадової особи у відповідно сформульованих ситуативних завданнях. Однак в процесі групової роботи ми стимулювали багатоваріантність рішень для недопущення стандартного способу виконання типових завдань. Такий підхід дозволяв курсантам розробити свій алгоритм дій та формував у них здатність творчо вирішувати нестандартні ситуації.

Мета проведення тактичних занять передбачала набуття курсантами досвіду діяльності з організації, ведення та забезпечення дій підрозділів та управління ними при виконанні оперативно-службових завдань. На заняттях з тактико-спеціальної підготовки удосконалювались раніше набуті і формувались нові компетенції з координації дій підрозділів при виконанні повсякденних завдань та в екстремальних ситуаціях. Для організації такої підготовки ми звертали увагу на формування у курсантів якостей, які дозволять їм відповідально та уважно ставитись до виконання службових обов'язків, ефективно та оперативно здійснювати пошук та затримання правопорушників, раціонально розподіляти обов'язки з виконання окремих завдань між підлеглими, тактовно та впевнено використовувати засоби комунікації, вміло в межах нормативних вимог вживати заходів особистого захисту, самостійно здійснювати пошуки необхідної інформації та поповнювати особистий досвід з охорони і захисту громадського порядку. Характерною особливістю таких занять було те, що навчальні питання на них ми відпрацьовували послідовно відповідно до задуму і змісту тактичної ситуації без попереднього роз'яснення курсантам необхідних дій. Час на виконання завдання і прийняття рішень ми надавали з урахуванням відповідних часових параметрів.

На практичних заняттях ми широко використовували інтерактивні методи, а також різноманітні імітаційні засоби, спеціальні засоби (наручники, біноклі, прибори нічного бачення) та засоби зв'язку. Зокрема, для цього на занятті з начальної дисципліни «Загальна тактика» ми організували проведення рольової гри «Дії працівників ОВС щодо припинення хуліганських дій у місцях масового скупчення людей», під час якої курсанти виконували завдання, що відтворювали особливості майбутньої професійної

діяльності. Організація цієї рольової гри передбачала ознайомлення курсантів із фабулою завдання, розробку моделі конкретної службової ситуації; формулювання загальної мети ігрового задуму; визначення та розподіл ролей; визначення можливих елементів взаємодії та спілкування між учасниками; визначення прогнозованих варіантів розвитку подій; використання критеріїв колективного та індивідуального оцінювання діяльності; підведення підсумків з оцінюванням позитивних досягнень кожного учасника гри та виявленням недоліків і помилок як теоретичного, так і практичного змісту.

За результатами проведення заняття з використанням методу ділової гри курсанти відпрацьовували теоретичні та практичні питання та набували таких умінь, як уміння командира підрозділу (начальника групи, наряду) з організації та вжиття заходів з припинення хуліганських дій, проведення ввідного інструктажу, дотримання правил особистої безпеки, використання при проведенні оперативно-службових заходів засобів захисту, спеціальної техніки та зброї, ведення безпечної тактики дій як для працівників правоохоронних органів, так і для мирних громадян, застосування психологічних заходів впливу на агресивно налаштованих громадян, збереження стабільності свого емоційного стану та недопущення «зривів» у поведінці та ін.

Особливу увагу ми приділяли аналізу прийнятих рішень, який було оформлено у письмовому вигляді. При їх оцінюванні ми звертали увагу на такі змістові аспекти: процесуальна самостійність при аналізі службової ситуації та ініціатива у прийнятті управлінського рішення; уявлення про своє місце і роль у цьому процесі, розуміння персональної (іноді підвищеної) відповідальності за наслідки; рефлексія власних дій та дій інших на основі глибокого розуміння суті ситуації; емоційна врівноваженість та самовладання, впевненість і швидкість реагування.

Загалом при проведенні ігор імітація реальних службових ситуацій дозволяла максимально розкрити взаємозв'язок теорії з практичним досвідом майбутніх офіцерів. Активні методи організації навчальної діяльності дозволяли розвивати усі здібності кожного курсанта, допомагали їх усвідомити реалії майбутньої професійної діяльності, стимулювали до самостійного визначення мети та етапів професійного зросту, рефлексивного ставлення до успіхів та невдач. Активне включення учасників в ігрову ситуацію в емоційному плані стимулювало їх до пошуку оптимального рішення, що дозволило максимально розкрити інтелектуальні здібності курсантів та формувати у них готовність до охорони та забезпечення громадського порядку.

Ще одним важливим методом, який ми обрали для формування у майбутніх офіцерів МВС готовності до виконання професійних дій з охорони і забезпечення громадського порядку, було стажування. Відомо, що стажування майбутніх офіцерів на посадах дозволяє відтворити зміст та особливості правоохоронної діяльності, створити найбільш сприятливі умови для успішного формування професійних якостей, відповідного ставлення до майбутньої професійної діяльності. Стажування як особлива форма

практичної підготовки правоохоронців дозволила досягти мети за достатньо короткі терміни, курсанти змогли самостійно виявити свої професійні якості та особистісний потенціал, співвіднести свої здібності з професійними вимогами.

Для удосконалення дієвості цього методу ми розробили програму стажування з урахуванням основних видів діяльності офіцера. На етапі підготовки до стажування на основі запропонованих змін з курсантами експериментальної групи ми вивчили положення керівних документів, що регламентують оперативно-службову діяльність, уточнили програму стажування, визначили індивідуальні завдання і склали особисті плани роботи. Безпосередньо практичні дії курсантів в умовах нової програми стажування ми організовували відповідно до основних видів професійної діяльності офіцера ОВС: організаційно-управлінської, педагогічно-виховної, адміністративно-господарської та соціально-правової. Курсанти як управлінці здійснювали підбір і розміщення особового складу для несення служби, керівництво підрозділами, патрулями, організовували підготовку до служби у добовому наряді у підрозділі, контролювали несення ними служби тощо. В межах педагогічно-виховної діяльності курсанти організовували в підрозділі бойову та гуманітарну підготовку на заняттях з солдатами і сержантами, аналізували стан дисциплінованості персоналу, проводили з підлеглими індивідуальну роботу з виховання, заходи щодо зміцнення військової дисципліни та недопущення правопорушень серед особового складу, підтримання позитивного морально-психологічного клімату в колективі, формування високого рівня мотиваційної готовності до належного виконання професійних обов'язків тощо. В межах адміністративно-господарської функції курсанти організовували отримання, експлуатацію та ремонт зброї, спеціальної техніки та іншого майна підрозділу, перевіряли їх наявність, стан та облік, складали документи за результатами перевірок озброєння, техніки і боєприпасів; стежили за станом та правильною експлуатацією всіх приміщень, що знаходяться у користуванні підрозділу, підтриманням у чистоті ділянки території, закріпленої за підрозділом, оглядали житлові та службові приміщення. В межах соціально-правової діяльності курсанти проводили консультації особового складу з питань соціального захисту офіцерів та членів їх сімей, розглядали заяви і скарги.

Слід зазначити, що, крім виконання своїх безпосередніх службових обов'язків на посаді, майбутні офіцери спостерігали за щоденними службовими ситуаціями, начальниками та підлеглими, особливостями організації взаємин у колективі, сформованими традиціями. Це дозволило їм правильно орієнтуватися в реаліях служби, визначати своє місце і роль, адекватно оцінювати свої сили і можливості та будувати ефективну лінію поведінки.

Таким чином, під час формувального етапу експерименту з використанням різних дидактичних форм, методів та прийомів ми забезпечили умови для активного формування позитивного ставлення курсантів до майбутньої професійної діяльності, змодельовали та розкрили її сутнісний

зміст, створили підґрунтя для розкриття індивідуальних якостей курсантів та формування їх готовності до охорони та забезпечення громадського порядку.

Щодо третьої педагогічної умови – *оптимізації змісту, форм і методів формування готовності до охорони і забезпечення громадського порядку в процесі фахової підготовки*, то слід зазначити, що ми намагались використати найбільш дієві дидактичні прийоми набуття курсантами нових знань, поглиблення та розширення уже набутих та сформувати необхідні професійні вміння, необхідні для охорони та забезпечення громадського порядку.

Узагальнення передового досвіду діяльності органів внутрішніх справ, власні спостереження та практичні досягнення роботи у правоохоронних органах дозволили дійти висновку, що викладач ВНЗ в процесі своєї діяльності володіє достатнім потенціалом для формування у курсантів готовності до охорони та забезпечення громадського порядку. Ми враховували, що критерієм вибору того чи іншого методу, форми чи засобу викладання навчального матеріалу, перевірки ступеня його засвоєння є результативність. Викладачі на етапі підготовки до проведення заняття, беручи до уваги дидактичну мету, зміст навчального матеріалу, склад навчальних груп, рівень знань, сформованості особистісних якостей, умови організації діяльності, обирали найбільш оптимальний варіант організації проведення заняття, що дозволяло досягти високого результату щодо формування у курсантів готовності до охорони та забезпечення громадського порядку.

У першу чергу, ми використовували різні види лекцій, зокрема у вступних лекціях ми розкривали мету та зміст навчальних дисциплін, специфіку майбутньої діяльності, розповідали про значення діяльності майбутніх офіцерів у забезпеченні охорони громадського порядку, акцентували увагу на необхідності розвитку професійних якостей, демонстрували найкращі приклади з діяльності правоохоронних органів тощо. При організації і проведенні поточних лекційних занять ми здійснювали перехід від інформування до включення курсантів в активну пошукову діяльність, стимулювали розвиток їх розумової активності через створення гармонійного мікроклімату в групах та суб'єкт-суб'єктної взаємодії з науково-педагогічним складом, підтримання атмосфери змагальності та емоційності, використовували об'єктивні критерії для оцінювання, надавали можливість курсантам здійснювати самооцінювання та висловити обґрунтовані зауваження щодо роботи інших учасників дискусії тощо.

Лекційні заняття були базисом для набуття та поглиблення професійних знань. При впровадженні цієї умови ми використовували специфічні форми лекційних занять: проблемні лекції, лекції-бесіди або діалог з аудиторією, лекції-дискусії, лекції з аналізом конкретних практичних ситуацій, лекції із заздалегідь запланованими помилками, бінарні лекції із залученням офіцерів-практиків, лекції-прес-конференції.

Семінари та практичні заняття також мали великий потенціал для формування професійних умінь та навичок у майбутніх офіцерів. Найбільш ефективним в нашій роботі стали робота у малих групах, ігрові методи,

тренінги, перегляд навчальних відеофільмів та подальше їх обговорення.

Щодо конкретних методів, які ми використовували з метою формування у майбутніх офіцерів готовності до охорони та забезпечення громадського порядку, то слід зазначити, що це класичні (аналіз конкретних ситуацій, вирішення ситуативних завдань, ігрові методи, семінари-дискусії, семінари-дослідження, «круглі столи», тренінги, брейн-ринг) та спеціальні інтерактивні методи (інформаційне коло, «чия це проблема», «криголам», «поясни службовий інцидент», перефразування).

Особливе значення для активізації розумової діяльності курсантів мали такі завдання та ситуації, в змісті яких містилися різноманітні помилки щодо трактування діяльності офіцерів ОВС. Це стимулювало курсантів до глибокого аналізу таких випадків. При формулюванні завдань ми враховували наступне: завдання необхідно викласти у доступній для розуміння формі, зміст повинен бути логічно завершеним, в дидактичному аспекті завдання повинні бути спрямовані на отримання необхідного результату, створювати основу для послідовного розвитку розумових дій, заохочувати курсантів до самостійного пошуку відповіді. Майбутні офіцери повинні були не просто знайти спосіб вирішення завдання чи прийняття рішення, а визначити раціональні методи аналізу ситуації і шляхи розв'язання всіх аналогічних проблем. Такі завдання формували у курсантів типові алгоритми та порядок опрацювання професійних дій, а також стимулювали їх інтерес до творчого пошуку. Пізнавальна діяльність при цьому набувала дослідницького характеру, а курсанти переходили від досліджень окремих випадків до певних висновків і узагальнень.

Крім цього у запропонованій методиці ми використовували наочні методи: перегляд навчальних відеофільмів, обговорення уривків з документальних фільмів і науково-публіцистичних кінопередач, аналіз повідомлень у засобах масової інформації та мережі Інтернет, дослідження картографічних зображень, схем, плакатів та планів тощо. У процесі професійної підготовки майбутніх офіцерів ОВС перспективним виявилось використання методів навчання, під час яких курсанти брали участь в керуванні автомобілями та службовими машинами, ознайомлювались з їх агрегатами та апаратурою управління, технічними засобами зв'язку та оповіщенням, стеження, пошуку, працювали зі зброєю різних типів тощо.

Важливою формою організації професійної підготовки майбутніх офіцерів у ВНЗ стала самостійна підготовка, на якій курсанти виконували різноманітні навчальні, пошуково-дослідницькі завдання для поглиблення та розширення знаннєвого потенціалу, набуття досвіду творчої діяльності, професійно необхідних умінь охорони та забезпечення громадського порядку. При організації формувального етапу експерименту ми застосовували різні способи організації самостійної роботи як під керівництвом викладача, так і на основі самоорганізації курсантами такої діяльності: індивідуальні письмові завдання на самостійну підготовку; написання опорних конспектів з ключових та найбільш актуальних тем навчальних дисциплін; опрацювання та конспектування наукових досліджень та службово-професійної літератури;

підготовка рефератів та наукових повідомлень з проблемних питань; вивчення останніх змін у законодавстві; повідомлення про результати ознайомлення з архівними матеріалами, аналіз слідчої, судової і прокурорської практики, дослідження матеріалів про оперативно-службову діяльність зі складанням відповідних аналітичних довідок, висновків, рекомендацій; підготовка схем, інших наочних посібників з окремих розділів професійної підготовки.

Під час цієї роботи ми дійшли висновку, що найбільш ефективним способом впливу на розвиток, навчання і виховання курсантів та формування у них готовності до охорони та забезпечення громадського порядку є удосконаленої педагогічної технології, тобто оптимальний вибір форм, методів, способів та дидактичних прийомів підготовки майбутніх офіцерів до охорони і забезпечення громадського порядку.

У теоретичній частині нашого дослідження ми зробили припущення, що при формуванні готовності майбутніх офіцерів МВС до охорони і забезпечення громадського порядку важливого значення набувають якості, що відображають загальний рівень розвитку особистості. Враховуючи це, одним з найважливіших напрямків роботи з формування готовності курсантів до охорони і забезпечення громадського порядку ми розглядали створення в процесі професійної підготовки умов для всебічного розвитку особистості майбутнього офіцера, самопізнання, самореалізації та самовдосконалення. Загалом при викладанні спеціальних дисциплін, використовуючи *особистісно-орієнтований підхід*, ми намагалися:

- сформувати науковий світогляд у майбутніх офіцерів;
- стимулювати розвиток у курсантів творчих здібностей, ініціативи та нестандартного мислення в навчально-пізнавальній діяльності;
- заохочувати курсантів до самостійного удосконалення інтелектуальної, духовної та фізичної сфери.

Організуючи навчальний процес при проведенні лекційних занять, семінарів, групових і практичних занять, ми передбачили поряд із традиційними інформаційно-розвиваючими та репродуктивними методами використання проблемних методів. Керівники занять використовували групову та індивідуальну форми організації діяльності курсантів. Основні акценти було зосереджено на організації роботи з формулювання проблемних ситуацій, моделювання процесуального аспекту та самостійного пошуку курсантами варіантів їх вирішення. На заняттях викладачі стимулювали курсантів до активної навчально-пізнавальної діяльності та заохочували до самостійного творчого розуміння ситуації спільно з усіма присутніми. Викладачі створювали атмосферу для діалогічного спілкування, у якій кожний присутній мав можливість усвідомити сутність проблеми, запропонувати свій варіант виходу із ситуації.

Зокрема, при проведенні лекційного заняття з навчальної дисципліни «Загальна тактика» на тему «Застосування спеціальних засобів» ми використовували метод проведення аналізу службових ситуацій, де керівник заняття демонстрував приклади виконання оперативно-службових завдань, за результатами яких непрофесійність дій працівників ОВС (недооцінка дій

правопорушників, недостатність знань про тактику їх дій та проведення затримання) спричинили негативні наслідки чи призвели до невинуватених втрат. Наприклад: «Оперуповноважений відділу карного розшуку Приморського РВ ГУМВС України у місті Одесі лейтенант міліції П. і капітан міліції В. за вказівкою начальника відбули на затримання громадянина Д. за місцем його проживання у зв'язку з отриманням інформації про скоєння Д. важкого злочину. Прибувши за вказаною адресою та постукавши у двері квартири, працівники міліції відрекомендувались та пред'явили службові посвідчення. Двері квартири відчинив громадянин Д., який зненацька зробив декілька пострілів у бік правоохоронців зі зброї травматичної дії. За викликом представників міліції на місце події прибув наряд підрозділу «Беркут», який затримав громадянина Д. Внаслідок цієї події оперуповноваженого карного розшуку П. госпіталізовано із пораненнями нижніх кінцівок».

Надалі викладач спільно з курсантами аналізував дії учасників інциденту і формулював основну проблему заняття. Курсантам було поставлено ряд запитань про те, які елементи дій працівників ОВС, на їх думку, потрібно детально досліджувати. Під час розгляду цієї ситуації було сформульовано запитання: «Якими повинні були б бути дії працівників ОВС у цій ситуації?», «Що б ви зробили особисто б у цій ситуації?», «Які обставини ускладнюють затримання правопорушників?», «При проведенні заходів щодо затримання злочинців які основні чинники необхідно враховувати?», «Визначте етапи проведення спеціальних операцій при затриманні небезпечних злочинців», «Яких правил особистої безпеки необхідно дотримуватись при затриманні правопорушників?», «До яких висновків ви дійшли після аналізу цієї ситуації?».

Для розбору цієї ситуації ми розподілили навчальну групу на три підгрупи та пропонували кожній окреме завдання, зокрема перша підгрупа отримала завдання проаналізувати ситуацію та виявити наслідки неналежного виконання професійних обов'язків безпосередньо для самого правоохоронця (можливість накладення дисциплінарного покарання, вплив на подальше просування по службі тощо). Завданням другої підгрупи було спрогнозувати, як наслідки такої дії позначаться інших людях (родини, безпосередніх командирів та начальників підрозділу, колег по службі, органах місцевого самоуправління). Третя підгрупа аналізувала, якими могли бути наслідки дій однієї людини для суспільства загалом (наприклад, для окремих верств громадян, для іміджу всієї структури ОВС, міжнародної спільноти). Потім результати розбору цієї ситуації у групах ми виносили на загальне обговорення.

При розкритті змісту лекції основну увагу ми зосереджували на способах аналізу та визначенні принципів тактики дій працівників ОВС: одержання докладної інформації про правопорушника, розподіл обов'язків з урахуванням місця затримання, вплив фактору безпеки при затриманні (можливість опору та несподіваність поведінки правопорушника), огляд приміщення та особистих речей, складання протоколу про затримання та пояснення керівництву підрозділу про обставини події тощо. Таким чином

курсанти не лише засвоювали інформацію з теми, а й опановували способи активної розумової діяльності з аналізу окремих фактичних даних та формулювали на основі набутого досвіду відповідні закономірності. При проведенні лекційних занять ми також активно застосовували такі методичні прийоми, як формулювання запитань, що містять суперечності з аналогічних положень або фактів, фрагментарне надання матеріалу з подальшим самостійним аналізом службових інцидентів та громадських подій.

З використанням проблемних ситуацій викладачі на заняттях здійснювали поступовий перехід від простої передачі нової інформації до активного засвоєння змісту навчального матеріалу з включенням механізмів інтенсивної розумової діяльності та логічного мислення курсантів. При цьому курсанти були не пасивними слухачами, а рівноправними учасниками педагогічного процесу, що дозволило налагодити діалогічну взаємодію між викладачами та курсантами. Така взаємодія дозволила сформувати в останніх самостійність в судженнях і вчинках, критичність до своїх та дій колег, ініціативність при визначенні завдань, здатність до трансформації набутих типових способів дій при виникненні нових непередбачуваних обставин.

Важливе значення мала діяльність викладача. Спілкування з викладачем стало визначальним у становленні майбутніх офіцерів, розвитку їх особистісних і професійних якостей. Діалогічне спілкування між викладачем і курсантами як особливу форму педагогічної взаємодії ми підтримували через створення діалогічного середовища, у якому забезпечували обмін думками та аргументованість доводів, довіру та сприйняття позиції опонента, ввічливе ставлення один до одного.

Використання технології проблемного навчання дозволило створити умови для набуття майбутніми офіцерами ОВС досвіду роботи з проблемними ситуаціями, сформувати у них уміння визначати обсяг та зміст інформації, необхідної для їх вирішення, планувати діяльність з вирішення професійних завдань з охорони та забезпечення громадського порядку.

Надалі логіка побудови навчально-виховного процесу з використанням особистісно орієнтованого підходу передбачала вибір конкретної проблемної ситуації, яка набувала для курсанта особистісного змісту (наприклад, у навчальній або службовій діяльності, відносини з родичами або знайомими людьми). Спочатку ситуативні завдання формулював викладач, проте з підвищенням активної пізнавальної діяльності самих курсантів ця функція переходила до них. При організації роботи з ситуативними завданнями ми застосовували різні способи організації міжсуб'єктної взаємодії: по-перше, курсантські групи ми ділили на кілька підгруп, кожна з яких пропонувала і аргументувала свій спосіб вирішення проблеми; по-друге, можливі шляхи вирішення проблеми ми визначали колективно, а кожній підгрупі пропонували обґрунтувати один із варіантів. В останньому випадку курсанти мали право не погодитись із вибором варіанту поведінки, довівши його неефективність і запропонувати свій шлях вирішення проблеми. Надалі відбувалось контрольоване групове обговорення, з висловлюванням критичних зауважень щодо запропонованих варіантів. При цьому для

активізації рефлексії курсантів викладач схвалював критичні зауваження запропонованих рішень інших груп та всієї групи. Така атмосфера організації сприяла активній участі в обговоренні тих курсантів, які мали окрему особисту думку з обговорюваної проблеми, що іноді не відповідала колективній. Деколи викладач авторитетно пропонував свій спосіб розв'язання практичної ситуації. На завершальній стадії ми підводили підсумки вирішення поставленої проблеми. Курсанти намагалися об'єктивно оцінити кожного учасника та визначали найбільш оригінальні відповіді, логіку міркувань та творчий задум колег, вказували на труднощі та можливі способи їх подолання. Загальний підсумок заняття також підводив як викладач, так і самі курсанти, акцентуючи увагу на позитивному досвіді.

Досвід впровадження форм і методів особистісно-орієнтованого навчання дозволив дійти висновку, що за їх допомогою можна вирішити багато навчально-виховних завдань професійної підготовки курсантів, формувати відповідні професійні компетенції, насамперед готовність до охорони і забезпечення громадського порядку.

Таким чином, на формувальному етапі педагогічного експерименту в ЕГ ми впровадили обґрунтовані педагогічні умови, які сприяли формуванню у курсантів активного позитивно ставлення до професійної діяльності майбутнього офіцера ОВС, охорони та забезпечення громадського порядку, усвідомлених і ясних уявлень про її зміст та умови, засвоєнню способів практичної діяльності, формуванню здатності до актуалізації професійних компетенцій при вирішенні професійних завдань з охорони та забезпечення громадського порядку, формуванню адекватної самооцінки професійної підготовленості й особистісних якостей. Результати аналізу проведеного експерименту подано у наступному підрозділі.

3.2. Аналіз результатів впровадження педагогічних умов формування в майбутніх офіцерів МВС України готовності до охорони і забезпечення громадського порядку

Основною метою проведення експериментального дослідження була перевірка ефективності моделі та обґрунтованих педагогічних умов формування в майбутніх офіцерів МВС готовності до охорони і забезпечення громадського порядку. Відповідно до цього загальний задум експерименту передбачав виконання таких дій:

здійснити попередню оцінку рівня сформованості в майбутніх офіцерів МВС готовності до охорони і забезпечення громадського порядку в експериментальній і контрольній групах до початку проведення формувальних заходів;

впровадити у навчально-виховний процес розроблену структурну модель та педагогічні умови формування готовності до охорони і забезпечення громадського порядку в ЕГ, удосконалити методику формування цієї якості;

провести повторне оцінювання рівня сформованості в майбутніх офіцерів МВС готовності до охорони і забезпечення громадського порядку після впровадження розробленої моделі та педагогічних умов;

порівняти результати оцінки рівня готовності майбутніх офіцерів до охорони і забезпечення громадського порядку з рівнем цієї якості після впровадження відповідної моделі в ЕГ та КГ, а також зіставити результати оцінювання рівня готовності в майбутніх офіцерів до професійної діяльності ЕГ та КГ між собою;

оформити результати педагогічного експерименту та узагальнити висновки про ефективність впровадження педагогічних умов формування у майбутніх офіцерів МВС готовності до охорони і забезпечення громадського порядку.

Після впровадження заходів формувального етапу експерименту, який тривав з вересня 2013 до травня 2014 року, було проведено діагностику рівнів сформованості в майбутніх офіцерів МВС готовності до охорони і забезпечення громадського порядку із встановленням якісних та кількісних показників її структурних компонентів, зокрема мотиваційного, когнітивного, діяльнісного та рефлексивного, а також проаналізовано результати експериментальних заходів, характер труднощів, що виникли при формуванні зазначеної якості, та визначено напрямки подальшого покращення організації професійної підготовки майбутніх офіцерів в аспекті формування у них готовності до охорони та забезпечення громадського порядку.

Для проведення педагогічної діагностики ми використали ті ж методи, що і під час констатувального етапу першого порядку. Це насамперед метод якісного аналізу та кількісної обробки результатів (статистичні або нестатистичні): спостереження, бесіда, інтерв'ю, анкетування, тестування, метод експертної оцінки, моделювання тощо. З використанням зазначених методів ми визначили ступінь вияву показників сформованості у майбутніх офіцерів МВС готовності до охорони і забезпечення громадського порядку за

мотиваційним, когнітивним, діяльнісним та особистісно-рефлексивним критеріями.

Метою констатувального експерименту другого порядку було з'ясування рівня сформованості в майбутніх офіцерів МВС готовності до охорони і забезпечення громадського порядку після впровадження у навчально-виховний процес розробленої моделі та педагогічних умов.

Проведення констатувального експерименту другого порядку було організовано в ЕГ, до складу якої увійшли 136 курсантів Національної академії внутрішніх справ. Заходи з визначення рівня сформованості готовності до охорони і забезпечення громадського порядку також було проведено в КГ, склад якої налічував 120 курсантів цього ж ВНЗ.

Для встановлення рівня сформованості у майбутніх офіцерів готовності до охорони і забезпечення громадського порядку за мотиваційним, когнітивним, діяльнісним та особистісно-рефлексивним критеріями на другому етапі дослідної роботи було визначено числові значення, які позначали три рівні сформованості досліджуваної якості, зокрема *низький рівень 0–0,29 бала, середній рівень – 0,3–0,69 бала, високий рівень – 0,7–1 бал.*

Оцінку контрольних заходів у курсантів ЕГ та КГ, які брали участь у педагогічному експерименті, здійснювала група експертів за розробленою методикою. Висновки експертів ми узагальнили і внесли до зведених таблиць сформованості готовності до охорони і забезпечення громадського порядку, які після повного аналізу дозволили зробити висновки щодо результатів експериментального дослідження загалом (табл. 3.1.).

Значущість змін було підтверджено з використанням статистичного критерію Фішера [215, с. 158]. Результати статистичної перевірки представлено у табл. 3.2.

Здійснюємо розрахунок дисперсії для експериментальної групи за такою формулою:

$$\dots\dots\dots (3.1).$$

Отже, $\sigma_x^2 = 204,125$

Аналогічний розрахунок дисперсії проводимо для контрольної групи, $\sigma_y^2 = 157,62$.

Далі здійснюємо за формулою розрахунок критерію Фішера:

$$\dots\dots\dots (3.2).$$

Отже, $F_{\text{емп}} \approx 1,29$.

При цьому критичне значення критерію $F_{\text{крит}} (0,05; 136; 120) = 1,21$.

Таким чином $F_{\text{емп}} < F_{\text{крит}}$, що свідчить про наявність статистично значущих відмінностей між експериментальною та контрольною групами.

Щодо стану сформованості у майбутніх офіцерів готовності до охорони і забезпечення громадського порядку за мотиваційним критерієм, то слід зазначити, що прагнення стати висококваліфікованим фахівцем правоохоронної сфери та бути успішним

професіоналом, забезпечити охорону та захист прав і законних інтересів громадян стали пріоритетними для 75,34 % курсантів. У свою чергу в КГ такі прагнення було виявлено у 55,4 % опитаних.

Таблиця 3.1.

Результати розподілу курсантів за рівнями сформованості готовності до охорони і забезпечення громадського порядку після проведення формувального експерименту: ЕГ n = 136, КГ n = 120

Рівні	Група	Критерії								Готовність до охорони та забезпечення громадського порядку	
		Мотиваційний		Когнітивний		Діяльнісний		Особистісно-рефлексивний			
		Кількість осіб	%	Кількість осіб	%	Кількість осіб	%	Кількість осіб	%	Кількість осіб	%
Низький	КГ	45	37,50	43	35,83	46	38,33	44	36,67	45	37,50
	ЕГ	17	12,51	16	11,76	17	12,51	15	11,03	16	11,74
Середній	КГ	40	33,33	39	32,50	39	32,50	40	33,33	40	33,33
	ЕГ	30	22,05	40	29,41	29	21,32	30	22,06	32	23,53
Високий	КГ	35	29,17	38	31,67	35	29,17	36	30,00	37	30,84
	ЕГ	89	65,44	80	58,83	90	66,19	91	66,91	88	64,71

Таблиця 3.2.

Проміжні результати розрахунку рівня готовності майбутніх офіцерів МВС до охорони та забезпечення громадського порядку за комплексним критерієм після формувального етапу експерименту (кількість):

ЕГ n = 136, КГ n = 120

Рівні сформованості готовності	Емпір. частота ЕГ (x _i)	Емпір. частота КГ (y _i)	($\sum x_i - \sum y_i$) для ЕГ	($\sum x_i - \sum y_i$) для КГ	$(\sum x_i - \sum y_i)^2$ для ЕГ	$(\sum x_i - \sum y_i)^2$ для КГ
Низький	15	45	- 121	- 75	14641	5625
Середній	32	40	- 104	- 80	10816	6400
Високий	88	37	- 48	- 83	2304	6889
Сума	n1	n2			27761	18914

Проведення анкетування щодо сформованості пізнавальних мотивів дозволили встановити, що бажання одержати ґрунтовні знання щодо особливостей охорони та забезпечення громадського порядку, бути інтелектуально розвинутою особистістю в ЕГ висловили 65,85 % респондентів, а у КГ частка тих, хто мав такі мотиви, становила 62,34 %. У свою чергу 51,65 % курсантів, які взяли участь в експерименті, зазначили про потребу в самоосвіті, творчому пошуку, саморозвитку та самопізнанні, у КГ цей результат зафіксовано щодо 36,52 % опитаних.

Про пріоритет загальнолюдських та професійних цінностей, необхідність дотримання в повсякденному та професійному житті принципів гуманності, добропорядності, чесності та справедливості, поваги і розуміння зазначили 68,30 % опитаних курсантів ЕГ групи та 52,48 % КГ.

Що стосується когнітивного критерію, то слід зазначити, що рівень професійних знань у курсантів ЕГ значно підвищився, на відміну від результатів заміру знань у курсантів КГ. Зокрема належні знання положень загальних та відомчих нормативно-правових актів, що регламентують діяльність з охорони та забезпечення громадського порядку, продемонстрували 42,10 % опитаних курсантів ЕГ. Натомість позитивні результати в КГ продемонстрували лише 33,15 % курсантів.

Достатньо високий рівень знань про зміст функцій та завдань підрозділів МВС з виконання визначених дій при охороні та забезпеченні громадського порядку, для захисту прав, свобод і законних інтересів фізичних і юридичних осіб продемонстрували 35,74 % майбутніх офіцерів ЕГ. Після проведення формувального експерименту в ЕГ цей показник був уже на рівні 58,56 %. Значно зросла в ЕГ кількість курсантів, які демонстрували вільне володіння специфічною термінологією (юридичною, психолого-педагогічною, технічною тощо), а також уміння використовувати різні методи та прийоми збору, фіксації, відтворення та оновлення одержаної інформації. Якщо у КГ 28,53 % курсантів змогли показати глибокі знання організації та забезпечення проведення оперативно-службових завдань з охорони та забезпечення громадського порядку, то в ЕГ частка таких курсантів становила 36,84 %.

Позитивні зміни після впровадження розробленої програми ми визначили і щодо знань курсантами положень, що регулюють порядок оформлення матеріалів оперативно-розшукової діяльності, тактики затримання злочинців, несення служби з охорони громадського порядку, вимог указів і розпоряджень Президента України, постанов Верховної Ради, указів та розпоряджень Міністра внутрішніх справ та Міністра оборони України, положень статутів Збройних сил України щодо організації оперативно-службової діяльності, професійної підготовки, виховної та гуманітарної підготовки, служби тилу, кінологічної служби, соціального забезпечення. Якщо при проведенні констатувального експерименту було виявлено недостатній рівень знань у 19,75 % курсантів ЕГ, то після проведення формувального експерименту цей рівень зменшився до 14,72 %. У КГ ці показники становлять відповідно 23,25 % і 22,76 %.

Що стосується результатів дослідження стану сформованості в майбутніх офіцерів МВС готовності до охорони і забезпечення громадського порядку за діяльнісним критерієм, то слід зазначити, що високий рівень умінь готовності виконувати обов'язки з охорони і забезпечення громадського порядку з урахуванням важких обставин оперативно-службової діяльності та значних психологічних і фізичних навантажень показали 35,53 % майбутніх офіцерів ЕГ, тоді як у КГ таких курсантів виявлено 21,69 %. Слід вказати на зниження в ЕГ кількості курсантів, які мають певні труднощі у цій сфері: таких виявлено 15,45 % (у КГ – 18,35 %). Уміння організувати оперативно-службову діяльність особового складу підрозділу в ситуації застосування невідкладних заходів із забезпечення захисту життя, прав, свобод, власності, законних інтересів громадян, суспільства та держави від злочинних посягань шляхом прийняття виваженого рішення на достатньо високому рівні продемонстрували 42,28 % майбутніх офіцерів ЕГ, у КГ – 27,39 %.

Після проведення формувального етапу експерименту в ЕГ також визначено рівень готовності до охорони і забезпечення громадського порядку в майбутніх офіцерів за особистісно-рефлексивним критерієм. Достатньо високий рівень сформованості рефлексивних здібностей, що проявляються в здатності до самопізнання та самоаналізу своєї діяльності з охорони та забезпечення громадського порядку, було виявлено у 27,42 % курсантів КГ, а після завершення формувального етапу цей показник збільшився до 42,28 %. У КГ цей показник виявлено у 24,46 % курсантів.

Щодо можливостей здійснювати вплив на подальші дії для коригування, то слід зазначити, що ними володіють 28,45 % майбутніх офіцерів ЕГ. У КГ такі уміння демонстрували 14,35 % курсантів. Сформованість особистісних (дисциплінованість, кмітливість, відвертість, чесність, врівноваженість, спостережливість, ініціативність) та вольових (прагнення досягти успіху, бажання створити позитивний імідж правоохоронця,

емпатійність, уважність, самостійність, впевненість, стресостійкість) якостей продемонстрували 46,38 % курсантів ЕГ (у КГ – 40,56 %). Разом з тим відносно таких якостей, як тактовність, володіння технікою спілкування, незалежність, скромність та щирість у спілкуванні, уміння слухати співрозмовника, позитивні зміни вдалось відмітити у 37,57 % респондентів ЕГ, тоді як у КГ цей показник дорівнював 35,34 %.

Відповідно до логіки нашого дослідження після впровадження розробленої моделі та педагогічних умов ми провели анкетування випускників 4-го курсу Навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів міліції громадської безпеки та Національної гвардії України НАВС. Питання, використані в анкеті, були спрямовані на визначення шляхом самооцінки рівня сформованості готовності майбутніх офіцерів до охорони і забезпечення громадського порядку (див. рис. 3.1.).

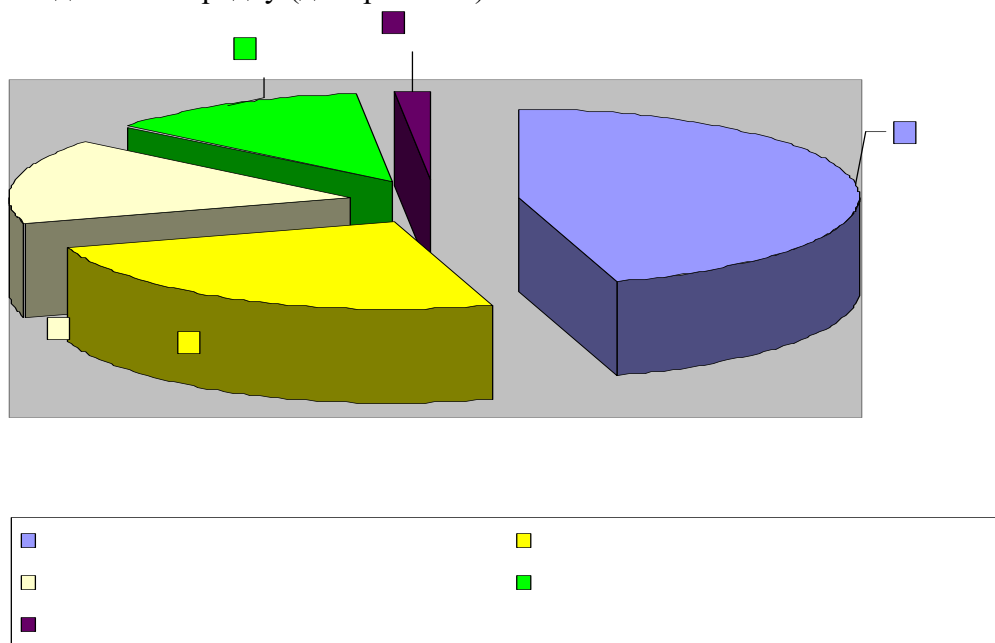

Рис. 3.1. Результати самооцінки випускниками стану готовності до охорони і забезпечення громадського порядку після формувального етапу експерименту, n=65

Результати аналізу отриманих результатів свідчить про те, що повністю готовими до роботи себе вважають 29 (44,61 %) майбутніх офіцерів (у КГ – 16 (24,60 %)). Збільшення числа курсантів, які підтвердили високу готовність до охорони і забезпечення громадського порядку, відбулося за рахунок зменшення тих, хто потребує незначної допідготовки, – 24, 60 % (у КГ – 27,70 % опитаних), відчуває нестачу знань у майбутній професійній діяльності – 15,38 % (у КГ – 21,50 % курсантів), має істотні недоліки у набутті теоретичних та практичних знань – 15,51 % (у КГ – 18,50 %) та тих, хто вважає себе неготовими до охорони і забезпечення громадського порядку з тих або інших причин, – 1,72 % (у КГ – 7, 70 % курсантів).

Для перевірки ефективності розробленої структурно-функціональної моделі та педагогічних умов було здійснено порівняльний аналіз рівнів готовності до охорони і забезпечення громадського порядку у майбутніх офіцерів у контрольній та експериментальній групах. Результати аналізу отриманих результатів свідчать про те, що в ЕГ, на відміну від КГ, збільшилася кількість курсантів, які досягли за кожним із критеріїв більш високого рівня сформованості готовності до охорони і забезпечення громадського порядку.

Результати проведеного аналізу засвідчують, що, на відміну від результатів, отриманих на констатувальному етапі, після впровадження педагогічних умов та удосконалення методики формування готовності до охорони і забезпечення громадського

порядку більшість курсантів ЕГ мають високий і середній рівень сформованості готовності до охорони і забезпечення громадського порядку. В ЕГ значно збільшилась кількість курсантів із високим рівнем (з 24,26 % до 65,44 %) сформованості готовності до охорони і забезпечення громадського порядку. Ці курсанти мають особисте позитивне ставлення до майбутньої професійної діяльності, охорони та забезпечення громадського порядку; володіють глибокими і стійкими професійно-значущими мотивами професійної діяльності; проявляють високий ступінь відповідальності за результати своєї діяльності та прийняті рішення; орієнтуються на співпрацю з колегами та представниками громадськості. У курсантів сформовані стійкі переконання щодо пріоритетності в діяльності правоохоронних органів законності, професіоналізму, дисциплінованості. Вони прагнуть до саморозвитку та самовдосконалення з проблем охорони та забезпечення громадського порядку; мають достатній рівень теоретичних та практичних знань, умінь та навичок, необхідних для прогнозування змін в службовій і повсякденній діяльності підрозділів; у них розвинені комунікативні здібності для спілкування з керівництвом підрозділів та з колегами, а також уміння демократично вирішувати службові питання та уміння вести конструктивний діалог у конфліктних ситуаціях. Курсанти об'єктивно оцінюють результати своєї діяльності, рівень розвитку умінь, необхідних для охорони та забезпечення громадського порядку, уміють планувати свої дії та вносити корективи у зв'язку із зміною обставин.

В ЕГ також помітно зменшилась кількість курсантів із середнім рівнем сформованості готовності до охорони і забезпечення громадського порядку (з 43,38 % до 23,53 %). Такі курсанти мають позитивну професійну мотивацію щодо необхідності нарощування професійного потенціалу, вони чітко розуміють цілі та завдання майбутньої професійної діяльності з охорони та забезпечення громадського порядку. Курсанти на достатньому рівні опанували загальнопрофесійні та спеціальні знання, які належно систематизовані, об'єктивно оцінюють свій рівень знань та прийнятих рішень, гнучко реагують на непередбачувані зміни у професійній діяльності. У курсантів ЕГ помітно зросла потреба у професійному самовдосконаленні та саморозвитку. Загалом у зв'язку із збільшенням кількості курсантів із високим та середнім рівнем сформованості готовності до охорони і забезпечення громадського порядку кількість курсантів в ЕГ з низьким рівнем цієї готовності зменшилась майже в три рази.

Крім того, слід вказати на незначні зміни порівняно з ЕГ у рівнях сформованості готовності до охорони і забезпечення громадського порядку в курсантів КГ. Правда, ці зміни не досягають рівня статистичної значущості. На нашу думку, вони є результатом організації навчально-виховного процесу у ВНЗ та пов'язані із зростанням загального рівня професіоналізму майбутніх офіцерів МВС.

Таким чином, кількісна математична і статистична обробка результатів проведеного експерименту переконливо довели справедливості сформульованої на початку дослідницької роботи гіпотези про те, що формування в майбутніх офіцерів МВС готовності до охорони і забезпечення громадського порядку буде більш результативним, якщо в навчально-виховному процесі ВНЗ буде впроваджено відповідні педагогічні умови.

На основі зафіксованих статистично значущих змін після проведеного формуального впливу ми можемо стверджувати про результативність проведеного дослідження та про дієвість моделі та педагогічних умов формування в майбутніх офіцерів МВС готовності до охорони і забезпечення громадського порядку.

Висновки до розділу 3

1. Для перевірки ефективності моделі та педагогічних умов формування готовності до охорони і забезпечення громадського порядку було проведено формувальний експеримент. В ЕГ було впроваджено обґрунтовані педагогічні умови, які сприяли

формуванню у курсантів активного позитивного ставлення до професійної діяльності, засвоєнню способів практичної діяльності, формуванню професійних умінь з вирішення професійних завдань, адекватної самооцінки професійної підготовленості та особистісних якостей.

Активізацію та розвиток мотивації у майбутніх офіцерів до навчальної діяльності ми забезпечували шляхом формування у курсантів цілісного уявлення про професійну діяльність офіцерів ОВС, навичок раціональної організації практичної діяльності, уміння співвідносити свої особистісні якості з вимогами професійної діяльності, цілеспрямовано досягати мети особистісного та професійного розвитку. Було зроблено акцент на емоційну складову, яка у першу чергу підпадає під вплив зовнішніх факторів, викликає в курсантів інтерес до пізнання явищ, спонукає до повсякденної активної діяльності та викликає бажання до саморозвитку і самовдосконалення.

Забезпечення спрямованості практичної складової професійної підготовки у майбутніх офіцерів готовності до охорони і забезпечення громадського порядку реалізовано з використанням різних дидактичних форм, методів та прийомів. Було створено умови для активного формування позитивного ставлення курсантів до майбутньої професійної діяльності, змодельовано та розкрито її сутнісний зміст, створено підґрунтя для розкриття індивідуальних якостей курсантів та формування їх готовності до охорони та забезпечення громадського порядку. При цьому ми певний елемент професійної діяльності, який включено у зміст заняття, подавали саме як елемент професійної діяльності, акцентуючи увагу на його значенні й забезпечувальній функції.

Оптимізація змісту, форм і методів формування готовності до охорони і забезпечення громадського порядку в процесі фахової підготовки здійснювалась шляхом використання найбільш дієвих дидактичних прийомів набуття курсантами нових знань, поглиблення та розширення уже набутих та формування професійних умінь, необхідних для виконання завдань з охорони та забезпечення громадського порядку. З цією метою на заняттях з навчальних дисциплін «Загальна тактика» на тему: «Застосування спеціальних засобів» поряд із традиційними методами (аналіз конкретних ситуацій, вирішення ситуативних завдань, ігрові методи, семінари-дискусії, семінари-дослідження, «круглі столи», тренінги, брейн-ринг) використовувались спеціальні інтерактивні методи (інформаційне коло, «чия це проблема», «криголам», «поясни службовий інцидент», перефразування). Основну увагу було зосереджено на організації роботи з формулювання проблемних ситуацій, моделювання процесуального аспекту, стимулювання курсантів до активної навчально-пізнавальної діяльності та заохочення до самостійного творчого розуміння ситуації.

Використання особистісно-орієнтованого підходу під час проведення формувального етапу експерименту дозволило сформулювати науковий світогляд у майбутніх офіцерів; стимулювати розвиток у курсантів творчих здібностей, ініціативи та нестандартного мислення в навчально-пізнавальній діяльності; заохотити їх до самостійного удосконалення інтелектуальної, духовної та фізичної сфери. З цією метою поряд із традиційними інформаційно-розвиваючими та репродуктивними методами застосовувались методи проблемного навчання.

Узагальнені результати дослідно-експериментальної роботи з перевірки ефективності моделі та педагогічних умов формування в майбутніх офіцерів готовності до охорони і забезпечення громадського порядку показали значимість кількісних і якісних змін, що відбулися в ЕГ. Це підтверджує сформульовану гіпотезу про ефективність розробленої моделі та педагогічних умов формування готовності до охорони і забезпечення громадського порядку.

Основні наукові результати розділу опубліковано в працях [203; 209].

ВИСНОВКИ

У дослідженні представлено теоретико-методичне обґрунтування і результати експериментальної перевірки педагогічних умов формування готовності майбутніх офіцерів МВС України до охорони і забезпечення громадського порядку.

1. Завдання підготовки майбутніх офіцерів у вищих навчальних закладах у наш час обумовлені новими вимогами до професійної освіти. Характер завдань, що їх виконують структурні підрозділи МВС, вимагає від офіцерів високого рівня готовності до охорони та забезпечення громадського порядку. Готовність до охорони і забезпечення громадського порядку є комплексним утворенням, що охоплює мотиваційну, когнітивну, діяльнісну та рефлексивну сфери майбутнього офіцера МВС, базується на ґрунтовних теоретичних і практичних знаннях про особливості охорони і забезпечення громадського порядку, проявляється у здатності усвідомлювати значимість майбутньої професійної діяльності з охорони і забезпечення громадського порядку, розкривається та удосконалюється при виконанні відповідних службово-професійних функцій..

2. Основними критеріями та показниками готовності майбутніх офіцерів до охорони і забезпечення громадського порядку є: мотиваційний (професійно-значущі мотиви, бажання та прагнення бути професіоналом, здійснювати охорону і забезпечення громадського порядку; визнання професійних цінностей, цінностей охорони і забезпечення громадського порядку); когнітивний (знання законів, постанов, інструкцій та інших нормативно-правових актів щодо охорони і забезпечення громадського порядку; усвідомлення функцій, прав та обов'язків підрозділів органів МВС); діяльнісний (уміння забезпечувати захист життя, прав, свобод, власності, законних інтересів громадян, суспільства та держави; уміння вживати у межах компетенції невідкладних заходів щодо охорони громадського порядку; уміння аналізувати причини та умови, що сприяють учиненню злочинів в громадських місцях); особистісно-рефлексивний (усвідомлення себе як суб'єкта професійної діяльності, що здійснює охорону і забезпечення громадського порядку; сформованість позитивних особистісних якостей; здатність аналізувати власні дії, критично оцінювати результати діяльності з охорони і забезпечення громадського порядку). Залежно від сформованості готовність до охорони і забезпечення громадського порядку в майбутніх офіцерів може виявлятися на низькому, середньому та високому рівнях.

3. Успішне формування готовності до охорони і забезпечення громадського порядку можливе завдяки впровадженню в навчально-виховний процес комплексу педагогічних умов: активізації та розвитку у курсантів мотивації до навчальної діяльності; забезпечення професійної спрямованості практичної складової підготовки майбутніх офіцерів в ВНЗ; оптимізації змісту, форм і методів формування готовності до охорони і забезпечення громадського порядку в процесі фахової підготовки; використання особистісно-орієнтованого підходу при викладанні спеціальних дисциплін.

Модель формування готовності до охорони і забезпечення громадського порядку містить концептуальний (визначення мети педагогічної діяльності, завдань, принципів та функцій, основних закономірностей діяльності з формування у курсантів готовності до охорони та забезпечення громадського порядку), змістовно-процесуальний (педагогічні умови формування готовності до охорони і забезпечення громадського порядку, етапи комплексної програми, методичне забезпечення) та діагностично-результативний блок (критерії, показники та рівні сформованості готовності, оцінювання та коригування проведених заходів).

4. Динаміка рівнів сформованості готовності до охорони і забезпечення громадського порядку в курсантів експериментальної групи підтвердила дієвість обґрунтованих педагогічних умов та ефективність розробленої моделі. За результатами проведеного формувального експерименту виявлено статистично значущі зміни у рівнях сформованості готовності до охорони і забезпечення громадського порядку в курсантів експериментальної групи: з 24,26 % до 64,71 % збільшилась кількість курсантів із високим рівнем (у контрольній групі відповідно з 25,0 % до 30,84 %) та зменшилась їх кількість з середнім (з 43,38 % до 23,53 %) та низьким (з 35,20 % до 11,74 %) рівнями. У контрольній групі відповідно з 41,67 % до 33,33 % та з 33,33 % до 37,50 %. Математична обробка результатів формувального експерименту підтвердила гіпотезу дослідження.

Проведене дослідження не вичерпує усіх аспектів проблеми формування у майбутніх офіцерів МВС готовності до охорони і забезпечення громадського порядку. Можливими напрямками подальших наукових пошуків є розробка дидактичної системи формування готовності до охорони і забезпечення громадського порядку на основі інформаційно-комунікаційних технологій; удосконалення змісту нормативного і варіативного циклів спеціальних навчальних дисциплін в аспекті формування у майбутніх офіцерів МВС готовності до охорони і забезпечення громадського порядку, а також обґрунтування основних напрямків розвитку професійних умінь з охорони та забезпечення громадського порядку в системі післядипломної підготовки та на різних етапах професійного становлення офіцерів МВС.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аверьянов А. Н. Системное познание мира : Методологические проблемы / А. Н. Аверьянов. – М. : Политиздат, 1985. – 263 с.
2. Аврамчук О. Є. Особливості мотивації курсантів до навчання фізики як фундаментальної дисципліни / О. Є. Аврамчук // Наук. часопис Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова. Сер. № 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. – Вип. 32 : зб. наук. пр. / за ред. проф. В. Д. Сиротюка. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2012. – С. 3–8.
3. Александров Ю. В. Професійна деформація співробітників органів внутрішніх справ і шляхи її корекції : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.06 «Юридична психологія» / Ю. В. Александров ; Нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2003. – 18 с.
4. Ананьев Б. Г. О проблемах современного человекознания / Б. Г. Ананьев. – СПб. : Питер, 2001. – 272 с.
5. Ананьев Б. Г. Психология и проблемы человекознания / Б. Г. Ананьев ; [под. ред. А. А. Бодалева]. – М., 1996. – 384 с.
6. Андреев А. Н. Оптимізація педагогічного процесу з фізичної культури військового авіаційно-інженерного ВУЗу [Електронний ресурс] / А. Н. Андреев. – Режим доступу : <http://medbib.in.ua/optimizatsiya-pedagogicheskogo-protssessa-vuze.html>
7. Афанасьев В. Г. Общество: системность, познание, управление / В. Г. Афанасьев. – М. : Политиздат, 1981. – 432 с.
8. Бабанский Ю. К. Проблемы повышения эффективности педагогических исследований (Дидактический аспект) / Ю. К. Бабанский. – М. : Педагогика, 1982. – 142 с.
9. Бабанский, Ю. К. Оптимизация учебно-воспитательного процесса : (Метод. основы) / Ю. К. Бабанский. – М. : Просвещение, 1982. – 192 с.
10. Балендр А. В. Формування готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до вирішення конфліктних ситуацій : автореф. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / А. В. Балендр. – Хмельницький, 2011. – 23 с.
11. Бандурка А. М. Юридическая психология : учебник / А. М. Бандурка, С. П. Бочарова, Е. В. Землянская. – Харьков : Изд-во Нац. ун-та внутр. дел, 2002. – 596 с.
12. Бандурка О. М. Формування свідомої дисциплінованості курсантів вищих навчальних закладів МВС України / О. М. Бандурка // Організація виховної роботи в вищих навчальних закладах МВС України : матеріали наук.-прак. конф. – Харків, 2002. – С. 8–20.
13. Барабанщиков А. В. Военно-педагогическая диагностика / А. В. Барабанщиков, Н. И. Дерюгин. – М. : ВПА, 1995. – 108 с.
14. Барабанщиков А. В. Педагогическая культура офицера / А. В. Барабанщиков, С. С. Муцынов. – М. : Воениздат, 1985. – 159 с.
15. Барабанщиков А. В. Сборник научных статей / Под. ред. Е. Е. Мальцева. – М. : Воениздат, 1977. – 235 с.
16. Барановська Л. В. Соціально-детерміновані умови реалізації особистісно-орієнтованого підходу в процесі професійної підготовки майбутніх офіцерів управління тактичного рівня / Л. В. Барановська // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти : зб. наук. праць. Наукові записки Рівненського держ. гуманітарного ун-ту, 2013. – Вип. 7 (50). – С. 7–11.

17. Барковський В. П. Формування комунікативної культури у майбутніх працівників кримінальної міліції : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / В. П. Барковський ; Нац. акад. Прикордон. військ України ім. Б. Хмельницького. – Хмельницький, 2003. – 18 с.
18. Батищев Г. С. Введение в диалектику творчества / Г. С. Батищев. – СПб. : Изд-во РХГИ, 1997. – 464 с.
19. Беспалько В. П. Слагаемые педагогической технологии / В. П. Беспалько. – М. : Педагогика, 1986. – 66 с.
20. Беспалько О. В. Формування готовності студентів педвузу до проектування організаційних форм виховної діяльності : дис. канд. пед. наук : 13.00.01 / Беспалько Ольга Володимирівна. – К., 1998. – 189 с.
21. Бикова О. В. Формування готовності до професійної діяльності майбутніх офіцерів пожежної охорони : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Бикова Олена Валентинівна ; Ін-т вищ. освіти АПН України. – К., 2001. – 21 с.
22. Богатырев Ю. В. Формирование мотивации будущих офицеров к профессиональной деятельности как стержневая проблема образовательного процесса военного высшего учебного заведения // Освітньо-наукове забезпечення діяльності правоохоронних органів і військових формувань України : IV Всеукраїнська науково-практичн. конференція (м. Хмельницький, 18 листопада 2011 року). – Хмельницький : Видавництво НАДПСУ, 2011. – С. 195–196.
23. Бойко О. В. Формування готовності до управлінської діяльності у майбутніх магістрів військово-соціального управління : дис. канд. пед. наук : 13.00.04 / О. В. Бойко. – К., 2005. – 244 с.
24. Бойко Ю. Ю. Формування психологічної готовності майбутніх юристів до професійної діяльності : дис. канд. психол. наук : 19.00.07 / Бойко Юлія Юріївна. – К., 2008. – 262 с.
25. Брик Т. О. Обґрунтування педагогічних умов для формування вмінь професійного іншомовного спілкування майбутніх офіцерів / Т. О. Брик // Теорія і практика упр. соц. системами. – 2010. – № 4. – С. 111–119.
26. Булах І. Є. Сучасні підходи до встановлення критерію «склав / не склав» у системі американських медичних ліцензійних іспитів / І. Є. Булах, І. М. Шило // Педагогіка і психологія. – 1997. – № 3. – С. 230–236.
27. Бунин С. В. Совершенствование профессиональной подготовки будущих офицеров к выполнению служебно-боевых задач : на материале военного института внутренних войск МВД России : дисс. канд. пед. наук : 13.00.08 / С. В. Бунин. – Новосибирск, 2005. – 225 с.
28. Ваколюк Т. В. Педагогічні умови інтенсивного навчання іноземної мови курсантів-прикордонників : дис. канд. пед. наук : 13.00.04 / Ваколюк Тетяна Володимирівна. – Хмельницький, 2003. – 199 с.
29. Варій М. Й. Основи соціальної психології військового колективу / М. Й. Варій. – Львів : Вид-во «Сполом», 2000. – 248 с.

30. Вдовюк В. И. Военно-педагогическая этика и совершенствование профессионально-этической подготовки советских офицеров : автореф. дисс. на соиск. науч. степ. д-ра пед. наук : спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / В. И. Вдовюк. – М., 1983. – 28 с.
31. Великий В. М. Формування у правоохоронців готовності до запобігання екстремізму [Електронний ресурс] / В. М. Великий // Юридичний вісник Причорномор'я. – 2011. – № 2 (2). – 243–250. – Режим доступу : <http://pravoznavec.com.ua/period/article/5997/%C2>
32. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ, «Перун», 2009. – 1736 с.
33. Вербенський М. Особливості підготовки кадрів для органів внутрішніх справ / М. Вербенський // Актуальні проблеми професійної підготовки суддів, прокурорів та працівників правоохоронних органів : зб. матеріалів міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 23 квітня 2009 року) / [редкол. : Г. П. Серeda (відпов. ред.), М. К. Якимчук, В. М. Куц та ін.]. – К., 2009. – С. 16–22.
34. Вербицкий А. А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход / А. А. Вербицкий. – М. : Высшая школа, 1991. – 207 с.
35. Вербицкий А. А. Контекстно-компетентностный подход к модернизации образования / А. А. Вербицкий // Высшее образование в России. – 2010. – № 5. – С. 32–37.
36. Вітвицька С. С. Основи педагогіки вищої школи : методичний посібник для студентів магістратури / С. С. Вітвицька. – К. : Центр навчальної літератури, 2003. – 316 с.
37. Вознюк Л. Педагогічні умови підготовки майбутніх учителів музики до виховання підлітків засобами дзвонарства / Л. Вознюк // Проблеми підготовки сучасного вчителя : збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / [ред. кол. : Побірченко Н. С. (гол. ред.) та ін.]. – Умань : ПП Жовтий О. О., 2012. – Вип. 5. – Ч. 2. – 291 с.
38. Волинець В. В. Теоретичні та практичні засади впровадження позитивного досвіду в діяльність органів внутрішніх справ / В. В. Волинець // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2012. – Т. 2. – С. 167–178.
39. Волинець Н. В. Стратегічна модель діяльності практичного психолога щодо оптимізації соціально-психологічного клімату військового колективу / Н. В. Волинець, П. П. Волинець // Збірник наукових праць Хмельницького ін-ту соціальних технологій Ун-ту «Україна», 2010. – Т. 2. – С. 107–111.
40. Волощук А. М. Підготовка працівників ОВС як науково-практична проблема / А. М. Волощук // Професійне становлення особистості : матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції, 15 лютого 2013 р. м. Одеса. – Одеса : ОДУВС, 2013. – 217 с.
41. Воробйова С. О. Теоретичні питання формування готовності курсантів до професійної діяльності в молодіжному середовищі / С. О.

Воробйова // Педагогічний альманах. – 2011. – Вип. 12. – Ч. 1. – С. 95–101.

42. Выготский Л. С. Собрание сочинений : в 6 т. / Л. С. Выготский. – М. : Педагогика, 1984 – Т. 4. – 420 с.

43. Галуцько В. В. Адміністративна діяльність міліції України щодо охорони права власності під час забезпечення охорони громадського порядку [Електронний ресурс] / В. В. Галуцько // Форум права. – 2007. – № 3. – С. 48–51. – Режим доступу :

<http://www.nbu.gov.ua/ejournals/FP/2007-3/07gvvogp.pdf>

44. Гончаренко С. Український педагогічний словник / Семен Гончаренко. – Київ : Либідь, 1997. – 376 с.

45. Горбачевський В. Спеціалізовані навчальні заклади МВС України – невід’ємна складова професійної підготовки міліцейських кадрів / В. Горбачевський // Актуальні проблеми професійної підготовки суддів, прокурорів та працівників правоохоронних органів: зб. матеріалів міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 23 квітня 2009 року) / [редкол. : Г. П. Середа (відпов. ред.), М. К. Якимчук, В. М. Куц та ін.]. – К., 2009. – С. 49–54.

46. Городиская А. Н. Педагогические условия формирования готовности будущего учителя к педагогическому самоанализу / А. Н. Городиская // Наукові записки. Серія : педагогіка. – 2010. – № 3. – С. 45–49.

47. Горохівський О. Є. Формування пізнавальної активності курсантів вищих навчальних закладів Міністерства надзвичайних ситуацій у процесі вивчення спеціальних дисциплін : дис. канд. пед. наук : 13.00.04 / Горохівський Олег Євстахійович. – Вінниця, 2006. – 206 с.

48. Гороховська Т. В. Формування культури професійного мовлення майбутніх працівників органів внутрішніх справ : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Т. В. Гороховська ; Нац. акад. Держ. прикордон. служби України ім. Б. Хмельницького. – Хмельницький, 2007. – 20 с.

49. Гребенюк А. С. Мотиваційна готовність курсантів і слухачів вищого військового учбового закладу до професійної діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 20.02.02 «Військова педагогіка та психологія» / А. С. Гребенюк ; Київський військовий гуманітарний ін-т. – К., 1997. – 17 с.

50. Грень Л. М. Розвиток мотиваційної сфери студентів як основа досягнення успіху в майбутній професійній діяльності / Л. М. Грень // Проблеми інженерно-педагогічної освіти : зб. наук. пр. – Х. : Укр. інженерно-педагогічна акад. (УІПА), 2010. – Вип. 28–29. – С. 209–214.

51. Громадська думка як чинник ефективності діяльності правоохоронних органів в Україні. Аналітична записка [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://www.niss.gov.ua/articles/468>

52. Гуріненко І. Характеристика моделі професійної підготовки державних інспекторів пожежної безпеки / І. Гуріненко // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

/ [гол. ред. : М. Т. Мартинюк]. – Умань : ПП Жовтий, 2011. – Ч. 2. – 364 с.

53. Дем'янюк Ю. А. Теоретичні засади формування військово-організаторських умінь у курсантів вищих військових навчальних закладів [Електронний ресурс] / Ю. А. Дем'янюк. – Режим доступу :

<http://intkonf.org>

54. Дерев'янюк В. В. Особливості професійної підготовки прокурорських кадрів: проблеми адаптації / В. В. Дерев'янюк // Вісник Запорізького національного ун-ту. – 2012. – № 2 (2). – С. 218–222.

55. Дитюк В. Особливості мотивації професійної адаптації працівників транспортної міліції / В. Дитюк // Професійне становлення особистості : матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції, 15 лютого 2013 р. м. Одеса. – Одеса : ОДУВС, 2013. – С. 61–63.

56. Діденко О. В. Формування професійної творчості в майбутніх офіцерів державної прикордонної служби України : монографія / О. В. Діденко . – Хмельницький : Видавництво НАДПСУ, 2009. – 407 с.

57. Дробот І. О. Формування моделі професійно-компетентного працівника в контексті гарантування місцевого самоврядування / І. О. Дробот // Дем. стандарти проф. навчання та діяльності публ. службовців : теорія, практика : між нар. науково-практ. конф. Львів, 22 берез. – Л. : ЛРІДУ НАДУ, 2007. – Ч. 1. – С. 224–277.

58. Дубасенюк О. А. Теоретичні і методичні основи виховної діяльності педагога : дис. д-ра пед. наук : 13.00.04 / Дубасенюк Олександра Антонівна. – К., 1996. – 444 с.

59. Дьяченко М. И. Краткий психологический словарь: личность, образование, самообразование, профессия / М. И. Дьяченко, Л. А. Кандыбович . – Мн. : Хэлтон, 1998. – 399 с.

60. Дьяченко М. И. Психологические проблемы готовности к деятельности / М. И. Дьяченко , Л. А. Кандыбович. – Мн. : Изд-во БГУ, 1976. – 176 с.

61. Дюї Джон. Професійні аспекти освіти / Д. Дюї // Демократія і освіта / пер. з англ. М. Олійник. – Львів : Літопис, 2003. – С. 245–256.

62. Дягілева Л. Д. Підготовка курсантів вищих навчальних закладів МВС України до роботи в міжнародних правоохоронних організаціях : дис. канд. пед. наук : 13.00.04 / Людмила Дмитрівна Дягілева. – Х., 2004. – 231 с.

63. Енциклопедія освіти / АПН України ; [голов. ред. В. Г. Кремень]. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.

64. Екстремальна юридична психологія в діяльності персоналу органів внутрішніх справ України : науково-практичн. посібник / О. М. Бандурка, В. С. Венедиктов, О. В. Тімченко, В. Є. Христенко. – Х. : НУВС, 2005. – 319 с.

65. Євсюков О. Ф. Педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх офіцерів у навчальному процесі вищого військового навчального закладу : дис. канд. пед. наук : 13.00.04 / О. Ф. Євсюков. – Х., 2006. – 172 с.

66. Євтух М. Б. Забезпечення якості вищої освіти – важлива умова інноваційного розвитку держави і суспільства / М. Б. Євтух, І. С. Волощук //

Педагогіка і психологія. – 2008. – № 1 (58). – С. 70–74.

67. Зеер Э. Ф. Психология профессий: учебное пособие для студентов вузов / Э. Ф. Зеер. – 2-е изд., перераб., доп. – М. : Академический Проект ; Екатеринбург : Деловая книга, 2003. – 336 с.

68. Зелений В. І. Розвиток педагогічної культури молодих офіцерів внутрішніх військ МВС України : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / В. І. Зелений ; Нац. акад. Прикордон. військ України ім. Б. Хмельницького. – Хмельницького, 2003. – 18 с.

69. Зелений В. І. Розвиток педагогічної культури молодих офіцерів внутрішніх військ МВС України : дис. канд. пед. наук. : 13.00.04 / В. І. Зелений. – К., 2003. – 218 с.

70. Иванова Г. П. Критериальная база современного воспитания [Электронный ресурс] / Г. П. Иванова. – Режим доступа : <http://web-local.rudn.ru/web-local/prep/rj/index.php>

71. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы / Е. П. Ильин. – СПб. : Питер, 2000. – 512 с.

72. Ігнаток О. А. Сутність поняття «готовність студентів-іноземців груп довузівської підготовки до навчання у вищих технічних навчальних закладах» / О. А. Ігнаток, І. А. Сладких // Наукові праці ЧДУ ім. Петра Могили. – Миколаїв. – Випуск 161. – Том 173. – С. 38–44.

73. Ігнатюк О. А. Формування готовності майбутнього інженера до професійного самовдосконалення: теорія і практика : монографія / О. А. Ігнатюк. – Харків : НТУ «ХП», 2009. – 432 с

74. Іншин М. І. Роль, мета та місце системи професійної підготовки кадрового персоналу для ОВС / М. І. Іншин // Вісник ХНУВС. – 2002. – Спецвипуск. – С. 142–148.

75. Іщенко Т. Д. Фахове навчання в системі безперервної аграрної освіти / Т. Д. Іщенко. – К. : Аграрна освіта, 2000. – 242 с.

76. Кавуненко Н. В. Визначення змісту та структури особистісної готовності до професійної діяльності [Електронний ресурс] / Н. В. Кавуненко, О. І. Бондарчук. – Режим доступу : <http://www.umo.edu.ua>

77. Карамушка Л. М. Психологія управління : навч. посіб. / Л. М. Карамушка. – К. : Міленіум, 2003. – 344 с.

78. Каширин В. П. Психология и педагогика / В. П. Каширин. – М. : Академия, 2001. – 480 с.

79. Клачко В. Формування мотивації навчальної діяльності слухачів Академії управління МВС засобами проблемного навчання / Володимир Клачко // Вісник Академії управління МВС. – 2007. – № 2–3. – С. 184–193.

80. Клименко І. В. Професійна деформація як прояв девіантної поведінки особистості / І. В. Клименко // Девіантна поведінка: соціологічний, психологічний та юридичний аспекти : матеріали науково-практичної конференції. – Харків : ХНУВС, 2012. – С. 148–151.

81. Клименко І. М. Гендерні особливості професійної деформованості особистості працівників ОВС / І. М. Клименко, П. В. Макаренко // Професійне становлення особистості : матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції, 15 лютого 2013 р., м. Одеса. – Одеса : ОДУВС, 2013. – С. 191–193.
82. Козяр М. М. Педагогічні основи виховання у курсантів вищих навчальних закладів системи МВС відповідального ставлення до виконання своїх обов'язків : дис. канд. пед. наук : спец. 13.00.04 / М. М. Козяр ; Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. – К., 1998. – 172 с.
83. Козяр М. М. Теоретичні та методичні засади професійної підготовки особового складу підрозділів з надзвичайних ситуацій : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.04 / М. М. Козяр. – К., 2005. – 532 с.
84. Компанієць Ю. А. Використання інтерактивних методів у фізичному вихованні курсантів вищих навчальних закладів МВС України / Ю. А. Компанієць // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2013. – № 8. – С.41–45.
85. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / під заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : К.І.С., 2004. – 112 с.
86. Кондратьєв Я. Ю. Система професійної підготовки кадрів оперативних служб (підрозділів) міліції та шляхи її удосконалення / Я. Ю. Кондратьєв : тези доп. на міжнар. наук.-практ. конфер. (м. Київ, 27–28 березня 2003 р.). – К. : Нац. акад. внутр. справ України, 2003. – С. 9–12.
87. Краснощок А. В. Формування загальнокультурної компетентності майбутніх правоохоронців у процесі соціально-гуманітарної підготовки : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / А. В. Краснощок ; Відкритий міжнар. ун-т розв. людини «Україна». – К., 2013. – 20 с.
88. Кручек В. А. Критерії та показники сформованості культури педагогічної взаємодії / В. А. Кручек, О. В. Васюк // Вісник Черкаського університету : зб. наук. ст. – Вип. 203. Серія : Педагогічні науки. – Ч. 1 / Міністерство освіти і науки України, Черкаський нац. ун-т ім. Б. Хмельницького. – Черкаси : Видавництво ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2011. – С. 99–104.
89. Крушельницька О. В. Методологія і організація наукових досліджень студентів : [навч. посібник] / О. В. Крушельницька – К. : Кондор, 2003. – 193 с.
90. Кузьмина Н. В. Системный подход в педагогическом исследовании : Методология педагогических исследований / Н. В. Кузьмина. – М. : НИИ ОП, 1980. – 105 с.
91. Кубаєнко А. В. Професійно важливі якості особистості та спосіб життя працівника міліції / А. В. Кубаєнко // Професійне становлення особистості : матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції, 15 лютого 2013 р. м. Одеса. – Одеса : ОДУВС, 2013. – С. 90–91.
92. Кубіцький С. О. Система оцінювання готовності майбутніх офіцерів до професійної діяльності : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Кубіцький

Сергій Олегович ; Центральний ін-т післядипломної педагогічної освіти АПН України. – К., 2001. – 21 с.

93. Кучеренко А. А. Педагогічні основи вдосконалення професійної підготовки прикордонників в умовах службової діяльності : дис. канд. пед. наук : 13.00.04 / Кучеренко Андрій Аркадійович. – Хмельницький, 2005. – 250 с.

94. Лаврентьєва Г. П. Методичні рекомендації з організації та проведення науково-педагогічного експерименту / Г. П. Лаврентьєва, М. П. Шишкіна. – К. : ПТЗН, 2007. – 72 с.

95. Левенець О. А. Психологічні чинники розвитку професійних умінь працівників органів внутрішніх справ : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.06 «Юридична психологія» / О. А. Левенець ; Акад. упр. Міністерства внутр. справ. – К., 2009. – 16 с.

96. Левицький Є. О. Педагогічні основи комплексної оцінки професійної діяльності строювих підрозділів вищих навчальних закладів МВС України : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Є. О. Левицький ; Вінниц. держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського. – Вінниця, 2005. – 20 с.

97. Левківський К. Професійна спрямованість практичної підготовки студентів – вагома складова майбутнього попиту на них на ринку праці / К. Левківський, Д. Панасевич // Вища школа. – 2009. – № 8. – С. 12–25.

98. Левченко С. М. Особистісно орієнтоване виховання майбутніх офіцерів у вищому військовому навчальному закладі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / С. М. Левченко. – Х., 2004. – 20 с.

99. Ліненко А. Ф. Педагогічна діяльність і готовність до неї : монографія / А. Ф. Ліненко. – Одеса : ОКФА, 1995. – 80 с.

100. Ліненко А. Ф. Теорія і практика формування готовності студентів педагогічних вузів до професійної діяльності : дис. д-ра пед. наук : 13.00.04 / Ліненко Алла Францівна. – К., 1996. – 556 с.

101. Лернер И. Я. Проблемное обучение / И. Я. Лернер. – М., 1974. – С. 168.

102. Лісовий Д. В. Психологічна підготовка працівників міліції / Д. В. Лісовий // Професійне становлення особистості : матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції, 15 лютого 2013 р. м. Одеса. – Одеса : ОДУВС, 2013. – 217 с.

103. Лозова В. І. Теоретичні основи виховання і навчання : навчальний посібник / В. І. Лозова, Г. В. Троцько ; Харк. держ. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Харків : ОВС, 2002. – 400 с.

104. Лузан П. Г. Основи науково-педагогічних досліджень / П. Г. Лузан, І. В. Сопівник, С. В. Виговська. – К., 2010. – 219 с.

105. Максимова М. Ю. Соціально-психологічні аспекти профілактики професійної деформації персоналу державної кримінально-виконавчої служби України / М. Ю. Максимова : Матеріали круглого столу за темою : «Профілактика професійної деформації персоналу установ виконання

покарань». – Біла Церква, 2010. – С. 18–20.

106. Манохіна І. В. Практична складова навчальної діяльності як основна передумова формування у майбутніх соціальних педагогів готовності до роботи з дітьми-сиротами / І. В. Манохіна // Молодий вчений. – 2014. – № 1 (03). – С. 145–149.

107. Маркова А. К. Психология профессионализма / А. К. Маркова. – М. : Международный гуманитарный фонд «Знание», 1996. – 312 с.

108. Марчук І. П. Формування професійно-моральних якостей майбутніх працівників правоохоронних органів у вищих навчальних закладах МВС України : дис. канд. пед. наук : 13.00.04 / І. П. Марчук. – Кіровоград, 2005. – 362 с.

109. Марчук І. П. Формування професійно-моральних якостей майбутніх працівників правоохоронних органів у вищих навчальних закладах МВС України : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» ; Кіровоград. держ. пед. ун-т ім. В. Винниченка. – Кіровоград, 2005. – 23 с.

110. Машталір А. М. Формування творчих якостей майбутніх офіцерів у процесі професійної підготовки : дис. канд. пед. наук : 13.00.04 / Машталір Анатолій Миколайович. – К., 2006. – 253 с.

111. Машук І. О. Формування психологічної готовності учнів спеціалізованих загальноосвітніх закладів міліції до навчально-службової діяльності в системі МВС України : дис. канд. психол. наук : 19.00.06 «Юридична психологія» / Машук Ірина Олександрівна. – К., 2009. – 236 с.

112. Медведєв В. С. Психологічні якості працівників ОВС як чинники протидії професійній деформації / В. С. Медведєв // Професійне становлення особистості : матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції, 15 лютого 2013 р. м. Одеса. – Одеса : ОДУВС, 2013. – С. 41–42.

113. Мельничук І. М. Теорія і практика професійної підготовки майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних технологій : дис. доктора пед. наук : 13.00.04 / Мельничук І. М. ; Тернопільський нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. – Тернопіль, 2011. – 585 с.

114. Методичні рекомендації з розроблення складових галузевих стандартів вищої освіти (компетентнісний підхід) / Міністерство освіти і науки України, Інститут інноваційних технологій і змісту освіти / укл. : В. Л. Гуло, К. М. Левківський, Л. О. Котоловець та ін. – К., 2013. – С. 90.

115. Методичні рекомендації з виявлення професійної деформації у працівників органів внутрішніх справ України / уклад. : М. Н. Курко, С. В. Омельченко. – К. : МВС України, 2007. – 25 с.

116. Миропольська О. В. Формування професійної компетентності фахівців митних органів в умовах службової діяльності : дис. канд. пед. наук : 13.00.04 / Миропольська Оксана Василівна. – Хмельницький, 2009. – 219 с.

117. Михайліченко І. В. Педагогічні умови формування професійної культури працівників органів внутрішніх справ : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / І. В. Михайліченко. – Кіровоград, 2004. – 20 с.

118. Мінаков М. А. Досвід і філософія: еволюція понять досвіду в західній філософії XIX–XX століть : дис. ... на здобуття наук. ступеня доктора філософ. наук : спец. 09.00.05 / М. А. Мінаков. – Київ, 2007. – 170 с.

119. Мойсеєнко А. О. Готовність населення України до діяльності в інформаційному суспільстві / А. О. Мойсеєнко // Інформаційне суспільство. Шлях України. – К. : Відродження та ПРООН, 2004. – С. 231–239.

120. Молотай В. А. Формування психологічної готовності військовослужбовців внутрішніх військ до діяльності з охорони громадського порядку : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.09 / В. А. Молотай. – Хмельницький, 2006. – 220 с.

121. Монастирський В. М. Педагогічні умови формування професійних навичок майбутніх правоохоронців у процесі тактико-спеціальної підготовки у вищих навчальних закладах МВС України : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / В. М. Монастирський. – Луганськ, 2007. – 22 с.

122. Монастирський В. М. Роль і місце професійно орієнтованих дисциплін у формуванні професійної компетентності майбутніх правоохоронців / В. М. Монастирський // Наукова скарбниця освіти Донеччини. – 2011. – № 2 (9). – С. 29–32.

123. Москаленко А. П. Професійна мотивація працівників органів внутрішніх справ: вивчення та корекція : наук.-практ. посіб. / А. П. Москаленко. – Х. : Видавництво Ун-ту внутрішніх справ, 1999. – 97 с.

124. Москаленко В. В. Соціальна психологія : Підручник. – Київ : Центр навчальної літератури, 2005. – 624 с.

125. Москалюк Л. М. Психологічна готовність до професійної діяльності працівників правоохоронних органів / Л. М. Москалюк // Професійне становлення особистості : матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції, 15 лютого 2013 р. м. Одеса. – Одеса : ОДУВС, 2013. – 217 с.

126. Музичук О. М. Сутність професійної підготовки персоналу ОВС / О. М. Музичук // Форум права. – 2007. – № 1. – С. 125–130.

127. Ненько Ю. П. Специфіка самореалізації курсантів ВНЗ пожежної безпеки у фаховій підготовці [Електронний ресурс] / Ю. П. Ненько // Гуманитарные научные исследования. – 2012. – № 1. – Режим доступу : <http://human.snauka.ru/2012/01/549>

128. Несімко О. Д. Економічна культура юриста: правовий аспект : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень» / О. Д. Несімко ; Київ. нац. ун-т внутр. справ. – К., 2009. – 20 с.

129. Нещадим М. І. Військова освіта України : історія, теорія, методологія, практика : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / М. І. Нещадим. – К., 2004. – 56 с.

130. Новий тлумачний словник української мови : у 4-х т. 42000 слів. – Т. 3 : ОБЕ – РОБ. / Уклад. : В. Яременко, О. Сліпушко. – К. : Вид-во «Аконіт»,

1998. – 927 с.

131. Новиков А. М. Методология научного исследования / А. М. Новиков, Д. А. Новиков. – М. : Либроком. 2010. – 280 с.

132. Овчарук О. В. Результати емпіричних досліджень серед педагогічної громадськості щодо перспектив запровадження компетентнісного підходу до вітчизняного змісту освіти / О. В. Овчарук // Компетентнісний підхід у сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи ; під заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : К.І.С., 2004. – С. 59–65.

133. Ожегов С. И. Словарь русского языка / С. И. Ожегов ; под ред. Н. Ю. Шведова. – М. : Сов. энциклопедия, 1973. – 846 с.

134. Окіпняк А. С. Педагогічні умови формування професійних якостей у військовослужбовців-водолазів : дис. канд. пед. наук : 13.00.04 / Окіпняк Анатолій Сергійович. – Кам'янець-Подільський, 2004. – 227 с.

135. Орел-Халік Ю. В. Формування естетичного смаку майбутніх правоохоронців у процесі фахової підготовки : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Ю. В. Орел-Халік ; Класич. приват. ун-т. – Запоріжжя, 2008. – 20 с.

136. Освітні технології : навч.-метод. посіб. / О. М. Пехота [та ін.] ; ред. О. М. Пехота. – К. : А.С.К., 2001. – 255 с.

137. Основи законодавства України : підручник / [за заг. ред. полковника юстиції Кириленка В. І.]. – Вінниця : Нова книга, 2002. – 617 с.

138. Парубок О. Дидактичні умови застосування ділових ігор у професійній підготовці фахівців пожежної безпеки : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / О. Парубок. – Хмельницький, 2003. – 18 с.

139. Пасічник О. О. Формування професійних комунікативних умінь майбутніх соціальних педагогів засобами навчальних тренінгів : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / О. О. Пасічник ; ТНПУ ім. В. Гнатюка. – Тернопіль, 2013. – 20 с.

140. Пасько О. М. Врахування підходів щодо визначення «готовності» у професійній діяльності працівників ОВС / О. М. Пасько // Професійне становлення особистості : матеріали V Всеукраїнської наук.-практ. конф., 15 лютого 2013 р. м. Одеса. – Одеса : ОДУВС, 2013. – С. 51–52.

141. Пасько О. М. Підходи щодо визначення «готовності»: характеристика та вплив на компетентність працівників ОВС [Електронний ресурс] / О. М. Пасько. – Режим доступу :

<http://конференция.com.ua/pages/view/528>

142. Пасько О. М. Характеристика терміну «готовність» та її вплив на діяльність працівників міліції / О. М. Пасько // Научные исследования. Теория и практика. Подсекция 9. Юридическая психология. – Вроцлав. – С. 55–59. – Режим доступу :

<http://конференция.com.ua/pages/view/929>

143. Пащенко О. Ю. Підготовка старшокласників до вибору майбутньої професії працівника міліції : дис. канд. пед. наук : 13.00.07 / Пащенко Олександр Юхимович. – Херсон, 2000. – 195 с.

144. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / З. Н. Курлянд, Р. І. Хмелюк, А. В. Семенова та ін. ; за ред. З. Н. Курлянд. – 2-ге вид., переробл. і доповн. – К. : Знання, 2005. – 399 с.

145. Петков С. В. Менеджмент в органах внутрішніх справ : монографія / С. В. Петков. – Дніпропетровськ : ДДУВС ; ПП «Ліра ЛТД», 2007. – 280 с.

146. Плаксін А. А. Особливості актуалізації педагогічної компетентності в професійній діяльності викладачів ВНЗ МВС України / А. А. Плаксін // Професійне становлення особистості : матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції, 15 лютого 2013 р. м. Одеса. – Одеса : ОДУВС, 2013. – С. 52–55.

147. Плахотнюк Н. П. Критерії та показники рівня готовності майбутніх учителів до інноваційної діяльності / Н. П. Плахотнюк // Зб. наук. пр. Слов'янського пед. ун-ту. – Ч II (5), 2010. – С. 181–191.

148. Пліско В. І. Теоретичні і методичні засади формування готовності працівників правоохоронних органів до діяльності в умовах екстремальних ситуацій : дис. д-ра пед. наук : 13.00.04 / Пліско Валерій Іванович. – К., 2004. – 475 с.

149. Пліско В. І. Теоретичні і методичні засади формування готовності працівників правоохоронних органів до діяльності в умовах екстремальних ситуацій : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / В. І. Пліско ; Нац. акад. внутр. справ України. – К., 2004. – 35 с.

150. Погрібна В. Л. Соціологія професіоналізму : монографія / В. Л. Погрібна. – К. : Алерта, КНТ: ЦУЛ, 2008. – 336 с.

151. Подмазін С. І. Особистісно орієнтований освітній процес : принципи, технології / С. І. Подмазін // Педагогіка і психологія. – 1997. – № 2. – С. 37–43.

152. Пожидаєв А. О. Формування організаторських здібностей курсантів у позанавчальній діяльності вищого навчального закладу системи МВС України : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / А. О. Пожидаєв ; Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Харків, 2010. – 21 с.

153. Половнікова Ж. Ю. Формування психологічної готовності співробітників охорони до здійснення професійної діяльності : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.01 / Половнікова Жанета Юріївна ; Університет внутрішніх справ. – Х., 1998. – 16 с.

154. Полторак С. Т. Педагогічні умови формування у майбутніх офіцерів МВС України умінь командира підрозділу : дис. канд. пед. наук : 13.00.04 / С. Т. Полторак. – Х., 2003. – 190 с.

155. Полюк В. С. Інтегративна модель професійної готовності майбутніх офіцерів // 3б-к наук. пр. Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна». – 2013. – № 1(7). – С. 185–188.

156. Почекалін І. М. Формування професійної культури офіцерів-прикордонників в умовах службової діяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / І. М. Почекалін. – Хмельницький, 2011. – 161 с.

157. Проблеми екстремальної та кризової психології // Збірник наукових праць. – Вип. 14. – Частина II. – Х. : НУЦЗУ, 2013. – 429 с.

158. Про вдосконалення змісту підготовки військових фахівців для Збройних Сил України за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра : наказ Міністра оборони України від 13 вересня 2007 р. № 463 // Комп'ютер. інформ.-прав. система «Ліга». – Адреса в мережі «Інтернет» : www.liga.net.

159. Про Дисциплінарний статут органів внутрішніх справ України : Закон України від 22 лютого 2006 року № 3460–IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2006. – № 29. – Ст. 245. – Зі змінами ; ост. ред. від 16 травня 2013 р.

160. Про затвердження Настанови з організації професійної підготовки осіб рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ України : наказ МВС України від 11 липня 2006 року № 693 // Комп'ютер. інформ.-прав. система «Ліга». – Адреса в мережі «Інтернет» : www.liga.net.

161. Про затвердження Положення з організації професійної підготовки осіб рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ України : наказ МВС від 13 квітня 2012 року № 318 // Комп'ютер. інформ.-прав. система «Ліга». – Адреса в мережі «Інтернет» : www.liga.net

162. Про затвердження Положення про вищі навчальні заклади МВС [Електронний ресурс] : наказ Міністерства внутр. справ України від 14 лютого 2008 р. № 62 // Комп'ютер. інформ.-прав. система «Ліга». – Адреса в мережі «Інтернет» : www.liga.net.

163. Про затвердження Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах МВС України : наказ Міністерства внутр. справ України від 25 лютого 2008 р. № 69. – К., 2008. – 21 с.

164. Про затвердження Положення про практичну підготовку слухачів та курсантів вищих навчальних закладів МВС України [Електронний ресурс] : наказ Міністерства внутр. справ України від 27.06.2013 № 621 // Комп'ютер. інформ.-прав. система «Ліга». – Адреса в мережі «Інтернет» : www.liga.net.

165. Про затвердження Програми реформування та підвищення якості підготовки фахівців для органів внутрішніх справ : наказ МВС України від 28 жовтня 2007 р. № 411 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mvs.gov.ua>

166. Про міліцію : Закон України від 20 грудня 1990 року № 565–ХІІ // Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР). – 1991. – № 4. – Ст. 20. – Зі змінами ; ост. ред. від 16 травня 2013 р.

167. Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону : Закон України від 22 червня 2000 року № 1835–ІІІ // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2000. – № 40. – Ст. 338. – Зі змінами ; ост. ред. від 1 серпня 2003 р.

168. Про участь України в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки : Закон України від 23 квітня 1999 року № 613–ХІV // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1999. – № 22–23. – Ст. 202. – Зі змінами ; ост. ред. від 18 вересня 2012 р.

169. Професійна освіта: Словник : навч. посібник / уклад. С. У. Гончаренко та ін. ; за ред Н. Г. Ничкало. – К. : Вища школа, 2000. – С. 380.

170. Равен Д. Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация / Д. Равен. – М. : Когито-Центр, 2002. – 396 с.

171. Радванський А. І. Педагогічні умови формування лінгвосоціокультурної компетентності майбутніх офіцерів-правоохоронців / А. І. Радванський // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти : збірники наукових работ НТУ «ХПІ». – 2010. – № 27. – С. 201–207.

172. Радомський І. П. Формування культури професійного спілкування у майбутніх офіцерів МВС України в процесі навчання : дис. канд. пед. наук : 13.00.04 / І. П. Радомський. – К., 2007. – 226 с.

173. Радомський І. П. Формування культури професійного спілкування у майбутніх офіцерів МВС України в процесі навчання : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / І. П. Радомський ; Вінниц. держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського. – Вінниця, 2007. – 20 с.

174. Райгородский Д. Я. Психология личности. – Т. 1. : Хрестоматия. – Издание второе, дополненное / Д. Я. Райгородский. – Самара : Издательский Дом «БАХРАХ», 1999. – 448 с

175. Реан А. А., Коломинский Я. Л. Социальная педагогическая психология. – СПб. : Питер Ком, 1999. – 416 с.

176. Рембач О. О. Формування професійної компетентності майбутніх військових фахівців у вищих навчальних закладах системи Міністерства внутрішніх справ / О. О. Рембач, І. А. Галатир // Зб. наук. пр. сер. «Педагогічні науки» / Нац. акад. Держ. прикордон. служби України ім. Б. Хмельницького ; за ред. В. О. Балашова. – Хмельницький, 2010. – № 53. – С. 102–107.

177. Реформування системи правоохоронних органів України та міжнародний досвід трансформації поліції в країнах Центральної та Східної Європи : матеріали міжнар. «круглого столу» (м. Київ, 14 жовтня 2005 р.) / Нац. ін-т пробл. міжнар. безпеки при Раді нац. безпеки і оборони України ; за заг. ред. О. С. Бодрука. – К. : НІПМБ, 2006. – 190 с.

178. Рогозіна О. В. Формування дослідницьких умінь майбутніх учителів трудового навчання : дис. канд. пед. наук : 13.00.02 / Ольга Василівна

Рогозіна. – К., 2007. – 215 с.

179. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – СПб. : ПИТЕР, 2001. – 720 с.

180. Семенов О. М. Професійна підготовка майбутніх учителів української мови і літератури : Монографія. – Суми : ВВП «Мрія-1» ТОВ, 2005. – 404 с.

181. Сериков В. В. Личностный подход в образовании : концепция и технологии : Монография / В. В. Сериков. – Волгоград : Перемена. 1994. – 152 с.

182. Синявська О. Ю. Засоби забезпечення службової дисципліни в органах внутрішніх справ України (організаційно-правові питання) : дис. канд. юрид. наук : 12.00.07 / О. Ю. Синявська. – Харків, 2001. – 215 с.

183. Скаткин М. Н. Проблемы современной дидактики. – 2-е изд. – М. : Педагогика, 1984. – 96 с.

184. Скаткин М. Н. Методология и методика педагогических исследований / М. Н. Скаткин. – М. : Педагогика, 1986. – С. 86.

185. Сластенин В. А. Педагогика: Инновационная деятельность / В. А. Сластенин, Л. С. Подымова. – М. : Магистр, 1997. – 223 с.

186. Сластенин В. А. Формирование личности учителя советской школы в процессе его профессиональной подготовки / В. А. Сластенин. – М. : Просвещение, 1976. – 160 с.

187. Сливка, С. С. Професійна культура працівника міліції / С. С. Сливка. – Л. : Вид-во «Вільна Україна», 1995. – 94 с.

188. Сливка С. С. Сучасна особа юриста : монографія / С. С. Сливка, О. Д. Несімко, М. Й. Штангрет. – Львів : Вільна Україна, 1997. – 116 с.

189. Словник-довідник з професійної педагогіки / [ред.-упоряд. А. В. Семенова]. – Одеса : Пальміра, 2006. – 272 с.

190. Стародубцев А. А. Професійна підготовка працівників ОВС у вищих навчальних закладах МВС України / А. А. Стародубцев // Форум права. – 2011. – № 4. – С. 704–710.

191. Судові та правоохоронні органи України : навч. посіб. / В. В. Пашутін, Б. В. Бабін та ін. ; за ред. В. М. Бесчастного. – К. : Знання, 2007. – 286 с.

192. Султанова Л. Ю. Готовність студентів психолого-педагогічних факультетів до науково-дослідної роботи / Л. Ю. Султанова // Теоретичні та методичні засади розвитку педагогічної освіти: педагогічна майстерність, творчість, технології : зб. наук. праць / за ред. Н. Г. Ничкало. – Харків : НТУ «ХП», 2007. – С. 338–343.

193. Сухонос В. Актуальні проблеми підготовки суддів, прокурорів та працівників правоохоронних органів / В. Сухонос // Актуальні проблеми професійної підготовки суддів, прокурорів та працівників правоохоронних органів : зб. матеріалів міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 23 квітня 2009 року) / [редкол. : Г. П. Серeda (відпов. ред.), М. К. Якимчук, В. М. Куц та ін.]. – К., 2009. – С. 16–22.

194. Ткачова О. О. Педагогічні умови формування у майбутніх учителів артистичних умінь [Електронний ресурс]. – Режим доступу : nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN23/13toouam.pdf
195. Ткачук Т. А. Психологія діяльності працівників податкової міліції : монографія / Т. А. Ткачук, С. І. Корсун. – К. : Центр учбової літератури, 2013. – 193 с.
196. Тогочинський О. М. Виховання моральних орієнтацій у майбутніх офіцерів внутрішніх військ МВС України : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / О. М. Тогочинський ; Нац. акад. Прикордон. військ України ім. Б. Хмельницького. – Хмельницький, 2003. – 18 с.
197. Уліч В. Л. Педагогічні умови формування готовності майбутніх офіцерів до управлінської діяльності : дис. канд. пед. наук : 13.00.04 / В. Л. Уліч. – Хмельницький, 2007. – 236 с.
198. Фетискин Н. П. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп / Н. П. Фетискин, В. В. Козлов, Г. М. Мануйлов. М. : Изд-во инст.-та психотерапии, 2002. – 490 с.
199. Фельдштейн Д. И. Психологические особенности формирования готовности подростков к общественно полезному труду / Д. И. Фельдштейн. – М. : Изд-во АПН СССР, 1986. – 124 с.
200. Фіцула М. М. Педагогіка : посібник / М. М. Фіцула. – К. : Альма-матер, 2000. – 542 с.
201. Философский словарь / под ред. И. Т. Фролова. – 5-е изд. – М. : Политиздат, 1987. – 590 с.
202. Шамова Т. И. Управление образовательными системами / Т. И. Шамова, П. И. Третьяков, Н. П. Капустин ; под ред. Т. И. Шамовой, 2001. – 320 с.
203. Швець Д. В. Результати дослідно-експериментальної роботи з формування готовності до охорони і забезпечення громадського порядку у майбутніх офіцерів МВС / Д. В. Швець // Зб. наук. пр. НАДПСУ. Серія : педагогічні та психологічні науки / Хмельницький : вид. НІДПСУ, 2014. – № 4 (73). – С. 354–364.
204. Швець Д. В. Зміст та структура готовності майбутніх офіцерів МВС України до охорони і забезпечення громадського порядку / Д. В. Швець // Зб. наук. пр. – Вип. 689. Педагогіка та психологія – Чернівці : Чернівецький нац. у-т, 2014. – С. 185–194.
205. Швець Д. В. Особливості діагностики сформованості готовності майбутніх офіцерів Міністерства внутрішніх справ до охорони і забезпечення громадського порядку [Електронний ресурс] / Д. В. Швець // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України – 2014. – Вип. 2. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vnadps_2014_2_14.pdf.
206. Швець Д. В. Модель формування готовності майбутніх офіцерів ОВС до охорони і забезпечення громадського порядку / Д. В. Швець // Вісник Національного університету оборони України. Зб-к. наук. праць. – К. : НУОУ,

2014. – Вип. 4 (41). – С. 135–139.

207. Швець Д. В. Компетентнісний підхід у фаховій підготовці майбутніх офіцерів МВС України до охорони й забезпечення громадського порядку / Д. В. Швець // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія: Зб. наук. праць. – Випуск 41 / ред. кол. : В. І. Шахов (голова) та ін. – Вінниця : ТОВ Нілан ЛТД, 2014. – С. 300–304.

208. Швець Д. В. Обґрунтування педагогічних умов формування готовності до охорони і забезпечення громадського порядку у майбутніх офіцерів ОВС / Д. В. Швець // Зб. наук. пр. – Вип. 715. Педагогіка та психологія – Чернівці : Чернівецький нац. у-т, 2014. – С. 181–192.

209. Швець Д. В. Підготовка майбутніх офіцерів-правоохоронців до охорони і забезпечення громадського порядку / Д. В. Швець // Науковий огляд : міжнар. наук. журн. – К., 2015. – № 1 (11). – С. 99–107.

210. Швець Д. В. Інтерактивні технології та методи навчання у фаховій підготовці майбутніх офіцерів МВС України / Д. В. Швець, Ю. Ю. Бойко-Бузиль // Нові технології навчання: Наук.-метод. зб. / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України. – К., 2014 – Вип. 80. – С. 98–102.

211. Швець Д. В. До проблеми підготовки майбутніх офіцерів Міністерства внутрішніх справ до охорони і забезпечення громадського порядку / Д. В. Швець // Освітньо-наукове забезпечення діяльності правоохоронних органів і військових формувань України : тези VII Всеукраїнської науково-практичної конференції (Хмельницький, 21 листопада 2014 року). – Хмельницький : Видавництво НАДПСУ, 2014. – С. 273.

212. Швець Д. В. До проблеми формування готовності майбутніх офіцерів МВС до охорони і забезпечення громадського порядку / Д. В. Швець // Пріоритетні напрями розвитку сучасних педагогічних та психологічних наук: збірник наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції: (Одеса, 19-20 вересня 2014 р.). – Одеса : ГО «Південна фундація педагогіки», 2014. – С. 115–117.

213. Шевцов С. О. Організація професійно-педагогічної підготовки працівників експертної служби МВС України : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / С. О. Шевцов ; Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Х., 2009. – 18 с.

214. Шейко В. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності : підручник / В. М. Шейко, Н. М. Кушнарченко. – 2-ге вид., переробл. і допов. – К., 2002. – 295 с.

215. Шерман М. І. Критерії готовності майбутніх правоохоронців до здійснення завдань щодо охорони громадського порядку / М. І. Шерман // Юридичний вісник Причорномор'я. – 2011. – № 2(2). – С. 300–307.

216. Щодо механізму виявлення, узагальнення та впровадження позитивного досвіду роботи в ОВС України : метод. рек. / Головний штаб МВС України. – К., 2004. – 7 с.

217. Юсупов В. Удосконалення системи професійної підготовки персоналу правоохоронних органів / В. Юсупов // Публічне право. – 2013. – № 1(9). – С. 173–178.
218. Яворська Г. Х. Самостійна робота студентів / Г. Х. Яворська // Південноукр. правн. часоп. Одес. держ. ун-ту внутр. справ. – О., 2008. – Вип. 2. – С. 221–224.
219. Яворська Г. Х. Теоретичні та методичні засади формування соціально-професійної зрілості курсантів вищих навчальних закладів МВС України : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Г. Х. Яворська ; Ін-т педагогіки і психології профес. освіти АПН України. – К., 2006. – 45 с.
220. Яворський С. Х. Підготовка курсантів навчальних закладів МВС до професійних дій у нетипових ситуаціях оперативно-службової діяльності : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / С. Х. Яворський ; Південноукраїнський державний пед. ун-т. ім. К. Д. Ушинського. – Одеса, 2004. – 21 с.
221. Ягупов В. В. Військова психологія : підручник / В. В. Ягупов. – К. : Тандем, 2004. – 656 с.
222. Ягупов В. В. Компетентнісний підхід до підготовки фахівців у системі вищої освіти / В. В. Ягупов, В. І. Свистун // Наук. зап. Сер. «Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота» / Національний ун-т «Києво-Могилянська академія». – К., 2007. – Т. 71. – С. 3–8.
223. Ягупов В. В. Педагогіка : навч. посіб. / В. В. Ягупов. – К. : Либідь, 2002. – 560 с.
224. Якиманская И. С. Личностно-ориентированное обучение в современной школе / И. С. Якиманская. – М. : Сентябрь, 1996. – 96 с.
225. Bunderson C. V., Inouye D. K., Olsen J. B. The four generations of computerized educational measurement / In R. L. Linn (Ed.) Educational measurement (3 rd ed.). – N.Y. : Macmillan, 1989. – P. 367–407.
226. DiCarlo S. E. Too much content, not enough thinking, and too little fun ! // Advances in Physiological Education, 33 (4). – 2009. – P. 257–264.
227. Kasser T., Ryan R. M. Further examining the American dream: The differential correlates of intrinsic and extrinsic goals // Pers. Soc. Psychol. Bull. 1996. – V. 22. – P. 80–87.
228. Kenedy Onyango Asembo, Mutendwahothe Walter Lumadi Professionalising Peripheral Police Officers in Kenya: Implications For Curriculum Development // Mediterranean Journal of Social Sciences MCSER Publishing, Rome-Italy. – Vol 4. – No 13. – November, 2013. – P. 781–789.
229. Marion N. 1998. Police academy training: are we teaching recruits what they need to know? Policing: An International Journal of Police // Strategies & Management (211). – P. 54–79.

ДОДАТКИ

Додаток А

Тест-опитувальник щодо спрямованості навчальної мотивації (За О. Є. Горохівським [47, с. 193–194])

Інструкція: Для підвищення ефективності навчання просимо Вас взяти участь у нашому дослідженні. Прочитайте кожне твердження й оцініть свою згоду або незгоду з ним, використовуючи для цього зазначені в дужках позначки: правильно – (++); мабуть, правильно – (+); мабуть, неправильно – (); неправильно – (--).

1. Вивчення цієї навчальної дисципліни дає мені можливість дізнатися багато важливого для себе, виявити свої здібності.
2. Навчальна дисципліна для мене є цікавою, і я хочу знати з неї якнайбільше.
3. Для вивчення цієї навчальної дисципліни мені достатньо тих знань, які я одержую на заняттях.
4. Навчальні завдання з цієї дисципліни мені нецікаві, я їх виконую тільки тому, що цього вимагає викладач.
5. Труднощі, які виникають при вивченні цієї навчальної дисципліни, роблять її для мене ще більш захоплюючою.
6. При вивченні цієї навчальної дисципліни, крім підручників і рекомендованої літератури, я самостійно читаю додаткову літературу.
7. Вважаю, що складні теоретичні питання з цієї навчальної дисципліни можна було б не вивчати.
8. Якщо щось не виходить з цієї навчальної дисципліни, намагаюся розібратися й дійти до суті.
9. На заняттях з цієї навчальної дисципліни в мене часто виникає такий стан, коли «зовсім не хочеться вчитися».
10. Активно працюю й виконую завдання тільки під контролем викладача.
11. Навчальний матеріал з цієї навчальної дисципліни з інтересом обговорюю у вільний час зі своїми друзями.
12. Намагаюся самостійно виконувати завдання з цієї навчальної дисципліни, не люблю, коли мені підказують і допомагають.
13. Якщо є можливість, намагаюся списати виконання завдань у товаришів або прошу когось виконати завдання за мене.
14. Вважаю, що всі знання з цієї навчальної дисципліни є цінними, тому потрібно засвоїти їх якомога більше.
15. Оцінка з цієї навчальної дисципліни для мене важливіша, ніж знання.
16. Якщо я погано підготовлений до заняття, то особливо не засмучуюсь і не переживаю.
17. Мої інтереси й захоплення у вільний час пов'язані з цією навчальною дисципліною.
18. Ця навчальна дисципліна дається мені важко, і мені доводиться змушувати себе виконувати навчальні завдання.

19. Якщо через хворобу (або з інших причин) я пропускаю заняття з цієї навчальної дисципліни, то мене це засмучує.

20. Якби можна було б, я не вводив цієї навчальної дисципліни до розкладу.

Обробка результатів

Підрахунок показників опитувальника здійснюється відповідно до ключа, в якому «так» означає позитивні відповіді (правильно; мабуть, правильно), а «ні» – негативні (мабуть, неправильно; неправильно).

Ключ										
Так	1	2	5	6	8	11	12	14	17	19
Ні	3	4	7	9	10	13	15	16	18	20

За кожний збіг із ключем нараховується один бал. Чим вищий сумарний бал, тим вищим є показник внутрішньої мотивації вивчення навчальної дисципліни. При низьких сумарних балах домінує зовнішня мотивація вивчення навчальної дисципліни.

Для визначення рівня внутрішньої мотивації використовують такі нормативні межі: 0–5 балів – низький рівень внутрішньої мотивації, 6–14 балів – середній рівень, 15–20 балів – високий рівень.

Додаток Б
Тест для визначення мотивації професійної діяльності
(Методика К. Замфір в модифікації А. Реана) [175, с. 235–237]

Інструкція

Прочитайте мотиви професійної діяльності та дайте їм оцінку щодо значущості для Вас за п'ятибальною шкалою»

	дуже незначною мірою	досить незначною мірою	невеликою, але й немалою мірою	досить великою мірою	дуже великою мірою
1. Грошовий заробіток					
2. Прагнення до просування по роботі					
3. Прагнення уникнути критики з боку керівника або колег					
4. Прагнення уникнути можливих покарань або неприємностей					
5. Потреба в досягненні соціального престижу і поваги з боку інших					
6. Задоволення від самого процесу і результату роботи					
7. Позитивні міжгрупові установки та можливість найбільш повної самореалізації саме у цій діяльності					

Обробка

Підраховуються показники внутрішньої мотивації (ВМ), зовнішньої позитивної (ЗПМ) і зовнішньої негативної (ЗНМ) відповідно до наступного ключа:

$$\text{ВМ} = (\text{оцінка пункту 6} + \text{оцінка пункту 7}) / 2;$$

$$\text{ЗПМ} = (\text{оцінка п.1} + \text{оцінка п.2} + \text{оцінка п.5}) / 3;$$

$$\text{ЗНМ} = (\text{оцінка п. 3} + \text{оцінка п. 4}) / 2.$$

Показником вияву кожного типу мотивації буде число, що знаходиться в межах від 1 до 5 (у тому числі можливо і дробове).

Інтерпретація

На підставі отриманих результатів визначається мотиваційний комплекс особистості.

Мотиваційний комплекс – це тип співвідношення між собою трьох видів мотивації: ВМ, ЗПМ і ЗНМ.

До найкращих, оптимальних, мотиваційних комплексів слід відносити наступні два типи поєднання: $\text{ВМ} > \text{ЗПМ} > \text{ЗНМ}$ і $\text{ВМ} = \text{ЗПМ} > \text{ЗНМ}$. Найгіршим мотиваційним комплексом є тип: $\text{ЗНМ} > \text{ЗПМ} > \text{ВМ}$.

Між цими комплексами укладені проміжні з точки зору їх ефективності інші мотиваційні комплекси. При інтерпретації слід враховувати не лише тип мотиваційного комплексу, але і те, наскільки один тип мотивації перевершує інший за ступенем прояву.

Додаток В

Тест для визначення самооцінки емоційно-мотиваційної орієнтації у міжгруповій взаємодії (в модифікації Н. П. Фетіскіна) [198, с. 244–245]

Інструкція

Поведінка груп людей дуже подібна до поведінки окремої людини. Групи можуть бути орієнтовані або на співпрацю, або на суперництво і корпоративні інтереси, або на співпереживання та допомогу, або на груповий егоїзм. Для оцінки ставлення своєї групи до інших груп необхідно визначити її типову поведінку за 14 полярними твердженнями, кожне з яких в лівій частині бланку відповідей відображає форми групової поведінки, орієнтованої на співпрацю, розуміння інтересів і стану інших груп (позначено знаком «+»). У правій частині бланку відповідей розташовані ствердження протилежного типу (позначені знаком «-»).

Ступінь вияву того чи іншого твердження, властивого вашій групі, визначається за 4-бальною системою: 3 – це властивість в нашій групі проявляється завжди; 2 – це властивість проявляється в більшості випадків; 1 – це властивість проявляється іноді; 0 – в групі не проявляється чітко ні співробітництво, ні суперництво ».

Бланк відповідей

П.І.Б. _____ Стаття _____ Вік _____

№	Твердження	Оцінка в балах	Твердження
1	Група демонструє доброзичливість до іншої групи (групам)	+3 +2 +1 0 -1 -2 -3	Група демонструє недоброзичливість до іншої групи (групам)
2	Навіть у запалі групової дискусії група намагається відстоювати свою позицію, не перетворюючи «боротьбу ідей» в «боротьбу людей»	+3 +2 +1 0 -1 -2 -3	В розпал міжгрупової дискусії члени групи психологічно «тиснуть» на опонентів, ображають їх
3	У спілкуванні з іншими групами група намагається створити атмосферу товариства, поводить як рівний партнер	+3 +2 +1 0 -1 -2 -3	У спілкуванні з іншими групами прагне утвердити свою перевагу і не цінить товариство
4	Група діє на шкоду деяким своїм інтересам, щоб запобігти (врегулювати) конфлікти з іншими групами	+3 +2 +1 0 -1 -2 -3	Група не поступається своїм інтересам навіть в умовах конфлікту
5	Група допомагає іншим групам, якщо вони просять про це	+3 +2 +1 0 -1 -2 -3	Група відмовляється допомагати іншим групам, навіть якщо вони просять про це
6	Група охоче ділиться з іншими групами своїми ідеями, досвідом тощо	+3 +2 +1 0 -1 -2 -3	Група не ділиться з іншими групами своїми ідеями, досвідом тощо
7	Група співчуває невдачі іншої групи	+3 +2 +1 0 -1 -2 -3	Група з насмішкою ставиться до невдачі іншої групи
8	Група засуджує дії своїх членів, які принижують гідність представників інших груп чи нечесно діють щодо них	+3 +2 +1 0 -1 -2 -3	Група не засуджує дій своїх членів, які принижують гідність представників інших груп чи нечесно діють щодо них
9	Група висловлює задоволення від змагання з іншими групами, навіть якщо при цьому вона не досягла успіху	+3 +2 +1 0 -1 -2 -3	Група висловлює невдоволення, якщо змагання з іншими групами не принесло їй успіху
10	Критичні зауваження ззовні на адресу групи вона приймає доброзичливо, група прагне осмислити і виправити свої недоліки	+3 +2 +1 0 -1 -2 -3	Критичні зауваження ззовні група сприймає вороже, вона намагається дати відсіч, групова впертість
11	Група відмовляється від досягнення мети, якщо це може призвести до загострення відносин з іншою групою	+3 +2 +1 0 -1 -2 -3	Група не відмовляється від досягнення мети, навіть якщо це може призвести до загострення відносин з іншою групою (групами)
12	Група висловлює подяку іншим групам публічно	+3 +2 +1 0 -1 -2 -3	Група висловлює публічні претензії іншим групам
13	У напружених ситуаціях міжгрупової взаємодії члени групи ведуть себе коректно, стримано щодо іншої групи	+3 +2 +1 0 -1 -2 -3	В напружених ситуаціях міжгрупової взаємодії члени групи виявляють нестриманість, грубість щодо іншої групи
14	При невдачі в міжгруповому змаганні група шукає її причини у власних помилках	+3 +2 +1 0 -1 -2 -3	При невдачі в міжгруповому змаганні група шукає її причини в діях суперників

Обробка та інтерпретація результатів.

При аналізі отриманих результатів необхідно сумувати всі позитивні бали, потім негативні, а потім з однієї суми балів відняти іншу. Високий ступінь сприятливості виражається в 29 і більше балів; середня ступінь – в діапазоні 15–28 балів; незначний рівень міжгрупової взаємодії може виявлятися від 0 до 14 балів. Несприятливість міжгрупової взаємодії характеризують бали з «мінусовою» оцінкою (початкова, середня, сильна несприятливість).

Крім того, ця методика дозволяє визначити і такі соціально-психологічні особливості міжгрупової взаємодії, як, наприклад:

1. Міжгрупова емпатія: твердження № № 1, 5, 7, 12, 13.
2. Орієнтація на міжгрупове співробітництво - суперництво: твердження № № 2, 3, 4, 6, 8, 11.
3. Спрямованість міжгрупових установок: твердження № № 9, 10, 14.

Прояви і рівні орієнтацій в міжгруповій взаємодії

Соціально-психологічні прояви міжгрупової взаємодії	Рівні міжгрупової взаємодії		
	Високий	середній	низький
Орієнтація на співпрацю	14 – 18	5 – 13	0 – 14
Міжгрупова емпатія	12 – 15	4 – 11	0 – 3
Позитивні міжгрупові установки	7 – 9	3 – 6	0 – 2

Додаток

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор Національної
академії внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор
полковник міліції

С.Д. Гусарєв

АКТ

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження Швеця Д.В.
на тему «Підготовка майбутніх офіцерів МВС України до охорони і
забезпечення громадського порядку в процесі фахової підготовки»
у навчально-виховному процесі Національної академії внутрішніх справ**

Комісія у складі: голови – начальника кафедри управління та роботи з персоналом Національної академії внутрішніх справ, доктора юридичних наук, доцента, підполковника міліції Охріменка Івана Миколайовича; членів комісії: начальника кафедри адміністративної діяльності Національної академії внутрішніх справ, кандидата юридичних наук, доцента, підполковника міліції Брателя Сергія Григоровича, завідувача кафедри юридичної психології Національної академії внутрішніх справ, доктора психологічних наук, доцента Кудерміної Олени Іванівни, начальника навчально-методичного центру Національної академії внутрішніх справ, кандидата юридичних наук, доцента, підполковника міліції Корж-Ісаєвої Таїсії Григорівни склали цей акт про те, що результати дисертаційного дослідження Швеця Д.В. впроваджено в навчально-виховний процес підготовки бакалаврів за напрямом «Правоохоронна діяльність» в Національній академії внутрішніх справ, зокрема:

1. при розробці навчальних та робочих навчальних програм з навчальних дисциплін «Діяльність міліції громадської безпеки», «Військова педагогіка та виховна робота в підрозділах Національної гвардії України», «Охорона громадського порядку» та «Особиста безпека працівника ОВС» враховано виокремленні функції, типові завдання діяльності та уміння, якими повинен володіти майбутній офіцер-правоохоронець;

2. при проведенні практичних занять з перемінним складом враховані критерії та показники сформованості готовності майбутніх офіцерів МВС України до здійснення дій з охорони і забезпечення громадського порядку;

3. при розробці наукових досліджень працівниками наукових лабораторій інституту враховані результати проведеного теоретичного аналізу змісту поняття, структури та функцій готовності майбутніх офіцерів до охорони та забезпечення громадського порядку.

Голова комісії

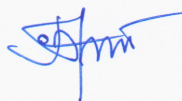
Начальник кафедри управління та роботи з персоналом Національної академії внутрішніх справ
доктор юридичних наук, доцент
підполковник міліції
19. 12. 2014

І.М. Охріменко

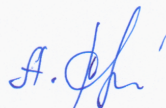
Члени комісії

Начальник кафедри адміністративної діяльності Національної академії внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент
підполковник міліції
19. 12. 2014

С.Г. Братель

Завідувач кафедри юридичної психології Національної академії внутрішніх справ
доктор психологічних наук, доцент
23. 12. 2014

О.І. Кудерміна

Начальник навчально-методичного центру Національної академії внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент
підполковник міліції
24. 12. 2014

Т.Г. Корж-Ікаєва

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший заступник начальника
ДНДІ МВС України
доктор юридичних наук, доцент

В.О. Криволапчук

27.01.2015

АКТ

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Швеця Дмитра Володимировича
на тему «Підготовка майбутніх офіцерів МВС України до охорони і
забезпечення громадського порядку в процесі фахової підготовки»
у науково-дослідну діяльність ДНДІ МВС України**

Комісія у складі:

голови комісії – начальника лабораторії психологічного забезпечення діяльності органів внутрішніх справ ДНДІ МВС України, кандидата педагогічних наук, старшого наукового співробітника, полковника міліції

Кушнарєва Сергія Володимировича та членів комісії:

провідного наукового співробітника лабораторії психологічного забезпечення діяльності органів внутрішніх справ ДНДІ МВС України, підполковника міліції **Пампури Ігоря Івановича;**

провідного наукового співробітника лабораторії психологічного забезпечення діяльності органів внутрішніх справ ДНДІ МВС України, **Кирієнко Людмили Андріївни;**

старшого наукового співробітника лабораторії психологічного забезпечення діяльності органів внутрішніх справ ДНДІ МВС України, кандидата психологічних наук, майора міліції **Котляра Юрія Валерійовича** –

склала цей акт з приводу використання результатів дисертаційного дослідження Швеця Д.В. за темою "Підготовка майбутніх офіцерів МВС України до охорони і забезпечення громадського порядку в процесі фахової підготовки". Деякі положення та основні результати дисертаційного дослідження Швеця Д.В. увійшли до змісту науково-дослідної роботи "Шляхи розвитку професійно-важливих якостей майбутніх правоохоронців в процесі

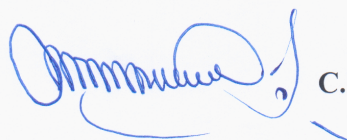
навчання у ВНЗ МВС України", зокрема критерії, показники і рівні сформованості готовності курсантів ВНЗ МВС України до охорони і забезпечення громадського порядку, а також були використані у ряді інших науково-методичних та науково-практичних матеріалів за відповідними темами, що розроблялися у ДНДІ МВС України.

Комісія відзначає актуальність, практичну значущість, високий теоретичний і методичний рівень дисертаційного дослідження та наукову новизну у висвітленні питань формування готовності майбутніх офіцерів МВС України до охорони та забезпечення громадського порядку.

Голова комісії

**Начальник науково-дослідної лабораторії
психологічного забезпечення діяльності
органів внутрішніх справ ДНДІ МВС України,
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
полковник міліції**

____.01.2015

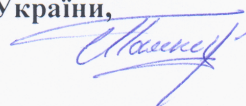

С.В. Кушнар'ов

Члени комісії

**Провідний науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії
психологічного забезпечення діяльності
органів внутрішніх справ ДНДІ МВС України,
підполковник міліції**

20.01.2015

І.І. Пампура

**Провідний науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії
психологічного забезпечення діяльності
органів внутрішніх справ ДНДІ МВС України**

20.01.2015

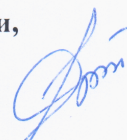

Л.А. Кириєнко

**Старший науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії
психологічного забезпечення діяльності
органів внутрішніх справ ДНДІ МВС України,
кандидат психологічних наук,**

майор міліції

20.01.2015

Ю.В. Котляр

ЗАТВЕРДЖУЮ

Т.в.о. ректора
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
полковник міліції
доктор юридичних наук, доцент
М.В. Лошицький

АКТ

про впровадження у навчальний процес результатів дисертаційного дослідження здобувача наукового ступеня кандидата педагогічних наук (спеціальність 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти) Швеця Дмитра Володимировича

Комісія у складі голови – т.в.о. начальника навчально-методичного центру кандидата юридичних наук, доцента Салімонова І.М.; членів комісії: начальника кафедри тактико-спеціальної підготовки факультету підготовки фахівців для підрозділів міліції громадської безпеки доктора юридичних наук, доцента Комісарова О.Г.; завідувача кафедри філософії та політології доктора філософських наук, професора Кузьменка В.В. узагальнила результати дослідження Швеця Дмитра Володимировича на тему «Підготовка майбутніх офіцерів МВС України до охорони і забезпечення громадського порядку в процесі фахової підготовки» на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук (спеціальність 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти).

На основі проведеного аналізу комісія дійшла висновку, що подані на розгляд матеріали заслуговують схвалення та запровадження для:

- удосконалення освітнього процесу та використання при викладанні навчальних дисциплін «Тактико-спеціальна підготовка», «Особиста безпека працівника ОВС», «Професійно-психологічна підготовка працівників ОВС»;

- проведення діагностики рівнів сформованості навичок та готовності до дій з охорони і забезпечення громадського порядку;

- розвитку професійно важливих якостей майбутніх офіцерів та безпосередньо їх готовності до охорони і забезпечення громадського порядку.

Голова комісії

**Т.в.о. начальника
навчально-методичного центру
к.ю.н., доцент
04.02.2015**

І.М. Салімонов

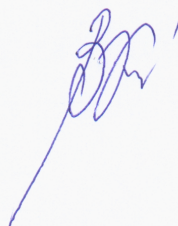
Члени комісії:

**Начальник кафедри
тактико-спеціальної підготовки
факультету підготовки фахівців
для підрозділів міліції громадської безпеки
доктор юридичних наук, доцент
04.02.2015**

О.Г. Комісаров

**Завідувач кафедри
філософії та політології
доктор філософських наук, професор
04.02.2015**

В.В. Кузьменко

ЗАТВЕРДЖУЮ

Ректор Одеського державного університету
внутрішніх справ МВС України
доктор юридичних наук, професор
полковник міліції

 О.Є. Користін

2015

АКТ ВПРОВАДЖЕННЯ

результатів дисертаційного дослідження Швеця Дмитра Володимировича
до навчального процесу Одеського державного університету
внутрішніх справ МВС України

м. Одеса

« 09 » 02 2015 р.

Комісія у складі:

- 1) начальника навчально-методичного центру ОДУВС, кандидата технічних наук Сіфорова О.І.;
- 2) начальника кафедри адміністративного права та адміністративного процесу ОДУВС, кандидата юридичних наук, доцента Коропатова О.М.;
- 3) начальника кафедри адміністративної діяльності ОВС та економічної безпеки ОДУВС, кандидата юридичних наук, доцента Шелехова А.О.

склала цей акт з приводу того, що комісією вивчені пропозиції і рекомендації, викладені у дисертаційному дослідженні Швеця Дмитра Володимировича на тему «Підготовка майбутніх офіцерів МВС України до охорони і забезпечення громадського порядку в процесі фахової підготовки», та впроваджені до навчального процесу Одеського державного університету внутрішніх справ МВС України.

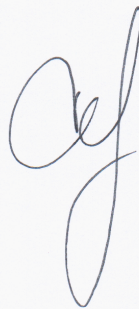
Комісія дійшла висновку, що матеріали дисертаційного дослідження Швеця Дмитра Володимировича на тему «Підготовка майбутніх офіцерів МВС України до охорони і забезпечення громадського порядку в процесі фахової підготовки» спрямовані на вдосконалення підготовки майбутніх офіцерів МВС України до охорони і забезпечення громадського порядку в процесі фахової підготовки та становлять цінність для навчального процесу, мають високий теоретичний рівень та суттєву практичну значущість.

У навчальному процесі враховано педагогічні умови, які забезпечують результативне формування у майбутніх офіцерів в процесі фахової підготовки готовності до охорони громадського порядку, зокрема активізація та розвиток мотивації до навчання; забезпечення професійної спрямованості практичної складової підготовки майбутніх офіцерів у ВНЗ; оптимізація змісту, форм і методів формування професійних умінь; використання особистісно-орієнтованого підходу при викладанні спеціальних дисциплін.

Матеріали дисертаційного дослідження Швеця Дмитра Володимировича на тему «Підготовка майбутніх офіцерів МВС України до охорони і забезпечення громадського порядку в процесі фахової підготовки» впроваджені до навчального процесу Одеського державного університету внутрішніх справ МВС України і використовуються при проведенні лекційних і семінарських (практичних) занять.

Члени комісії:

Начальник НМЦ
кандидат технічних наук
підполковник міліції

О.І. Сіфоров

Начальник кафедри
адміністративного права
та адміністративного процесу
кандидат юридичних наук,
доцент

О.М. Коропатов

Начальник кафедри
адміністративної діяльності ОВС
та економічної безпеки
кандидат юридичних наук,
доцент

А.О. Шелехов